

dergi

DIE ZEITSCHRIFT

İKİ AYLIK EDEBİYAT / KÜLTÜR DERGİSİ MART - NİSAN 1991 SAYI: 24 5,-DM
KULTUR- UND LITERATURZEITSCHRIFT

Liebe DERGİ Leser/innen,

mit dieser Ausgabe hat DERGİ-die Zeitschrift das sechste Jahr vollendet. Es ist kein geringer Erfolg für eine zweimonatige Kultur- und Kunstzeitschrift, die seit sechs Jahren ununterbrochen herauskommt.

In jedem Zeitalter und jeder Gesellschaft ist Kultur das Erzeugnis einer bestimmten Minderheit zugleich ihre Verpflichtung. Aus dieser Hinsicht sollte eine einzige Ausgabe einer Kulturzeitschrift als Erfolg betrachtet werden; vor allem in einer Gesellschaft wie der unseren, in der die Tradition des Lesens nicht besonders ausgeprägt.

Wir hoffen, daß wir von der DERGİ auch weiterhin der Unterstützung unserer Leser sicher sind. Um Hunger zu stillen, bedarf es lediglich mit einem Stück Brot, Wissendurst jedoch kann mit Halbbildung nicht gestillt werden. Deswegen hat jeder für die Entwicklung des kulturellen Lebens Anteil und Verantwortung beizutragen.

Mit freundlichen Grüßen!

Ihre DERGİ - Die Zeitschrift

Sevgili Okurlar,

DERGİ bu sayısıyla altıncı yılına ulaştı. İki aylık da olsa altı yıldır aksatmadan bir sanat ve kültür dergisini yayınlamak az başarı olmasa gerek.

Kültür ve sanat olayı her toplumda her zaman belirli bir çevrenin ürünü olmuştur. Bu açıdan bakınca bir sayı bile çıkan kültür-sanat dergilerini bir başarı saymak gerekir. Hele bizim gibi okuma alışkanlığına bir türlü varamamış toplumlarda dergiciliğin yazgısı hiç de parlak olmuyor.

Siz okurlarımızın desteğiyle yayınıımızı sürdürdüreceğimizi umuyoruz. Karın açlığı gereğinde bir dilim ekmele de giderilebilir, ama beyin açlığı yarım yamalak bir kültürle giderilemiyor. Onun için kültürün gelişmesinde her bireyin payı ve sorumluluğu vardır.

Esenlikler dileğiyle...

DERGİ

IMPRESSUM

"Dergi" 2 Aylık Edebiyat Kültür Drgisi

Sahibi: Dergi girişimi, Duisburg

Yazışleri Sorumlusu: Aydın Yeşilyurt

Yayın Yönetmeni: Necile Deliceoğlu

Yazı Kurulu (Redaktion): Hüseyin Akdemir, Mevlut Asar,

Aydın Karahasan, Agnes Thorbecke

Adres: Marienstr. 16a, 4100 Duisburg 11, Tel: (0203) 40 51 85/34 91 97

Hesap No: 214 93 00, Deutsche Bank Duisburg, BLZ: 350 700 30

Baskı: Mondial-Duisburg

Kapak resmi: Salvador Dali (Instrument Masochiste)

Yıllık abone tutarı: F. Almanya için 30,-DM, diğer ülkeler için 40,-DM

(Türkiye aboneleri abone tutarı karşılığı kitap gönderebilirler)

Fiatı: 5,-DM

Temsilcilikler: Nihal Doğan, Heikampen 115, 5672 - SW Nuenen-Niederland,

tel: 040/115906-835535, - Mehmet Kıvrak, Limmatstr. 209,

8005 Zürich-Schweiz, tel: 01/2716642, - H. Murat Dörtüoğlu, Bierratzi Str. 6,

2000 Hamburg 50, tel: 040/386687, - Yüksel Korkut, Admiralstr. 37,

1000 Berlin 36

in Zusammenarbeit mit KIEBITZ-Internationales Jugend- und Kulturzentrum

İÇİNDEKİLER / INHALT

<i>Cengiz Gündoğdu</i> Menevişli Akışını Hissediyorum.....	3
<i>Mustafa Suphi</i> Siz Devam Edin.....	4
<i>Afşar Timuçin</i> Estetik Nesne.....	5
<i>Zeynep Kılıçarslan</i> Anadoluyum Ben Tüm Diyarlarda....	6
<i>Necati Tosuner</i> Sehr Vieles.....	7
<i>Ahmet Turan Demir</i> Yüzün Gibi Uzaklarda.....	9
<i>Necile Deliceoğlu</i> Yıldız Ecevit'le Söyleşi.....	10
<i>Monika Carbe</i> Sümevra - Ein Porträt.....	14
<i>Friedrich Nietzsche</i> Güz.....	17
<i>Tomris Uyar</i> Eine Erzählung die nicht geschrieben konnte.....	18
<i>Werner Klöpffer</i> Ideenfriedhof.....	19
<i>Aydın Karahasan</i> Yorulmaz Savaşçı.....	22
<i>Feyza Hepçilingirler</i> Gün Seileri.....	25
<i>Gümrak Açıkkada</i> Nostalji.....	26
<i>Yücel Feyzioğlu</i> Mutlu Bir Geleceğin Soluğu.....	29
<i>Halit Ünal</i> Düş.....	32
<i>Mevlüt Asar</i> Okuyucu Gözüyle Almanya'dan Yeni Kitaplar.....	33
<i>Nisvan Kaya</i> Yarın Giden.....	35
<i>Aydın Karahasan</i> Aydın Yeşilyurt'la Söyleşi.....	36
<i>Hasan İzzettin Dinamo</i> Freibach.....	38
<i>Ali Özenç Çağlar</i> Suçlusu.....	39

MENEVİŞLİ AKIŞINI HİSSEDİYORUM

Cengiz Gündoğdu

KİMİN İÇİN ÖLÜNÜR

Karlı bir gün... Sabah evden çıktığımda kar yağıyordu... Onu düşündüm önce... İyi olurdu birlikte yürüseydik... Sıkı sıkı giyineceksin... Uzun uzun yürüyeceksin sonra... O yok... ama ben bu hayalle yürür giderdim, savaş olmasaydı... Yirmi adımlık hayal... yirmi adım sonra her şeyi durduran... hayallerimi yerlebir eden savaş... Bu iş... bu savaş benim hayallerimi yerlebir etmekle kalsa, hiç dert etmem. Bir yolunu bulup, yine hayal kurarım ben. Ama orda insanlar ölüyor... insani değerler yerlebir ediliyor. Savaş ekonomisine göre örgütlenmiş sistem, pazar savaşında, insanın hayatından... insani değerlerin yıkılmasından kâr ediyor. Sistemin adamları tabii bunu böyle söylemiyor. Parlak sözlerle hakikatı örtüyor. Nedir bu savaşın hakikatı... Musset söylemiş. Şöyle. „Belki vatan için ölünür ama aslında sanayici için ölünür.“

NAZ

Yolda... karlı günde bu düşüncelerle yürürken Aydın Yeşilyurt geldi aklıma. Aydın Yeşilyurt yazı istedi benden. Dergi için. Ta Almanya'dan. Önce nazlanmayı düşündüm. Pek severim nazlanmayı. Ben naz yapayım, biri çeksin... Çoktandır... yıllardır naz yapacak... nazımı çekecek birini bulmadım. Aydın Yeşilyurt, Almanya'dan yazı isteyince ilk bu geldi aklıma, Dur dedim kendi kendime Yeşilyurt'a naz yapayım. Çok değil, azıcık... Ama durdum. Belli olmaz, Yeşilyurt'u tanımiyorum. Belki azıcık bile naz çekicilerden değil... Tanıdığım biri var öyle. Azıcık naz yapayım dedim „Karşında annen yoksenin“ dedi. Zınk diye durdurdu beni. Yeşilyurt'da öy-

ledir belki. Naz yapayım derken zınk diye durdurdu beni... Bütün bunları düşündüm. „Peki ama ben geçimsiz yazarım.“ dedim, „geçimsizin biriyim.“ Aydın Yeşilyurt, „Ben sizin geçimsiz olduğunuzu biliyorum.“ dedi. Aynen böyle. Pattadak... Şaşım kaldım. Benim geçimsizliğim Almanya'lara kadar gitmiş... Uluslararası olmuş.

GEÇİMLİ YAZAR

Şu bilinsin. Söylenenler doğru. Geçimsiz bir adamım edebiyat dünyasında. Beğenmediğim esere, beğendim, güzel demem. Kulağımın üstüne yatmam. Böyle olsaydım, her esere beğendim deseydim... kulağımın üstüne yatsaydım geçimli olurum... İşte size bir geçimli yazar örneği. Tomris Uyar'ın dediğine göre (Cumhuriyet Gazetesi. 10.5.1987) Gustave Flaubert, „hiç bir konusu olmayan bir kitap, hiçbir dış öğeden medet ummayan“ bir eser yazmayı düşünmüş. Tomris Uyar „Düşünsene, adam neredeyse 150 yıl önce söylemiş bunları, bizse nelerle uğraşıyoruz“ diyor. Geçimli yazar oldum ya, devam ediyorum. Tomris Uyar, çok doğru söylüyor. Flaubert 150 yıl önce edebi hakikatı bulmuş. Hiçbir konusu olmayan eserler güzeldir demiş. Tomris Uyar, 150 yıldır gizlenen bu hakikatı ortaya çıkarıyor. Bize hakikatı gösteriyor. Şimdi bundan sonra yazarın yapması gereken şu. Tomris Uyar'ın ortaya çıkardığı hakikatın gösterdiği yolda konuşuz eserler yazmak. Ayrıca şunu da söylemeliyim. Böyle düşündüğü için Tomris Uyar, konuşuz eser yazarsa son derece başarılı olacak, 150 yıl önce bulunmuş bir hakikatın doğrultusunda edebiyatımıza yeni bir boyut getirecek.

İşte sevgideğer okurlarım, böyle deseydim, son derece geçimli

bir yazar olurum. Herkez benim için „Ne geçimli... dünya tatlısı adam“ derdi.

GEÇİMSİZ YAZAR

Ama ben geçimsiz yazarım. Geçimsiz olduğum için, Tomris Uyar böyle söyledi diye kulağımın üstüne yatmam. İlk şunu araştırdım. Flaubert böyle söylemiş mi? Flaubert, Tomris Uyar'ın sözünü ettiği mektubunda şöyle diyor. „En güzel eserler mevzuca en az yüklü olanlardır, ifade fikre yaklaştığı nispette kelime fikre yapışır ve o nispette güzelleşir. Sanırsam sanatın geleceği bu yollardadır. (Rene Dumesnil. Gustave Flaubert. Çev. Yusuf Tavat. M.E.B.Y.İstanbul.1950) Flaubert devam ediyor, „bir konu ne güzel, ne çirkindir ve yüzde yüz sanat bakımından şu düstura varılabilir ki, üslup kendi başına eşyayı görmenin salt bir şekli olduğundan ortada konu denilen bir şey yoktur“ Gustave Flaubert'in hayatını anlatan Rene Dumesnil, bu alıntılardan sonra şöyle diyor, „Tabii Flaubert'in fikirlerinden bahsederken Du Camp bunları manasızlığa kadar götürüyor ve Flaubert'e şunları söyletiyor, „Hiçbir mana ifade etmeyen güzel bir mısra, bir mana ifade eden aynı güzellikte bir mısradan üstündür“ (...) Flaubert'in söylemek istediği -bir defa daha tekrar edelim- Du Camp'ın „dostuna söyletmek istediğinin tam aksidir“ Şimdi... geçimsizliği göze alarak... şunu söylemek gerekiyor. Tomris Uyar, Gustave Flaubert'i yanlış anlıyor. Flaubert, „konu"suzluğu savunmuyor. Flaubert'in 150 yıl önce söylediği hakikat şu. Konu önemli değil. Konu, tek başına güzel ya da çirkin olmaz. Yazar, anlatımıyla, üslubuyla konuyu güzel ya da çirkin yapar.

KONUCU YAZARLAR.

Konu, Tomris Uyar'ın sandığı gibi bir eserin „dış ögesi“ değildir. Konu, bir eseri oluşturan... bir eseri var eden, yöntem... kurgu... anlatım... üslup gibi iç öğelerden biridir. Ama Türkiye'de şöyle oldu. Türkiyeli yazarlar, bir eseri oluşturan... bir eseri güzel yapan yönleme, anlatıma, üsluba, Türkçe'ye boşverdiler. Böylece bir eseri oluşturan tek bir öğeye dayandılar... konuya...

İşte yıllarca buna karşı çıktım ben. Konuculuğun yazarlık olmadığını... konuculukla güzel bir edebiyat olamayacağını söyledim. Buna karşı, „Türkçesi... anlatımı iyi değil, ama konusu güzel“ dendi... Burda beni gülümseten, son derece tuhaf bir durum var. Tuhaf durum şu. Tomris Uyar, bir eseri oluşturan öbür öğelere boş verdi. Yıllarca konuyla ayakta durdu. Şimdi... yıllar sonra konuya boş vereceğini söylüyor.

Yanlış... O zam öbür öğeleri boşladığı için eserleri güzel değildir. Şimdi konuyu boşlayacağı için yine güzele ulaşamayacak.

NASIL OLDU

Tomris Uyar, dünyanın „hiçbir dış öğeden medet ummadan“ boşlukta asılı durduğunu sanıyor. Bu görüşten yola çıkıyor, hiçbir dış öğeden „medet ummayan“ eser yazacağını söylüyor. Tomris Uyar'a göre konu, dış öğe. Önce şu. Dünya boşlukta kendiliğinden durmuyor. Dünya, bir ilişkiler bütünü içinde boşlukta duruyor. Bu ilişkiler olmasa, dünya boşlukta durmaz. Burdan şuraya geliyorum. Eserde konu, eseri vareden, güzelleştiren öğelerden biri... Ama Tomris Uyar, Selim İleri, Orhan Pamuk, Adalet Ağaoğlu, Pınar Kür, Latife Tekin, yalnızca tek bir öğeyle, konuyla oluşturdıkları eserlerle edebiyat dünyasında „asılı kaldılar“... Kalmamaları gerekirdi. Çünkü bir eseri oluşturan öğeler yoktu. Bu öğelerin karşılıklı ilişkisiyle kurulmuş bir eser bütünlüğü yoktu. Nasıl oldu bu... Nasıl olacak, star sisteminin güdümlenmesiyle... Ödüllerle... eleştirmenleriyle, yayınevleriyle oluşturdıkları star sistemi, okuru, bu yazarlar için güdümlendi. Okur, bu yazarların eserlerini güzel sandı...

Yöntemsiz yazılmış, anlatımı, üslubu, Türkçe'si bozuk eserler, yalnızca konusu yüzünden güzel olamazdı. Ama güdümlenen okur bunu göremedi.

İşte Türkiye'de herşey böyle oldu. Türkiye'de bütün bunlar olurken bunların olmaması gerektiğini... ya da nasıl olması gerektiğini söylediğim için adım geçimsizce çıktı. Şimdi Tomris Uyar, konusuz eser yazacağını söylüyor. Bunun için Flaubert'e dayanıyor. Flaubert'in konusuzluğu savunduğunu söylüyor. Hayır. Flaubert, edebiyatın bütün öğelerini boş veren, yalnızca konuyu önemseyen... „konusu güzel“ eserlere karşı çıkıyor. Flaubert, 150 yıl öncesinden Tomris Uyar gibi yazarları eleştiriyor... kurguyu... anlatımı... dili boşveren yazıları...

Şunu da söylemeliyim. Diyelim, Flaubert, Tomris Uyar gibi düşünmüş olsun. Böyle bir durumda bile ben, Flaubert böyle söylemiş, demek bu doğru demezdim. Görüyorsunuz değil mi, ne kadar geçimsizim.

MENEVİŞLİ AKIŞINI
HİSSEDİYORUM.

Savaş devam ediyor... Savaş

için politikanın bir başka türde devamını deniyor. Son derece zavallı bir tanım. Savaş, hiçbir şeyin devamı değil. Tam tersi. Savaş hayatın durdurulması... Ölümle. Her şeyi durduracaklar. Birini seviyorsan... aşıkısan birine, duracaksın... Okuduğun kitabı bırakacaksın... Ağzındaki lokmayı çiğnemeyeceksin. Bir bardak suyu bitirmeyeceksin. Hayatı var eden... hayata anlam veren her şey yarım kalacak... Ölümle... Hayır demeliyiz... hayatın ölümle kesilmesine karşı çıkmalıyız...

İşte orda bir Pınar var... Yerin derinliklerden gelen, pırıl pırıl... menevişli akışını hissediyorum... bana insani boyutlarda anlam vereceğine inandığım Pınar'ı arıyorum. Yerde 20 metrelik çukurlar açan bombalarla değil... Bombalara karşı çıkıyorum... Pınar'ı yüreğim atışlarıyla arıyorum. Derinlerden gelen menevişli akışta yürek atışlarını duyuyorum. Bombalarla yürek atışlarının katledilmesine hayır diyorum.

Hissediyorum... Pınar'ın menevişli akışını... tıpkı bir yürek gibi... kar için savaş çıkaranlar durduramayacak Pınar'ın yüreğini... atışlarını... İnsan kazanacak. İnsan güzel bir dünya kuracak. ■

SİZ DEVAM EDİN

Mustafa Suphi Yeşilyurt

Göz yaşlarına bakma sen
Cigaramın dumanından ıslandı gözlerim
Lakin, nasıl hüzünlenirim bilemezsin
Kırmızı elma şekeri yiyen, kısa pantolonlu
Çocuğu gördüğüm zaman
Bırakın beni bırakın
Çocukluğuma dönmek istiyorum
Siz devam edin bir birinizle uğraşmaya
Ben çocukluğuma dönmek istiyorum
Siz devam edin
Ben uçurtmamı salmaya gidiyorum
Bırakın beni bırakın
Nerde benim misketlerim.

ESTETİK NESNE

Afşar Timuçin

“Estetik nesne” sözünü oldukça sık kullanıyoruz ve ona çok değişik anlamlar veriyoruz. “Estetik nesne”nin oldukça kaygan bir anlamı olduğu kesin. Estetik tasarımla sanat yapıtı arasındaki çizgide “estetik nesne” son derece değişik görünümler ortaya koyuyor. Gene de bu anlam çokluğunun ya da anlam bulanıklığının giderilmesi çok zor gibi görünmüyor. Zorluk şu noktada: estetik nesne tek bir şey değil ya da daha doğrusu estetik nesne sanatsal etkinliğin yalnızca bir yüzünü, bir durumunu karşılamıyor. Estetik nesne dediğimiz şey bir tasarımda, bir taslakta, esin diye adlandırdığımız çarpıcı duyarlılığın etkinliğinde, sanatçının yaratma süreçlerinde ve en sonunda da sanat yapıtının kendisinde ortaya çıkıyor. Yapıtımı tasarlamaya başladığım anda, yapıtım için bir çıkış noktası bulduğum anda estetik nesne başlıyor. Bir duygu bana birdenbire bir deniz şiiri yazdırmak istediğinde, bir vazunun duruşunda bana yakın bir şeyler bulduğumda estetik nesne parlıyor. Estetik nesne buna göre benim için verilmiş bir şey değildir, tam anlamında benim öznelliğim çerçevesinde bulunmuş bir şeydir. Estetik nesnenin bulunmuş olması onun son noktasına gelmiş olduğu anlamını duyurmayacaktır. Estetik nesne benim saptadığım bir şey olmakla benim hesaplaşmak zorunda olduğum bir şeydir: benim romanımı yazma süreçlerim, resmimi boyama süreçlerim benim estetik nesneyle hesaplaşma süreçlerim olarak gerçekleşiyor. Önemli olan estetik nesnenin varlığını belirlemek değil, önemli olan onun hangi koşullarda ortaya çıktığını, hangi koşullarda dönüştüğünü ve sanat yapıtına bir belirleyici olarak hangi koşullarda katıldığını ya da belki hangi koşullarda sanat yapıtının kendisi olup çıktığını görmektir. Sanat ruhbilim açısından bir estetik nesne

araştırması insan ruhsağlığının nesneye yönelme koşullarını ele alacaktır. Böylesine bir araştırma son derece ilginç bir araştırma olurdu. Biz burada bu yöne girmeden, estetik nesnenin doğuşunu ve gelişmesini özne-nesne ilişkisi çerçevesinde tartışacağız.

Kaba bir bakışla baktığımızda dünya bize son derece biryapılı görünür. Onda nesnelere birbirini çelmeyecek, birbirine götürmeyecek biçimde yanyana dizilmiştir. Kaba bir bakışla baktığımızda nesnelere eşsiz bir uyum vardır. Bir dağ görünümünü bir deniz görünümüyle karşıtlamaz, bir ibrik bir vazoyla itişmez, bir güller bir tarak hiç mi hiç tersleşmezler. Kaba bir bakışla baktığımızda nesnelere arasında hiçbir ayrım yoktur. Bir ayrım sözkonusu olacaksa, bu bir iktisadi değer ayrımı olabilir. Deniz kıyısındaki şu arsa dağın eteğindeki öbür arsadan daha pahalı olabilir. Bir kimyasal yapı ayrımını da düşünebiliriz: ibrik gümüşten, vazo bakırdan olabilir. Bunun dışında, yani görece bir takım ayrılıklar dışında nesnelere herhangi bir ayrım ortaya koymazlar. Onlar son derece düzenli sınırlarla birbirlerinden ayrılırlar. Nesnelere özel ilişkiye girmediğimiz sürece bu biryapılılık sürer gider.

Bir nesne özel olarak ilgimizi çektiğinde bu biryapılılık dağılır. Güneşin batışı, bir vazunun duruşu, bir kuşun süzülüşü, iki çocuğun kavgası, bir yalnızlık duygusu, birdenbire bilinç düzeyine yükselen bir anı benim için özellikli olduğunda ya da ilgi çekici olduğunda biryapılılık kendiliğinden dağılır. O zaman çokyapılı bir nesnelere düzeni karşısında, yantutar bir durumdadır. Yalnızlığımın getirdiği bir yapılilik, bir şeyle özel olarak ilgilenmem üzerine dağılmıştır. Karşımda duran onlarca, hatta yüzlerce nesne içinde beni çeken biri ya da birileri

vardır. Bu nesnelere dış duyumla algıladığım nesnelere de iç duyumla algıladığım nesnelere de olabilirler. İşte o noktada estetik nesnenin doğumu gerçekleşir. Biryapılılıkta son derece nesnelere olan özne-nesne ilişkisi bu biryapılılığın dağılmasıyla belli bir öznel yüklenme içine girer. Bundan böyle nesnelere ilişki öznel-nesnel ilişkiye dönüşmüştür.

Bir nesnenin yanı sıra eşyanın, bir olayın, bir iç duyumun, bir ilişkinin özel olarak ilgimizi çekmesi onu hemen paranteze almamızı, onu başka nesnelere ayırmamızı getirir. Aşkta olduğu gibi bir özelleştirme vardır burada. Artık tümüyle nesnelere özellikleri arasında özel özellikleri olan bir nesne vardır. Böylece benim özel bir yönelimimle doğanın ya da dünyanın biryapılılığını yitirdiği yerde estetik nesne başlamış, benim nesneye öznelliğimden bir şeyler katarak başlattığım bu şey benim için doğar doğmaz sorunlu duruma girmiştir. Estetik nesnenin kendisini göstermesi onun tümüyle saptanması ya da belirlenmesi anlamına gelmez. İlk biçimiyle ya da ilk biçimleriyle estetik nesne bir sorunlar yumağıdır. Geçekte estetik nesne doğayla benim aramdaki bir uzlaşmadır ya da doğayla benim aramdaki bir uzlaşmadan doğar. Doğa da ben de ona kendimden bir şeyler katmışızdır. Ancak bu uzlaşma çabuk biten bir uzlaşmadır ve estetik nesneyle onun yaratıcı kutuplarından biri olan ben arasında yoğun bir çatışma başlar. Bu çatışma daha uyarlı uzlaşmalar adına ortaya çıkmış bir çatışmadır.

Estetik nesne kendi içinde biryapılıdır. “Güzel biryapılı bir evrendir” der Bayer. Ancak onun biryapılı oluşu sorunlu oluşunu engellemez ya da gidermez. Estetik nesne sürekli olarak benden dönüştürmeyi bekler. O hem benle dönüşecek hem beni dönüştürecektir.

Yaratıcıyla estetik nesnenin son derece çatışkılı diyalektikliğinde ortaya çıkan ikili ilişki hem bir düşünsel ilişkidir hem bir duygusal ilişkidir, her şeyden önce de duyumsal ilişkidir. Çünkü her şey önce duyumsal düzeyde kendini ortaya koyar, estetik nesne her şeyden önce duyulur bir varlıktır; sonra estetik nesne duygusal yönüyle belirginleşir, algıladığımız bir şey olmakla kalmaz, bizi duygulandıran bir şey olur. Bu duyumsanan ve duygulanılan şey sonunda düşünülen bir şey olur. Öyleyse estetik nesne bir duyum-duygu, düşünce çizgisi boyunca gerçekleşir ve insanın ruhsal etkinliklerinin tümünü kapsadığından gerçek anlamda bir kültür nesnesidir. Buna göre nesne bütünlüklü bir yapı ortaya koyar, onun kendi gerçekliği vardır, bu gerçeklik gerçek gerçekliğin bir yüzünü ya da anlamlarını içerir.

Bununla birlikte estetik nesne benden yapıta dönüştürülmeyi beklediği sürece kaygandır, yapıta dönüştüğünde, en yüksek düzeyde estetik nesne kimliği kazandığında da kaygan olacaktır. Özneyle nesnenin diyalektikliğinde bu kaygan yapı dönüştürülerek yetkinleştirilmeyi bekler. Estetik nesne yakalandığında ya da kendini gösterdiğinde olmuş bitmiş bir şey değildir, sürekli kendini arar, sürekli kendisiyle çelişir. En yetkin estetik nesne eelbet yapıttır, ancak estetik nesnenin nesne olma serüveni yapıtın ortaya konulmasından çok öncedir. Estetik nesne buna göre ne tam bir kurgudur ne tam bir yansıdır, o doğayla insanın kavuşma noktasında yer alır. Estetik nesnenin varlığı bize doğal olanla insani olanın bütünleşmesi olarak görünür. Estetik nesnede insan doğaya ya da dünyaya kavuşur, dünya doğanın insanlaşmış yüzü olmakla estetik nesnede bir kere daha insana kavuşur. Estetik nesnenin dışında hiçbir yerde bu doğal ve insani bütünleşme gerçekleşmez. Bilimde insan nesnenin dışındadır. Bilimde özne nesne ilişkisi son derece nesneldir, bu ilişkide nesnellik elden kaçtığı zaman sonuçlar tehlikeye girer. Oysa sanatta öznellik nesnellığe bir zorunluluk olarak katılır, özeli yaratmak için öznelin özgün ve özgül biçimler oluşturma gücüne gereksinim vardır.

Estetik nesne doğduğu andan tam olarak yapılaştığı ana kadar sü-

rekli dönüşür ve bu dönüşüm her zaman özgün olanın yani benzersiz olanın özgül olanla yani kendi özelliklerini kendinde taşıyanla bir bütün oluşturduğu bir yapı ortaya koyar. Sanat yapıtında güzeli güzel kılan işte bu özgül ve özgün olma niteliğidir. Ortaya çıkan yapıt biryapılıdır, bununla birlikte karmaşıktır. Onun kendi gerçekliği vardır, ancak varlığıyla nesnelere dünyasının biryapılılığını dağıtır. Kitaplar, vazolar, saksılar arasında duran bir tablo bizi hemen kendine çeker ve bizim için bir estetik nesne oluşturur. Onunla zorunlu olarak ya da kaçınılmaz biçimde ilgileniriz, kendisine iyice alıştığımız zaman bile o tam olarak nesneye indigene-mez. O bir özne-nesne bütünüdür, bir bireydir ya da bireyselliği olan bir varlıktır ve en yüksek düzeyde toplumsallıkla yükümlüdür. Sanata, insanın duygu ve düşünce dünyasına en ilgisiz insanlar bile yapılaşmış bir estetik nesne karşısında duygulanırlar ve düşünürler.

Yapıtla yani en yüksek düzeyde estetik nesneyle ilişkimiz her zaman olumlu bir ilişki olabilir mi? Elbette olamaz. Her yapıt duygu ve düşünce yakınlıkları kadar duygu ve düşünce karşıtlıkları uyandırır. Bir yapıtı izlemek zorunlu olarak onunla bütünleşmeyi ya da onunla baştan sona bir olmayı getirmez, onunla çatışmayı da getirir. Estetik nesne kuruluşundan gerçekleşişine kadar çatışmalı bir bütündür ve çatışmalarla yetkinleşir, o hem kendi içinde çatışmalı hem kendi dışında çatışmalıdır, yani kendi içinde etkin nice çelişkiyi barındırır ve kendi dışıyla her zaman sorunludur. Çatışkılı insan dünyasının bir özelliğine, ayrılıkların karşılaşmasına bağlanabilir. Her gerçek sanat yapıtı zorunlu olarak kendinde çelişkiler barındırır ve dünyaya bütünleşmeye hazır bir varlık olarak yerleştiği kadar çatışkılara hazır bir varlık olarak da yerleşir. Sanat yapıtıyla ilişkimiz her zaman bir bütünleşme ilişkisi olmayacaktır. Bununla birlikte her sanat yapıtı çatışkılı bir biçimde de olsa insanlara bir buluşma zemini hazırlar, insanların bir araya geldikleri insani bir ortam oluşturur. Dünyaya apayrı gözlerle bakanlar bile yapıtta kendileri için bir ortak alan bulabilirler. ■

“ANADOLU’YUM BEN, TÜM DİYARLARDA”

Zeynep Kılıçarslan

Kybele'yim ben...

Ekinler derledim bereketli
Altın başaklar getirdim,
kucağımda.

Afrodit'im ben...

Denizlerin köpüğünü saklarım,
görünmeden süzüldüğüm,
Rüyalarına.

Lena'yım ben...

Nice Zeus'lar gördü,
Kuğu boynu, salkım saçak
mor sümbüllü
saçlarında.

Kreta'yım ben...

Dyonizos, elleriyle devşirdi
bağları
sunuyor şarapları,
Sapho şiirlerini döktü
yollarına.

Amazon'um ben...

Çıkarıp, altın postu üstümden,
At üstünde, Thermessus'dan
Geliyorum, dörtmala,
Sana şehirler kuracağım,
Adını sorma.

Unutulmuşlardanım ben...

Kurtuluş Savaşı yıllarımdan,
On iki kadında
On iki can,
Yüreğim, sayfa sayfa destan.
Süzülür ağulardan yarınlar,
Sis çöktü dağların başlarına,
Hatırlasana.

SEHR VIELES

Necati TOSUNER

Es regnet und ich gehe, ohne meinen Kragen gegen den Regen hochzuschlagen. Die Welt kommt und setzt sich auf dem Ast meines Herzens nieder. Meine Schultern hängen herab. Ich kam gerade aus dem Kino. Nacht. Straßen können nur in Gangsterfilmen so furchterregend sein. Und das rutschige Vorbeizischen der Autos... Ich bleibe stehen. An dieser Ecke sollte eine Kamera aufgestellt sein. Sie sollte mich dem Schimmer der Neonleuchten auf dem Boden, meinen Füßen -meinen kleinen und verdrossenen Schritten- langsam entziehen. Meinen gebückten Rücken und diese unscheinbare Last auf meinen Schultern... Und dann mein Gesicht... An meiner Zigarette muß ich tief ziehen und überdrüssig und lustlos den Rauch ausatmen. Ja, allenfalls wäre daraus ein fad langweiliger Film geworden, der den Menschen sinn- und nutzlos schiene, das wäre alles.

"O mein Buckel! Komm, mach es wie ich, nimm Unmögliches nicht für möglich. Sieh, ich gehe nicht mehr zum Strand. Und ich verlernte auch sehen, den Mädchen in die Augen zu schauen. Vermutlich gewöhne ich mir bald auch ab, meine Blicke auf ihre Beine zu richten. Und auch große Träume zu haben... Wir waren Bettler, die wir den Menschen die Hand vorhielten um Liebe. Und das eine ganz schön lange Zeit, die ganze Jugend... Wir betrogen uns selbst, wir bettelten. Na und was konnten wir sammeln? Mitleidvolle Blicke, die sie im Vorbeigehen in unsere Handfallen ließen... Ist das nicht alles? Diese roten Heller... Waren es nicht diese, ihre spendablen Schenkungen, die in unsere Handflächen hinein brannte, die ohne Wert sind und nichts retten, die die Menschen einfach hinschmeißen, als würden sie sich schneuzen..."

Wie schön ist Widerstand, mein Buckel.. Wenn wir dabei auch nichts zu gewinnen hätten, wenn wir dabei auch keinen Erfolg hätten, wie schön ist doch Widerstand. Ich meine, nicht unsere Hand sollen wir aufhalten, sondern unsere Fäuste ballen. Mach du es auch wie ich, wir wollen die Hand nicht ausstrecken, wir können doch nichts fassen. Und ich befürchte, alles ist sowieso nur Schmiere, die zu fassen es sich letztlich überhaupt nicht lohnt... Zudem werden sie wieder denken, daß wir die Hand aufhalten. Was kann man denn unserem Händen ablesen, ein Flehen? Durch ihren Mundwinkel fließt ein Bach Hohnes, - von Mädchen auch noch geschminkt.

Widerstand! Tausche ihn gegen nichts, mein Buckel. Laß dich ja nicht verleiten, dein Herz soll ja keine Hoffnung schöpfen wie ich. Du mußt dich den Menschen gegenüber gleichgültig zeigen. Du mußt sie so anschauen, als ob auch ohne sie Leben möglich wäre. Am meisten

darüber werden sie sich ärgern, laß sie sich ärgern. Wenn einer dir naht, der Vertrauen erweckt, laß in dir keine Hoffnungen durch ihn wecken, laß in deinem Widerstand nicht nach in falschen Hoffnungen, warte nur ab, du wirst schon sehen, daß du dich geirrt hast. Leiste Widerstand, mit der Sturheit eines Bocks, mein Buckel. Wenn es auch stumpfsinnig erscheint, leiste doch widerstand, - so daß du nicht umfällst. Gibt es etwas Schlimmeres, mein Buckel, als von den Menschen etwas zu erwarten?. Mach es so wie ich, es wird dir gefallen."

Heldenhafter Amerikaner! Was für einen Kampf sie lieferten... Doch vergebens! Zuerst sollte man das Maschinengewehr da oben auf dem Hügel zum Schweigen bringen... Nacht. Die Hauptsache war, den Schlauch des Flammenwerfers in die Felsaushöhlung hineinzuführen. Und die drei -ein Leutnant, ein Sergeant und ein Soldat, Hände und Gesichter angeschmiert, schleichen sich heran. Nicht mehr weit bis zum Gipfel. So ein Pech, verliert der Sergeant seine Brille?... Und seine tastenden Finger gegen eine Mine... Pfui! Ein Gedonner! Und der entflammte Feuerwerfer. Ringsherum wird es taghell... Die da auf dem Gipfel eröffnen das Feuer. Der Sergeant und der Soldat sind mäuschen still, sie sind abgekratzt. Der Leutnant liegt verwundet da. Doch, Spitze!, so ein Kerl!, im gleichen Atemzug klettert er mit einem Sprung hinauf und schmeißt die Handgranate in die Höhle hinein... Und wohin - in die finstere Röhre des Tod spuckenden Maschinengewehrs. Hier, noch ein Gedonner! (Applaus in den ersten Reihen.) Noch einmal, noch einmal... Gedrohne, Gedonner. Der Leutnant sackte auf der Stelle nieder. (Noch heftiger der Applaus und kurz danach die Saalbeleuchtung.)

Um sich und die Zeit totzuschlagen, tut der amerikanische Film gute Dienste.

"O mein Buckel! Mein edler Buckel! 'Wie geht's dir?' fragen sie mich. 'O ja,' sage ich, 'nicht schlechter als einer gestandenen Jungfer...' Sie lachen. Ich lerne auch noch das hier: 'Oh, mir geht's ausgezeichnet...' mußt du sagen. Du mußt es sagen, damit sie vor Neid platzen. Laß dich nicht täuschen, sie heucheln, 'Wie mich das erfreut...' , doch sie platzen vor Neid. Dann sehen sie dich so an, als würden sie sagen, 'Na komm, willst du uns verheimlichen, daß du dich aus Liebeshunger verzehrst?..' Wiederhole dann, 'Oh, mir geht's eigentlich ganz gut...' - so daß sie vor Neid richtig platzen. Mein Buckel, wir haben uns sogar davor gescheut, sie zu verscheuchen, aber von jetzt an werden wir uns nicht einmal davor

scheuen, sie vor Neid platzen zu lassen. 'Er liebt die Menschen nicht', sagen sie mir nach. O mein Buckel! Mein werter Buckel! Gewiß, auch daran werde mich gewöhnen. An was alles habe ich mich nicht schon gewöhnt?..An Niederlagen, Verdruß und Einsamkeit...Habe ich mich denn nicht an die Verständnislosigkeit und Gleichgültigkeit der Menschen gewöhnt? Vielleicht auch etwas daran, auf alles zu pfeifen? Wie schon an Bedrückt-heit, Zusammenbrüche und Hoffnungslosigkeit, so werde ich mich auch daran gewöhnen, gewiß. 'Er liebt die Menschen nicht'. werden sie sagen, als ob sie selber eigentlich sehr... Doch habe ich denn nicht die Menschen angebetet? Man kann es ja nie genau wissen, angenommen, es ist wahr, was sie sagen, vielleicht bin ich einer, der sich nichts aus Menschen macht genau so wie sie selber. Einer, der die Menschen nicht liebt... Zwar beschuldigten sie mich, sie nicht zu lieben, doch mit Hinweis darauf, daß ich ein Krüppel bin, vergeben sie mir. Von wegen Krüppel und so, allenfalls bin ich doch nur einer wie sie. Nein, das behagt mir eigentlich nicht ganz. Immer schon eiferte ich ihnen nach, wie sie zu sein, und nun so zu sein wie sie, nein das gefällt mir ganz und gar nicht. Ich möchte doch andere sein als sie, die mich zu ihresgleichen zählen. So wie sie, was? ..Begreifst du, mein Krüppel, daß daran nichts Rühmliches sein kann? Versteh', versteh' es gut und rühm dich, liebe dich, finde Gefallen an dir. Bei mir fing es vollkommen falsch an. Die Menschen zerdrückten mich, verachteten mich... Und ich glaubte mich zerdrückt und verachtungswürdig, daran glaubte ich, doch... Du kannst dich freuen."

Als ich aus dem Kino kam, hatte der Regen schon begonnen. Mit dem ersten Tropfenschlag überlief mein Gesicht ein kühler Hauch. Der Regen hatte den Schmutz des Tages gereinigt, alles funkelte. Ich hielt an und betrachtete die Menge. Menschen zogen an mir vorüber. Wie sie zu ihren Betten, Frauen und ihren Dingsda eilten... Dann verdunkelten sich die Lichter halb, der Regen fiel heftiger und die Gegend verödete. Ich; ich war einer, der sich vorgenommen hatte, dem Regen die Seele auszureißen. Und im Herzen so etwas wie eine geballte Faust, einen Stachel tragend ging ich weiter. In der Stadt dieser Selbstherrlichen, dieser Selbstsüchtigen, dieser Dunkelhaften, dieser Taschendiebe und dieser Verkaufenen und Vermieteten und Käufer und Mieter; in der Stadt dieser Größenwahnsinnigen, der Gehätschelten, der Eingelullten und Selbstverlorenen, der Gebadeten, Entladenen und Abgesunkenen und Irrfahrer; zudem in der Stadt ihrer Hüter, ihrer tollwütigen Wachhunde, ihrer Hundepfleger und ihrer Bestellten und ihrer Herangezüchteten; in dieser Stadt und dazu unter Regen also... Die Stadt samt ihren Menschen und ihrem Regen ist mir plötzlich gleichgültig. Indes hatte ich -früher wenigstens- den Regen dieser Stadt sehr gern. Seltsam, sie ekelt mich jetzt an.

"Ja, freuen wir uns, mein Buckel. Unser Herz haben wir nirgendshin vermietet. Für kein Geld und für kein Gut, für kein Vergnügen, das wir hatten, indem wir andere unterdrückten, haben wir Herz vermietet. Meinetwegen sollen die Menschen miteinander wetteifern, ande-

re zu mieten, sich zu vermieten. Und wer in diesem Geschäft ausgekocht ist, wird sein Leben 'Leben' genannt. Wir können uns nur rühmen, daß sich unserer Herz von so etwas nicht irreleiten ließ. Wenn wir nur das eine nicht berücksichtigen: Ich bin jetzt ein kleiner Beamter. Ein kleines Rädchen eines riesigen, sich schwerfällig drehenden, sich selbst verlassenen Räderwerks... Ich lernte dabei, morgensfrüh aufzustehen, auf irgendwelches Papier irgendetwas zu kritzeln, es auszuradiieren, Ein- und Auskehrenden -je nachdem- 'bedauere, das geht nicht' zu sagen, 'in Ordnung, vielleicht nehmen Sie hier etwas Platz' zu sagen, den Gehaltstag, die halben und die ganzen Feiertage herbeizusehen, etwas gebeugt, etwas gebückt zu stehen, die Zigarette in langsamen Zügen zu rauchen und den Tee gemächlich umzurühren und sorgsam darauf zu achten, daß auf dem Tisch ein aufgeschlagenes Heft liegt. Ja, wenn wir nur das nicht berücksichtigen, mein Buckel."

Das Regen scheint nicht sobald aufzuhören. Vielleicht ist das so besser. Ich ließ es sogar, blieben die Hauptstraße der Stadt auf- und abzuschreiten, die Menschen, die Katzen, die Hunde, denen ich begegnete, und die Türen, elektrische Masten und Mülltonnen, an denen ich vorbeiging, abzuzählen. Außer mir nichts. Nein! Die eine Stimme noch, die auf den Stufen des großen, hell beleuchteten Gebäudes Schutz vor dem Regen suchte, wo ein Teil der Menschen, die Auftakelsüchtigen -oder solche, die sonst nichts können- sich unter die Menschen mischen möchten, unter welche ich mich an sich auch mischen möchte, dies und jenes einkaufte; wo jener großwüchsig wohlbeleibte mit schwarzer Krawatte dauernd rennend Türen öffnete und den Kunden zurief: "Auf Wiedersehen, meine Dame, wir bedanken uns für Ihren Besuch, mein Herr!", und diese Stimme dort auf den Stufen noch:

- Feuerstein, Benzin für Ihr Feuerzeug!...
Ja das noch.

"Uns geht das nichts an, sie sollen sich fürchten, mein Buckel. 'Feuerstein, Benzin für Ihr Feuerzeug!...' Und in einer Kartonschachtel ein paar künstliche Feuersteine und eine halbe Flasche Benzin... Zu dieser Unzeit der Nacht die Hoffnung jemand zu treffen, der keinen Stein und kein Benzin mehr in seinem Feuerzeug hat... Zu dem, nach Meinung mancher, die Möglichkeit, Millionär zu werden. Uns geht das nichts an, sie sollen sich fürchten, mein Buckel. Wenn morgen dieses Kind mit seiner halben Flasche Benzin die ganze Stadt in Brand steckt, hört man nur das Knistern der Läuse und der Zecken und der Motten und der Blutegehn, uns geht das nichts an."

Sobald dieses von Regen tiefende Kind mit seiner heiseren Stimme mir in den Sinn kommt, muß ich hier gleich vorne um die Ecke biegen und die kleine steile Gasse hinuntergehen, dann dauert es nicht mehr lange, und ich bin gleich zuhaus. Vielleicht sollte ich mich sogar angesichts meines eigenen Zustandes freuen. Ich kann nicht gehen. Mein Geld, mein Warmes Bett und mein satter Magen. Leere Phrasen. Die Nacht, der Regen und

ich... In mir regt sich irgendetwas -wovon ich eigentlich gar nichts wisse möchte- ... Ein schweres, ein grünes Wasser... Ach!... Frauenlosigkeit ist das auch nicht. Gar nichts... Gar nichts...

Sehr vieles.

"O mein Buckel! Hör mir jetzt gut zu..."

*

Seit einiger Zeit ist es nun mal so. Wer mich beobachtet, wird denken, ich führte Selbstgespräche. Sie wissen es doch nicht... Ich will auch nicht, daß sie es wissen. Aber es ist auch eine Tatsache, daß ich keine Selbstgespräche führe. Was soll's eigentlich, wenn die Menschen auch die Tatsachen nicht wissen... Als ob sie damit, was sie wissen... Als ob noch etwas da ist, was sie nicht wissen... Dennoch wäre es besser gewesen, wenn sie es wüßten. Sie sollen es doch begreifen, ob sie Einfühlungsvermögen eingebüßt haben mit ihrem ungeheuren Selbstvertrauen?... Wenn sie dieses Urteil im Ernst fällen, daß ich Selbstgespräche führe, werden sie gar nicht daran zweifeln können. Nach ihrem Belieben, denken sie, daß ich Selbstgespräche führe, dann steht es für sie fest, daß ich Selbstgespräche führe. "Oder vielleicht?" Diese Frage wird ihnen nicht einmal in den Sinn kommen. Sie wissen doch über alles so vollständig und gut Bescheid... Ohne je den geringsten Zweifel zu haben... Mann, als hätten sie sonst nichts zu tun... Zudem in einer Angelegenheit, ob so einer wie ich eigentlich Selbstgespräche führt oder nicht... Ohne viel Aufhebens stellen sie fest, "Ach, er führt doch ständig Selbstgespräche..." und damit ist die Sache für sie erledigt. Vielleicht ist das etwas zu einem kurzen Verweilen, vielleicht nicht einmal das... In dieser Zeit kamen auch Puppen, die weinen und Jahrmärktler, die alles mögliche machen, auf den Markt, und vor lauter Puppen, Bauchrednern, und vor lauter Schwätzern findet man seinen eigenen Weg kaum durch... Ja, wenn ich sagte, "Augenblick, ich willes erklären:" und sagte, das ich doch keine Selbstgespräche führe und... Schau, das werden sie mir bestimmt nicht glauben. "Er ist oben nicht ganz dicht..." werden sie sagen. "Naja, halt so, nicht ganz dicht, du verstehst es doch..." Oder es wird ihnen völlig egal sein, was ich sage. Warum erzählt denn dieser Mann das? Na zum Spaß, es gibt zwar viele Leute, die einem anderen Körperteil zuhören als gerade mit dem Ohr, aber man begegnete noch keinem, der mit jenem Körperteil auch noch sprach; wenn er doch wenigstens so etwas machen würde, dann könnten wir 'tja, naja' sagen. Aber daran kann ich wirklich nichts Interessantes finden..."

Und ich sage niemandem, daß ich mit meinem Buckel spreche. Dann würde es nämlich gleich ungefähr heißen:

"Vielleicht Psychoanalyse... Und Komplexe und Freud und... Wie bitte? Freilich, das werde ich ganz besonders herausstellen... Daß der introvertierte Mensch... Daß das Individuum sich auflehnt mit seinem Schweigen... Und daß bourgeoise Zugehörigkeit... Nicht war, doch? Ich meine, zwar..."

Na dann, ich pfeife ganz einfach darauf. ■

Aus dem Türkischen übersetzt Yüksel PAZARKAYA

YÜZÜN GİBİ UZAKLARDA

Ahmet Turan Demir

Yağmur sokakta
sevgiliye
mutluluk ve kurtuluş sözcüğünü
yontarak 'hep ben' bıçağıyla
kalamam salt kendime ve sana
dediği yerde rüzgar
güneş ışıltılı savrulan ipek saçlara
birdenbire nisan
ilk damla ürpertisi
portakal kokulu ılık dudak
kıvrımlarında
ilk süzülüşü sevip esrik
sağnağa karışmış asi bir ömrün
törenli gül öpme zamanını
yüzün gibi seçilmez uzak yollara
çakıl taşı hüznün kumlaşması
yüreğime depremlelerle yürüdüm

ebruli bir tülün gizemini taşıyordu
ufukta günü gözleyen ebemkuşağı

okyanusa akan serin pınar
saydam su muydum
suda güneş içen kuş mu
delice koşmak neydi -nasıldı uçmak
ikidebir takılıp nedenlere
düşmek /bilmiyordum
dilimde
elimi uzatsam tutulacak
sınırsız güzelliklere sevdalı düşler
zamanı sırtlayan yiğit türükülerle yakın
çağı çağa eklemiş tende
terle insana akmaya
özlemin kavuşmak yangını
uzakları koşmaya başlamadan önce.

Gaziantep

Yıldız Ecevit'le Söyleşi

“FEMİNİZM TÜRKİYE'DE BAŞINDAN BERİ YANLIŞ ANLAŞILDI”

Necile Deliceoğlu

Yıldız Ecevit ist zur Zeit als Soziologin an der Technischen Universität des Mittleren Ostens in Ankara (METU) tätig. Während ihres Studiums an der Universität von Kent in England vertiefte sie sich in das Gebiet der Soziologie, insbesondere in Frauen- und Familienfragen. Ihre Doktorarbeit stammt ebenfalls aus diesem Gebiet und befaßt sich mit Arbeiterinnen im Industriesektor in der Türkei. Arbeit und Familie bilden die Schwerpunkte dieser Untersuchung. Nach ihrer Rückkehr in die Türkei veröffentlichte sie mehrere wissenschaftliche Artikel zum Thema Frauen. Gleichzeitig leitet sie im Soziologiedepartment der METU ein Seminar über “Frauen in Wirtschaft und Gesellschaft”. Seit Beginn der 80er Jahre ist Y. Ecevit aktiv in Frauengruppen tätig. Sie dozierte ebenfalls in BILAR (“Wissenschaft und Forschung”) einer “Alternativen” Universität. Ihre Forschungsarbeiten werden unter folgenden Titeln veröffentlicht: Arbeitsmarkt für Frauen in der Türkei; Die Integration der “Gecekondufrauen in das städtische Leben; Arbeitslosigkeit Junger Frauen; Das Verhältnis zwischen staatlichen Maßnahmen und dem Status von Frauen.

Sayın Yıldız Ecevit, Almanya'nın çeşitli kentlerinde “Türkiye’de Kadın Sorunu - Kadın Hareketi” konularında konuşmalar yapmak için geldiniz. Kadın sorunu ile olan ilginiz nasıl başladı, ne zamandan beri bu konuda çalışıyorsunuz?

1970’lerin sonunda, İngiltere’de sosyoloji dalında doktora öğrenimi yapmaktayken kadın sorunu ile ilgilenmeye başladım; o yıllarda batıda kadın sorunu üzerine yoğun olarak çıkan literatürü yakından izleme olanağı buldum. Öğrencisi olduğum Kent Üniversitesi, İngiltere’de Kadın Çalışmaları programını başlatan ilk üniversiteydi. Sosyoloji öğrenimine ek olarak bu programdan da dersler aldım. Kadın sorunu ile böyle yoğun uğraşmamın sonucu olarak da doktora tezimi bu alanda yapmaya karar verdim. Tezim, Türkiye’de sanayide kullanılan kadın emeği ile ilgiliydi. Sanayide iş bölümünü, cinsler arası ayrışmayı, kadın işçilerin özgül konumlarını ve ayrıca kadın işçilerin aile içindeki konum ve statülerini de inceledim. Böylece hem işyerinde hem

ailede kadınların ikinciliğini yaratan ataerkil ilişkileri ortaya çıkarmaya çalıştım.

1981 yılında Türkiye’ye dönerek üniversitede çalışmaya başladım. Bir kaç sene, kadın sorunu üzerinde yoğunlaşmış bir kişi olarak, bu konuyu tartışabileceğim çok sınırlı bir çevrem vardı. Yayınlanmış eserler kısıtlıydı, kadın sorununa feminist açıdan bakan yazarların, özellikle Simon de Beauvoir, Kate Millet ve Shulamit Firestone’un bazı çevirileri vardı ama henüz bunlar Marx ve Bebel’den daha az okunuyor ve pek tanınmıyordu. Beni o yıllarda en çok sevindiren iki olay, YAZKO Edebiyat’ta 1981’de yayınlanan Kadın Paneli ile Bilim-Sanat Dergisi’nin 1982’de özel bir kadın sayısı hazırlamasıdır. Sonra herşey daha hızlı gelişmeye başladı. 1983’de YAZKO, haftalık Somut Dergisinde bir kadın meselesinin ve feminist kavramların tartışılması ile ilk kez bu sayfada karşılaştı. Yine aynı sene, İstanbul’da feminist kadınlar Kadın Çevresi’ni kurdular. Onların arkasında da 1984

Mayısında Ankara’da çoğunluğu üniversiteli bir grup kadın, Ankara’da Kadın grubunu oluşturdu.

Ben o tarihten beri kadın sorunu ile ilgimi hem akademik olarak, hem de kadın hareketi içinde devam ettirmekteyim. Üniversite’de olduğum için, katkım daha çok akademik alanda oluyor. Türkiye’de son yıllarda, kadının toplumsal yaşama katılımını onaylamayan, ev dışında çalışmasını eleştiren güçlü bir muhalefet var. Oysa ben, kadın sorununun çözümünde en önemli başlangıç noktalarından birinin -Türkiye gibi ülkelerde bir dolu sorunu beraberinde getirse de- kadınların kamusal yaşama karışması olduğunu şiddetle savunan bir kişiyim. Bugün için de bu güne dek yaptığım çalışmalarında kadın ücretli emeği, bu emeğin özgüllüğünü ve Türkiye’deki durumu üzerinde yoğunlaştım. 1980 sonrası ekonomik politikaların kadın emeğinin kullanım biçimlerinde ciddi değişiklikler yarattığı görüşündeyim. Özellikle kentlerde, kadın nüfusun eskiye oranla daha büyük bir bölümü, ekonomik hesaplamalara konu olmayan ‘görülmez’ denilebilen işlerde çalışıyor, ev içinde gelir getirici bir işte çalışma oranları da artıyor. Ayrıca son yıllarda, kadınlar arasında, ev dışında bir işte çalışma arzusu çok artmış durumda; işsizlik oranlarına baktığımızda da kadın ve çocuk işsizliğin erkek işsizliğine yaklaşmış olduğunu görmekteyiz.

Benim üzerinde durduğum ikinci bir konu da kadınların kamusal yaşama katılma ve örgütlenmeleri, bunun biçimi ve yoğunluğudur. Siyasal partileri, sendikaları, tüm demokratik kitle örgütlerini ve özellikle mesleki örgütleri kadınların aktif olarak katılması gereken örgütler olarak düşünüyorum. Bence kadınlar, hem bağımsız kadın örgütleri kurarak bu-

ralarda toplumsal muhalefet yapmak, hem de mevcut örgütler içinde güçlenme yollarını aramak zorundalar.

Türkiye'de Üniversitelerde yapılan kadın çalışmaları hakkında bilgi verir misiniz?

Batı Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde üniversitelerin bünyelerinde yer alan kadın çalışmaları oldukça eskiye dayanıyor. Üniversitelerde ayrı disiplinler olarak ortaya çıkan bu çalışmalar, 70'lerin ikinci yarısında başladı. Türkiye'de benim de çalıştığım ODTÜ Sosyoloji bölümü, programına 1980'lerin başında kadın dersi koyan ilk bölüm. Şimdi hem lisans hem de yüksek lisans düzeylerinde derslerimiz var. Ayrıca sosyoloji dalında master ve doktora yapan ve kadın konusunda tez yapmakta olan öğrencilerimizi de yetiştiriyoruz. Ankara'da ayrıca ODTÜ Kamu Yönetimi Bölümünde, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde ve Basın Yayın Yüksek Okulu'nda da kadın konusunda dersler var. 1990'da ise İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi bir Disiplinlerarası Kadın Araştırmaları Yüksek Lisans Programı uygulaması başlattı. Yine aynı merkez, ayda iki kez kadın konulu bilimsel toplantılar düzenliyor. Bütün bu programlar, kadın

konusunda çalışma ve araştırma yapmak isteyen sosyal bilimcilerin, hatta diğer bilim dallarından da konuya ilgi duyanların bilgi edinecekleri kıymetli bir temel oluşturuyor. Buna yine 1990'da İstanbul'da kurulan Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin faaliyetlerini de eklemeliyim. Bu merkez, hem Türkiye'de kadın konusu ile ilgili her türlü araştırma malzemesinin, yayınların, istatistik verilerin toplu halde bulunabileceği bir yer olarak, hem de konuyla ilgili konferans ve seminerler düzenleyerek, Türkiye'de bilgi birikimine önemli bir katkıda bulunacak görüşündeyim.

Aslında, Türkiye'de kadın çalışmaları yeni değil; özellikle sosyal bilimler alanında geçmişte de bu tür çalışmalar yapıldı. Ama son on yılda gözlenen değişimin ayırıcı özelliği, yapılan çalışmaların odak noktasını kadının oluşturması ve çalışmalara kadın bakış açısının hakim olması. Önceleri yapılan çalışmalarda kadın herhangi bir aile veya nüfus çalışmasının içinde incelenirken bu yeni çalışmalar doğrudan doğruya kadını ilgili bir sorunsal etrafında şekillenmiştir. Bu çizgide ilk girişim 1978'de Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'ın düzenlediği Türk To-

plumunda Kadın semineridir. Bu seminere Sosyal Bilimci kadınlar bildirileri ile katıldılar ve ortaya çıkan kitap uzun zamandır kadın konusunda çalışanların adeta başucu kitabı oldu. Bu tarihten itibaren üniversitelerde akademisyen kadınlar farklı disiplinlerde önemli çalışmalar yaptılar. 1989'da Almanya'da Kassel kentinde Hofgeismar'da beş günlük bir sempozyum düzenlendi. Orada 1980-90 arası Türkiye'de kadın konusunda araştırma yapan yirmi kadın araştırmacı kadın çalışmalarını sundular, sonuçlarını tartıştılar. Bu sempozyumda sunulan bildiriler Almanca isimli "Aufstand im Haus der Frauen" olan ve Orlanda Frauenverlag Yayınevinde basılan kitapta yayınlandı. Aynı bildiriler Türkiye'de 'Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın' ismi ile İletişim Yayıncılık tarafından basıldı. Bu uluslararası toplantı da gösterdi ki Türkiye'de kadın konusunda yapılan çalışmalar azımsanmayacak bir düzeyde ve niteliktedir. Bununla birlikte, araştırmacıların ilgisini çekecek daha bir çok ilginç ve önemli konu çalışmayı bekliyor.

Türkiye'de kadın hareketinin genel bir değerlendirmesini yapmısınız?

Türkiye'de feminist hareket 1980 sonrası ortaya çıkan yeni toplumsal muhalefet hareketlerinden en kalıcısı ve en çok ses getireni oldu. Hareket, beklenileceği gibi herşeyden önce kadının toplumsal konumunu, ikinciliğini, ezilmişliğini tartışıyordu. Feminist kadınlar klasik politika tanımını sorgulayıp eski ve alıştığımız türden politika yapmanın yetersizliğini vurguladılar; böylece politikanın alanını genişlettiler. 'Kişisel olan politiktir' deyişi ile özelmış gibi görü-

Necile Deliceoğlu Yıldız Ecevit'le

len sorunların aslında toplumsal alanın içinde, bu alanı ilgilendiren sorunlar oluşuna dikkat çektiler; özel sorunlara politik anlam yüklenebileceğini gösterdiler. Dayak, tecavüz, aile içi her türlü şiddet bunlardan sadece bazılarıydı. Feminizm 1980'li yıllarda depolitizasyon politikalarının başarıyla uygulandığı ortamda önemli bir de makrotik muhalefet hareketi olarak ortaya çıktı, alternatif örgütlenmeler önerdi; merkezi olmayan, yaygın, katılımcı, otorite ve hiyerarşinin olmadığı örgütler. Kadın hareketi bu ve benzeri özellikleriyle Türkiye'nin toplumsal hayatında etkin bir hareket olmaya çalışırken yapabileceğinin daha azını gerçekleştirdi; çünkü gelişmesini kısıtlayıcı hatta engelleyici bir takım nedenler vardı. Bunlardan bazıları kadın hareketinin özelliğinden kaynaklanıyor ki, bunlara iç nedenler denilebilir. Aralarında bence en önemlisi, kadınların çabalarının sürekli ve kalıcı olmayışı ve alternatif ideolojik söylemlerinin de çok gelişmiş olmayışı. Bu iki zayıflığa işaret ederken, bunların hiç yapılmadığını söylemek istemiyorum; elbette yapıldı! 1989 şubatında Ankara'da yapılan 1. Feminist Kongre ve burada hazırlanan bildirge bu tür çabaların güzel bir örneğini oluşturuyor. Bu bildirmede kadınların bedenlerine, emeklerine, kimliklerine, geleceklerine sahip çıkmaları için bir kadın politikasının gerekliliğine işaret edildi. Yine 1986'dan beri çıkan Feminist Dergisi ve 1988'den beri çıkan Sosyalist Feminist Kaktüs Dergisi kadın politikasının ne olması gerektiği sorusunun ve kadın sorununun enine boyuna tartışıldığı platformlar oluşturdu. İşte vurgulamak istediğim, bunlar ve benzeri platformlarda yapılan tartışmaların ve geliştirilen ideolojik söylemin çok daha geniş kadın gruplarınca benimsenip taşıyıcılığının yapıldığı aşamaya henüz gelinmemiş olması.

Dış nedenlere gelince: bunların başında feminizmin Türkiye'de başından beri yanlış ve yanlış takdimi geliyor. Feminizm, salt cinsel serbestlik, kadın erkek zıtlığı ve kadının erkeğe üstünlüğünü öneren bir yaklaşım olarak çok kaba bir biçimde algılandı ve daha ötesi çarpıtıldı. Bu yanlış takdim, kadın hareketine

katılma olasılığı çok yüksek olan kişileri caydırıcı rol oynadı. Bu gün hala bu yanlış takdimin etkilerini görebiliyoruz. Örneğin birçok aydın kadın, herhangi bir konuda kadın bakışıyla ve kadınlar için bir yorum yapacak olsalar bile sözlerine 'gerçi ben feminist değilim ama..' sözleriyle başlayarak önce bir kendilerini temiz çıkarma gereksinimi duyuyorlar. Feminist olmanın yadsınmayacak, çekinilmeyecek bir durum olarak niteleneceği gelecek günlerde Türkiye'deki Kadın Hareketinin daha hızlı yol alabileceğini düşünüyorum.

Kadın hareketinin gelişimini engelleyen ikinci bir dış neden medyanın tavır ve tutumudur. Türkiye'de medya, hem feminizm hakkında önce değindiğim yanlış imgenin gelişmesine katkıda bulundu, hem de feminizmin önermelerinin tersini vurgulayarak ona darbe vurdu. Feminizm kadınlarla ilgili ne yenilik ne değişme öneriyorsa medya bunun tersini söylüyordu. Feminist olmayan kadınlar kadın hareketinden bir mesaj alıyorlarsa medyadan bunun tersini savunan beş mesaj aldılar. Medyada kadın sadık eş, fedakar ve sorumlu anne, itaatkar gelin ve cazibeli sevgili kalıplarının içine sıkıştırıldı. Kadın hareketi kadınlara mesajlarını iletmede medyayı kendine çok az yardımcı konumunda buldu.

"Kadın hareketinin gelişimini engelleyen ikinci bir dış neden medyanın tavır ve tutumudur"

Söyleyebileceğim son bir neden solun tutumudur. Gerçi bugün, kadın hareketine eskisinden çok farklı bakılmaktadır; hareket sol nazarında da en azından meşruluk kazanmıştır ama bu güne gelinceye dek solun itham edici, yargılayıcı tavrını yadsıyamayız. Sol gelenekten gelenler, feminizmin Türk Toplumunu için bir lüks olduğu görüşünü savundular. Feminizm ithal bir burjuva ideolojisiydi, batı kökenliydi. Feminist hareket demokrasi, insan hakları gibi acil sorunlar varken cinslerarası ayrımcılık, eşitsizlik gibi sorunlarla uğraşarak muhalefetin gücünü bölü-

yordu, bu tür tali sorunlarla ilgilenerek gündem saptırıcılık yapıyordu. Feministler düzen içlilik ve reformistlikle suçlandı. Böyle düşünmeyen ve konuya sosyalizm feminiz karşıtlığı içinde bakmayanların bakış açısı ise yine feminizmi yadsıyan bir açıydı; 'kadın değil insan' formülasyonu ile kadın sorununu topyekün tartışma alanı dışında tutmayı yeğlediler. Bu engeller kadın hareketi için hala belirli derecelerde varlığını sürdürmektedir.

Türkiye'de farklı görüşlerde olan çok sayıda feminist grubun olduğu gözleniyor. Bu durum sizce kadın hareketinin gücünü etkiledi mi?

Türkiye'de kadın hareketinin başından beri var olan, ayrı gruplar oluşturma arzusu, bir açıdan bakıldığında olumlu; çünkü harekete çeşitlilik ve zenginlik sağladı. Öte yandan aynı olgu, hareketi bütünlükten bir miktar uzaklaştırdı. Bütünlülük sağlansaydı ne olacaktı? Kadın hareketi bu gün olduğundan farklı bir noktada olabilir miydi? Belki! Ama bu olasılığa ve belki de onu kaçırmış olmamıza rağmen ben yine de isteyen kadının istediği grupta olma veya 'münferit' kalma özgürlüğünü kullanabilmiş olmasından mutluyum. Çünkü geçmişte, başka toplumsal hareket ve oluşumlar bağlamında gördük ki, 'aman bütünlük bozulmasın' ya da bozulduğunda 'aman bölünmüşlüğümüz farkedilmesin' diye aynı gruptan insanlar hem birbirlerine hem de dışarıya karşı samimi davranmadılar. Kadınlar ise ait oldukları grubun veya topluluğun tek sesliliğinden ve gayrisamimilikten hoşlanmıyorlar. Ayrıca, feminist pratik içinde başkalarının her dediğini onaylamayı, düşündüklerini savunmayı, serbestçe karşı çıkabilmeyi öğrendiler. Bu, onların önceden hiç yaşamadıkları önemli bir deneyimdi. Böyle bakıldığında, kadınların farklı gruplarda olmasının kadın hareketini belki bir parça engellediği, ama bu harekete katılan tüm kadınları olumlu etkilediği söylenebilir.

Son zamanlarda, Türkiye'deki kadın hareketinin batıda olduğu gibi gerilemekte olduğu görüşü var. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Ben bu görüşte değilim. Bu, gözleme dayanan, yani hareketi göz-

lenebilir öğelerin yoğunluğu veya seyrekliğiyle değerlendiren yüzeysel bir iddia. Bir hareketin canlılığı ve dinamikliği sadece eylemleri, kampanyaları ya da o harekete katılanların sayıları ile değil, verdiği mesajlar, bunların kimlere ne kadar ulaştığı, toplumsal kurumları nasıl etkilediği, toplumsal muhalefeti nasıl belirlediği ile de ölçülmeli. Bu görüşle bence Türkiye'deki kadın hareketinin gerilediği iddiası, hele şu aşamada, hiç de geçerli değil. Artık Türkiye'de, kimi zaman göstermelik olsa da bireylerarası ilişkilerden aile, eğitim, hukuk ve devlet gibi toplumsal kurumlara kadar, yaşamın birçok özel ve kamusal alanında, kadın hareketinin yarattığını rahatça söyleyebileceğim bir **kadın bakış açısı** yerleşmeye başlamıştır. Yok, eğer, söz konusu bir duraksama ise, bunu da, kadın hareketinin soluklanıp geçen son sekiz on yılı değerlendirmesi olarak nitelendiriyorum. Buna ihtiyaç da var. Çünkü şimdiki dek kadın hareketi içinde olanlar kadınlarla ilgili gündemi belirlemekten çok bu gündeme muhalefet etmekle uğraşular; bu ise son derece yorucu bir işti. Bu arada kadınların bir kadın politikası yaratma yolundaki çabaları arka planda ve ikincil önemde kaldı; sürekli ve yoğun olmadı. Muhalefet oluştururken aynı zamanda, alternatif ideolojik söylemlerini de yaratma çabasındaydılar. 1982-1986 arası varolan kadın grupları zamanlarının çoğunu okumaya, teorik tartışmalar yapmaya ve feminizmi öğrenmeye ayırmışlardı. Sonraki yıllarda ise kadınlar feminist olma bilincini genellikle feminist eylemler içinde kazandılar; feminist olmayı öğrenme süreci kısaldı. Bunda, kadınların sayısındaki beklenmeyen hızlı artışın ve eskisi gibi, birbirini yakından tanıyan kadınlar arasında, düzenli, bilinç yükseltici, tartışma olanağı yaratıcı birlikteliklerin seyrekleşmesinin rolü de var. Ayrıca geride bıraktığımız son dört beş sene de kadınların muhalefet edeceği öyle çok ve önemli olay oldu ki, hem bu yeterli söylemi derinleştirmek hem de yaymak için zaman bulunamadı. İşte bence, 1990'lı yıllarda yapılması gereken bu olmalı; cinsler ayrımını sorgulama ve kadın bilincini anlama dönemi çoktan bitti; artık kadınlar, kendi söylemlerini yaratmalı ve po-

tansiyel güçlerini, kadın hareketinin öncüllerini daha geniş bir tarihsel ve politik bağlam içine yerleştirme çabasına girmelidirler.

Türkiye'de kadına ve özellikle de aileye yönelik yeni politikalar saptanıyor, kurumlar kuruluyor. Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Aile üzerine güdülen politikalarla hükümet politikaları arasındaki paralellik, Cumhuriyet Hükümetlerinin hiçbirinde bu kadar yakın olmamıştı. Bugün Türkiye'de ailenin, muhafazakar dünya görüşünün yeni nesillere aktarıcılığını yapmada ve Müslüman-Türk vatandaşı yaratmada çok etkin bir kurum olduğu bilinci son derece kuvvetlidir. Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Aile Araştırma Kurumu gibi yeni kurumlar bu bilincin uygulamaya geçirilişinin ürünüdür. 17-20 Aralık 1990 tarihlerinde Ankara'da toplanan I. Aile Şurası'nda sunulan bildirimlerde, aile konusunda milli bir politika geliştirmenin gerekliliği ortaya konulmakta, hızlı toplumsal değişimin yarattığı sorunların çözümünde aile, en işlevsel kurum olarak görülmektedir. 1990 Mayıs ayında yine devlet tarafından düzenlenen Aile Haftası'ndan da "Mutluyuz, güçlüyüz, çünkü biz Türk ailesiyiz" sloganı ile milli-nuhafazakar yaklaşımın yalın bir özeti zaten kamuya sunulmuştu. Bu Şura'da da 'Bizim aile', 'Müslüman Türk ailesi', 'Kültür taşıyıcı aile', 'Milli aile' kavramlaştırılmaları geliştirilmiş ve milli bir aile politikasına neden gerek duyulduğu ve bu politikanın nasıl oluşturulacağı tartışılmıştır. Bu yeni politikanın temelinde bazı önemli tezler bulunmaktadır:

"*Geleneksel Türk aile yapısının 'ahlaki', 'manevi', 'sosyolojik' sağlam temelleri vardır*". Bu temeller yıkılmakta, "*şehre akın ve çarpık şehirleşme sebebiyle geleneksel aile değerleri çözülmektedir*". Ailenin bütünlüğü zedelenmiştir; aile bir kurum olarak zayıflamıştır. Kadının çalışması, ailenin çözülmesine, çocukların psikolojik sorunlar yaşamasına neden olmuş, aile bunalımlarının ve geçimsizliklerin artmasını hızlandırmıştır. "*Bugün aileyi bozmakta olan menfi tecelliler büyük ölçüde devletin kültür politikalarının eseridir*". "*Türk ailesini tahrip eden neşriyat eğitim sistemleri*

ve ona zorla yeni bir şekil vermeğe çalışan kültür siyaseti olmuştur". O halde Türk ailesi kurtarılmalıdır ve bu kurtarma sırasında izlenecek yollar ve kullanılacak araçlar şunlar olmalıdır: "*Türk ailesini kurtarmak, öncelikle de Türk milletinin temel kültür değerlerine yabancı, hatta yer yer tahripkar kültür politikalarının terk edilmesine bağlıdır*". "*...eski aile hayatımızın prensipleri, dayandığı dini, tarihi, millî ve içtimai temelleri henüz tam erozyona uğramamıştır. Bunları bilirsek, bunlara dayanarak, çözülmeye yüz tutmuş aile terbiyemizi yeniden diriltirebiliriz*".

Millî Türk ailesinin geleneksel değerlerini korumak, yaşatmak aile terbiyesini genç kuşaklara geçirmek için medyanın ne denli önemli olduğu da gözden kaçmamaktadır: "*Millî terbiyenin verilmesi konusunda aileler için el kitapları hazırlanmalı, kitle iletişim araçlarında da aynı konular üzerinde sıkça durulmalıdır. Yapacağımız tek şey milletimize has olan değerlerimizi yeni neslimize sunmaktır. Bunun da tek yolu, camisi ile, okulu ile ve bilhassa TRT ve basını ile elele vererek tokmağı aynı yerde vurup bu konularda mümkün mertebe harmoniyi sağlamaktır*". (DPT Özel İhtisas Komisyonu Raporu: Türk Aile Yapısı, Ankara, 1989, s. 18 ve A.A.K. I. Aile Şurası bildirimleri, 1990, s. 13-18-30)

İşte tam da bu görüşe uygun biçimde, bugün Türkiye'de, din ve eğitim kurumları ve özellikle televizyon tarafından aile üzerine vurulan vurgu gözle görülür biçimde artmış ve günlük yaşamın her alanında hissedilir olmuştur. Türk-İslam görüşü açısından aile, millî kültürün korunacağı, yeniden üretileceği, millî dayanışma ve beraberlik gibi bu yaklaşıma özgü söylemlerin öğretileneği ve pratiklerin geliştirileceği bir kurumdur. Türk düşünce hayatında kadın ve aileye yönelik tutucu bir ideoloji zaten mevcuttur. Şimdi bu ideolojiye din, milliyetçilik ve muhafazakarlık boyutları daha çok emdirilmeye çalışılmaktadır. Herkes, kadın ve aile alanını kendi geliştirmek ve yaymak istediği ideoloji için bir araç olarak kullanmaktadır. Böyle bakıldığında, aile üzerine yapılan yatırımların önemini daha iyi anlamak mümkündür. ■

SÜMEYRA - EIN PORTRAIT

Monika CARBE

“Gib dich hin, leg den Weg zurück/ durch den Ozean des Wissens, der Liebe” - Sümeyra hat den Mut gehabt, den Weg, wie ihn Pir Sultan Abdal in seinem Lied “Gir aşkın deryasının boyla” vorschlägt, zu betreten, sich auf die Suche zu begeben nach dem anderen Ufer, nicht nachzulassen, an sich, an ihrer Kunst zu arbeiten, konsequent, beherrscht und unablässig, ohne Ex- und Egozentrik, ohne Romantizismen und - ganz in der Tradition Brechts und ihrer türkischen Lehrmeister - aufzuklären. Nicht mit moralisch erhobenen Zeigefinger, sondern mit sorgfältig, sensibel ausgewählten Texten, die durch ihre Aussage wie durch das Medium des Gesangs Vergangenheit und Gegenwart miteinander verknüpfen.

Ihr Gesang war kein l'art pour l'art, aber ihr Anliegen war auch nicht plakativ: sich als politische Sängerin für Menschen einzusetzen, hieß, sie nicht einzulullen in nostalgische Klänge - und dennoch verzauberte sie ihr Publikum - , hieß, sie nicht in Fest- und Feiertagsstimmung den Alltag, das Unrecht vergessen zu lassen - und dennoch bekamen ihre Zuhörer wehmütig-glänzende Augen - hieß, ihnen mit ihren Liedern eine Dimension zu eröffnen, die Kampf bedeutete, Widerstand gegen Übermacht, Diktatur, Tyrannei und Waffengewalt - und Rassismus. Es war ein Kampf mit friedlichen Mitteln; sagt sie doch in einem ihrer Interviews: “Die Bomben bedrohen Christen und Muslime in gleicher Weise”, und meint damit, daß sich der Frieden auf der Welt nur durch Verständigung unter den Völkern erreichen läßt; ihr Ziel ist der Frieden, und pazifistisch sind die Mittel, die sie einsetzt. Dies jedoch nicht banal harmonisierend; Konflikte scheute sie nicht und hat schmerz-

lich selbst erfahren müssen, Konflikte durchzustehen - und sich immer wieder zu entscheiden, den einmal eingeschlagenen Weg weiterzugehen, mit sanftem Durchsetzungsvermögen.

Mehrfach in ihrem Leben hat sie den Mut gehabt, das Unbequeme zu wählen, statt des Leichten, Sorglosen, Angenehmen. Vorgezeichnet war ihr der Weg der höheren Tochter, der alle Hindernisse auf der Stufenleiter zur beruflichen Karriere von vornherein aus dem Weg geräumt wurden, die ihr Studium erfolgreich absolvierte und als Architektin reüssierte - wäre da nicht ihre Stimme gewesen, ihre Stimme und die Mandoline, die sie als junges Mädchen, als halbes Kind noch bekam, voller Begeisterung spielte und die in ihr den Entschluß reifen ließ, das Konservatorium zu besuchen. Ihre Eltern sahen keine Zukunft in der Musiziererei, wollten die Tochter, die, das gestanden sie ihr zu, hübsch sang, in einem bürgerlichen

“Mehrfach in ihrem Leben hat sie den Mut gehabt, das Unbequeme zu wählen, statt des Leichten, Sorglosen, Angenehmen”

Beruf sehen, der sie auf soliden Füßen stehen ließ, malten ihr das Berufsbild der Ärztin in schillernden Farben aus. Sümeyra aber setzte sich mit ihrer Vorliebe für das Analytische, die Genauigkeit des Konstruierens durch und besuchte die Technische Hochschule Istanbul, machte ihr Diplom und wurde Architektin im Amt für Denkmalschutz einer Staatlichen Stiftung.

So war sie dem Wunsch ihrer Eltern nach einer soliden finanziellen Basis, auf die sie ihr Leben gründen sollte, nachgekommen, hatte aber zugleich ihre eigenen Interessen durchgesetzt, indem sie parallel zum

Studium der Architektur das Konservatorium besuchte, das sogenannte klassische abendländische Ausbildungsprogramm durchlief - neben Haydn, Mozart, Beethoven vor allem Brahms, Schubert, Schumann - sang und spielte weiter, neben der Mandoline und anderen Streichinstrumenten, die dem Euro-Weltbild als *come il faut* gelten, allmählich auch Saz, die Langhalslaute mit birnenförmigem Corpus und verschiebbaren Bundstäbchen, das wichtigste Instrument der türkischen Volksmusik.

Wie aber kommt eine junge Frau, die 1946 in Edirne geboren wurde, ihre Schulzeit in Ankara und Istanbul verbrachte und zeit ihres Lebens durch die uniformierende Großstadtkultur geprägt war, die Schuberts “Winterreise” sang und Brahms’ Lieder, ausgerechnet zur Volksmusik, zum Archaischen, wie kommt es dazu, daß Traditionelles sie reizte? Und wie konnte sie dies Doppelleben, diese zweifache Identität ertragen - tagsüber in Plänen zu versinken, zu organisieren, sich mit Engagement für die Konservierung wertvoller alter Bauten einzusetzen und abends vor Publikum aufzutreten, zu singen?

Relativ früh hat sie einen Schnitt gemacht und den unbequemen Weg eingeschlagen. Eine sichere, gutbezahlte Position hat sie aufgegeben, um sich ganz dem Gesang zu widmen und auch die Unbilden dieses Berufs, der für sie, ohne Pathos sei es gesagt, Berufung war, auf sich zu nehmen. Eine ungeheure Courage gehört dazu, und ein gerüttelt Maß an Selbstvertrauen, wenn jemand eine gesicherte Karriere gegen das von Unwägbarkeiten bestimmte Dasein der Künstlerin einzutauschen bereit ist. Nachdem sie aber an einem Punkt angekommen war, an dem ihr klar wur-

de, daß sie, wollte sie beiden Berufen gerecht werden und den einen nicht auf Kosten des anderen links liegen lassen, die Grenzen ihrer Leistungsfähigkeit, ihrer Energie überschritte.

Ob es nun um diese Entscheidung geht - die Aufgabe der gesicherten Existenz um eines Vagantenlebens willen - wie das aus bürgerlicher Perspektive aussehen mag - oder darum, sich intensiv mit türkischer Lyrik des 16., ja, des 13. Jahrhunderts zu beschäftigen - in beiden Fällen kommt zum einen die politische Situation Ende der Sechziger, Anfang der Siebziger Jahre ins Spiel, zum anderen ihr großes Vorbild, ihr Lehrer, der sie mit unermüdlicher Geduld, mit seiner inneren Heiterkeit immer wieder bestätigte, mit dem sie gemeinsam arbeitete, zusammen auftrat, mit dem sie die gleichen politischen wie künstlerischen Ziele verbanden: Ruhi Su.

Ruhi Su, der 1985, im Alter 63 Jahren in Istanbul starb, war es, der die türkischen Volkslieder vom Geruch der Erdhaftigkeit und Volkstümelei, von dem ganzen reaktionären Brimborium, das Volksweisen generell anhaftet, befreite. In den Vierziger Jahren des laufenden Jahrhunderts sang er bereits, parallel zu seinen Starrollen in Beethovens "Fidelio" und Mozarts "Hochzeit des Figaro" an der Oper von Ankara, "Türküler", die ursprünglichen türkischen Volkslieder, im Rundfunk. Anfang der Sechziger Jahre begann er, die Lieder systematisch zu sammeln, sie aufzuzeichnen, ihre Melodien in Notenschrift umzusetzen. Die Faszination, die diese Lieder auf ihn ausübten, und die er durch seine Interpretation auf seine Zuhörer ausstrahlte, übertrug sich auch auf Sü-

meyra. 1971 lernten sie einander kennen und haben bis 1980 kontinuierlich zusammengearbeitet, sind gemeinsam aufgetreten, über die Grenzen der Türkei hinaus auf Tournee gegangen. Es sind die Grundbefindlichkeiten, die in den Liedern ausgedrückt werden: Ängste, Leiden, eine kaum endenwollende Trauer, Kummer, Haß - und Freuden, es ist eine Form der Kommunikation, die in einfacher, aber nicht simplifizierender Art und Weise jedermann/jeder-

frau verständlich wird. Und werden diese Lieder nun nicht schmachtend und mit jenem Hauch von Kitsch gesungen, der für das geschulte Ohr unerträglich machen würde, so ist damit eine Form der Mitteilung erreicht, die Fachleute akzeptieren und die Menschen, in welcher Lage auch immer sie sich befinden, welcher Schicht auch immer sie angehören mögen, ansprechen. Um die Kluft zwischen den Herrschenden und den Beherrschten zu überwinden, vor allem, um den Beherrschten den Mut zu geben, sich mit den Mitteln ihrer eigenen revolutionären Tradition auf friedliche Weise

zur Wehr zu setzen, hat Ruhi Su, hat Sümeyra die Volkslieder und die Lyrik von Yunus Emre, wie die des Pir Sultan Abdal, als ihr Sprachrohr gewählt.

Wenn man bedenkt, daß Yunus Emre sich im 13. Jahrhundert gegen die Selcukenherrschaft auflehnte, Yunus Emre, der sich mit seinem Texten gegen den Krieg und für die Gleichberechtigung der ethnischen Gruppen, die seinerzeit in Anatolien lebten, einsetzte und daß Pir Sultan Abdal als Rebell wider den osmanischen Hof gilt, den seine Zivilcourage an den Galgen brachte, wird der politische Hintergrund, vor dem Ruhi Su und Sümeyras Musik zu begreifen sind, deutlich.

Die Volkslieder schließlich, ursprünglich, bis in die Gegenwart hinein, mündliche Formen der Volksliteratur, spielen eine vergleichbare Rolle; weder als verstaubte Museumstücke werden sie präsentiert, noch als klingende nostalgische Weisen, sondern als das, was sie in ihrer revolutionären Tradition bedeuten: ein Stück Rebellion gegen verkrustete Herrschaftsformen. Dadurch, daß es Ruhi Su gelang, diesen Liedern eine ihnen angemessene Gestalt zu geben, sie zeitgemäß zu interpretieren, ohne in verschwommene Imitationsformen zu verfallen, hat er die Spezifika, das Charakteristische des Türkischen mit einer Deutlichkeit herausgearbeitet, die identitätsbildend wirkte, die dem Volk dazu verhalf, sich und seine Seinsweise adäquat zu artikulieren. Um sich vom Ballast oktroyierter Herrschaftsformen zu befreien, mag die Musik nicht ausreichen, aber sie ist das ästhetische

Mittel, das Salz im Brot einer Befreiungsbewegung.

Als Ruhi Su in einem Interview kurz vor seinem Tod gefragt wurde, ob es Sänger gäbe, die er als seine legitimen Nachfolger betrachtete, nannte er nur einen Namen: den Sümeyras. Er wisse, sagte er, daß er vielen gefalle, daß viele seine Lieder sängen, viele sich darum bemühten, seinen Tonfall, seine Gesangsweise zu treffen, gelungen aber sei es keinem, alle seien sie in Formen der Imitation, des Epigonalen steckengeblieben; als echte Nachfolgerin erkenne er nur Sümeyra an. Wie er habe Sümeyra eine geschulte Stimme, habe das klassische Repertoire studiert und praktiziert wie er - abgesehen von der überragenden Begabung, mit der sie ihren Texten, ihren Melodien die unverwechselbare individuelle Komponente gebe.

Sümeyra selbst hat einmal gesagt, daß sie sich mit ihren Liedern gegen das Leid wappne, gegen das der Menschen, für die sie sich einsetzte und gegen ihr eigenes. Trauer und - deren Gegenpol, Freude - hat sie intensiv zu erfahren vermocht und war in stande, diese Leidens- und Glückserfahrung in Gesang, in Kunst umzusetzen; in ihren Lieder drückt sich mit verhaltenen, und dadurch um so eindringlicheren Mitteln, etwas aus, das mit dem Begriff "Sozialkritik" zu schwach umschrieben wäre; kritisch sind ihre Lieder, anklagend ist oft ihr Gesang, aber da ist die Komponente der inneren Überzeugung von den Worten, die sie singt, da gibt es kein hohles Wortgeklimper - und da ist diese Dichte der Komposition, der von Text und Musik. Zu unterschätzen ist auch nicht der Einfluß der Mystik, des Sich-Versenken in das Innere, das, nach außen gekehrt, die Zuhörer in seinen Bann schlägt. Sümeyra war eine intellektuelle Sängerin mit analytisch-strenger Einsicht in die Struktur der Kompositionen, die sie spielte und sang, - aber sollte es keine intellektuellen mit Charisma geben, mit jener besonderen Begabung, die aus der Kraft der Persönlichkeit kommt? Nicht schnurstracks und geradewegs, bunt wie ein Schmetterling und rasch verflogen, sondern als eine Energie, die weiterentwickelt wird, sobald man/frau sich diese

Talents bewußt ist.

Die Daten ihrer äußeren Biographie sind allgemein bekannt, und das Ereignis vor allem, das den stärksten Bruch in ihrem Leben bedeutete, das sie veranlaßte, sich wiederum zu entscheiden, für den schwierigen, den unbequemeren Weg, für die Unbilden der Emigration.

Gemeinsam mit Ruhi Su hatte sie den Chor "Dostlar" - "Freunde" gegründet, hatte ihrer beider Theorie, die Volkslieder in neuer Struktur wiederaufleben zu lassen und deren Aussage, deren Botschaft in die politische Arbeit zu integrieren, in die Praxis umgesetzt. In den Siebziger Jahren war sie bei Internationalen Festivals aufgetreten, unter anderem auf Kuba und in Bulgarien. Während sie bis zu jenem einschneidenden Moment, als sie im Herbst 1980, während eines Gastspiels in Berlin in einer türkischen Zeitung las, daß ihr und ihren Freunden der Prozeß gemacht werde, da sie mit dem Chor der Metallgewerkschaft während einer

"Als Ruhi Su in einem Interview kurz vor seinem Tod gefragt wurde, ob es Sänger gäbe, die er als seine legitimen Nachfolger betrachtete, nannte er nur einen Namen; den Sümeyras"

Veranstaltung in der Türkei die "Internationale" gesungen hatte, und den - lebensnotwendigen - Entschluß gefaßt hatte, in Deutschland zu bleiben, während sie bis zu diesem Zeitpunkt als Repräsentantin fortschrittlicher türkischer Musik galt und für eine internationale Solidarität der durch diktatorische Herrschaftsformen Unterdrückten kämpfte, war sie doch beheimatet in der türkischen Sprache, lebte in dem Bewußtsein ihrer eigenen kulturellen Identität, die geprägt war von großbürgerlicher Bildungstradition mit westlichen und osmanischen Elementen, aber auch von der demokratischen Bewegung ihrer Studienzeit, von kemalistischen Tendenzen, aber auch von deren sozialistischer Gegenströmung. Ihr Medium war der Gesang, die Sprache ihres Denkens, ihres Fühlens, ihrer

politischen Strategie war - das Türkische. In Berlin, im Ausland zu leben, bedeutete für sie zuerst einmal die schmerzliche Erfahrung, eine Sängerin ohne Land, ohne Sprache zu sein, sich von Grund neu orientieren zu müssen, um ihre existenzielle, um ihre künstlerische Identität wiederzugewinnen. Und mit ruhiger Selbstverständlichkeit begann sie nicht nur sich die deutsche Sprache anzueignen, sondern vor allem auch das Anliegen der türkischen Arbeiter und der Flüchtlinge zu ihrem eigenen zu machen. Wenn man bedenkt, daß mehr als eine Million Türken in der Bundesrepublik leben, ist auch davon auszugehen, daß eine gewisse Erwartungshaltung da ist, daß eine Sängerin, die zum einen die Situation der Arbeitsmigranten, zum anderen jene der Flüchtlinge teilt, eine Künstlerin, die selbst gezwungen ist, im Exil zu leben, da ihr in ihrer Heimat eine mehrjährige Haftstrafe - aus scheinbar nichtigem Anlaß - droht, sich für ein menschenwürdiges Dasein einer Minderheit innerhalb einer Mehrheitsgesellschaft einsetzt. Und so geschah es, daß sie auch hier ihr Publikum hatte und zu ihren Auftritten in Berlin, Nürnberg, Erlangen, Frankfurt, Wiesbaden, Offenbach, Saarbrücken und vielen anderen Städten nach und nach die Deutschen kamen, Musikbegeisterte und Türkeifans, Intellektuelle und Arbeiter; die Presseberichte von ihren Konzerten hier zeigen an, mit welcher Vorsicht die Journalisten sich einer Musik nähern, die ihren Ohren ungewohnt ist, der sie die gängigen Epitheta nicht zuzuweisen vermögen, die sie mit "orientalischen Klängen" zu umschreiben versuchen, denen sie dennoch, - und das dringt selbst in den Artikeln aus tiefster Provinz durch - Respekt entgegenbringen. Sümeyra hat sich mit ihren Auftritten in der BRD und mit ihren drei Platten, die nach der Emigration herausgekommen sind - "Lieder für den Frieden und Lieder aus der Fremde"/"Die Gesichter unserer Frauen" und "Alli Turnam - Mein roter Kranich" - intensiv nachhaltig für ihre Landsleute eingesetzt. Westliche Technik - dank ihres Musikstudiums - und anatolische Tradition hat sie in einer Weise miteinander verknüpft, die ihren Melodien nicht nur höchstes künstle-

risches Niveau verleiht, sondern auch demonstriert, daß es ihr gelungen ist, ihren Anspruch zu verwirklichen, Musik für die Sache der Menschlichkeit, der Verständigung zwischen den Völkern zu machen.

Dadurch, daß an ihre Lieder der kritische Maßstab des Musikwissenschaftlers angelegt wird - und dadurch, daß ihr Gesang dessen Anerkennung, dessen Lob gewinnt, hat sie die Kunst der türkischen progressiven Musik nicht für sich in die Emigration hinübergerettet, sondern damit Türken und Deutschen hier, den Menschen in der BRD - und damit ist das vielfältige nationale Spektrum gemeint, das durch den hohen Anteil an Ausländern gegeben ist und generell mit dem Schlagwort der multikulturellen Gesellschaft benannt wird, eine neue Dimension eröffnet: da der moralische Fingerzeig des wohlmeinenden Sozialarbeiters, wie der schulterklopfende Aufruf von fürsorglichen Politikern, die Bevölkerung möge sich doch mit den ausländischen Bürgern ins freundliche Benehmen setzen, nach wie vor von der latenten Arroganz derer geprägt ist, die die Sprache wie die Kulturtechniken ihres Landes souverän beherrschen und deren Appelle oft als Mitleidsgesten zu interpretieren sind, müssen anscheinend erst Künstlerinnen wie Sümeyra kommen, um der Mehrheitsgesellschaft, um den Deutschen zu zeigen: hier leben, hier arbeiten Künstler, deren Produkte konkurrenzfähig sind, hier tritt eine Sängerin auf, die einem Volk im Exil ihre Stimme leiht.

"... das andere Ufer, sagst du, sei dir zu weit?", fragt Pir Sultan Abdal in seinem Lied, und fährt fort: "Den Tatsachen dich unterzuordnen, der Wahrheit, sagst du, sei verlor'ne Müh'." Sümeyra ist bis an die Grenzen dessen gegangen, was sie leisten, was sie schaffen und erschaffen konnte, sie hat nicht nur diesen Weg auf der Suche nach den anderen Ufer zurückgelegt, sondern auch die Tatsachen einkalkuliert, sich der Realität unterworfen, soweit es erforderlich war, aber immer mit dem erklärten Ziel, diese Realität zu verändern, um der Wahrheit, sprich der Menschlichkeit im Sinne einer bewußten Auseinandersetzung zwischen den Kulturen, näherzukommen. ■

GÜZ

Friedrich Nietzsche

Güz mevsimidir bu, kalbinin kırıldığı mevsim!
Git bu yeerlerden, durma git!
Güneş yamaçta sürünüyor
Tırmanıyor, tırmanıyor
Ve her adımda durup dinleniyor.

Ne varsa dünyada öyle solgun!
Yorgun ve gevşek tellerde
Çalıyor rüzgar şarkısını,
Umutlar uçup gitti-
O ardından yakınmakta.

Güz mevsimidir bu, kalbinin kırıldığı mevsim!
Git bu yerlerden, durma git!
Ey dalındaki meyve,
Titriyorsun, düşüyorsun yere?
Nasıl bir sır verdi ki
Gece sana
Yanağın, o gül yanağın
Buz gibi ürperişler içinde?
Susuyorsun, karşılık vermiyorsun?
Kim konuşacak böylese?-

Güz mevsimidir bu, kalbinin kırıldığı mevsim!
Git bu yerlerden, durma git!
"Ben güzel değilim"
-der Yıldızçiçeği-
"Ama insanları severim,
Onları avutmak isterim-
Çiçek görsünler hâlâ yerde,
Eğilsinler
Ve ah! Tutup koparsınlar beni-
İşte o zaman gözlerinde onların
Bir anı canlanır,
Benden daha güzellerinin anısı;
-Görürüm onu ben, görürüm- ve işte böyle
ölürüm."

Güz mevsimidir bu, kalbinin kırıldığı mevsim!
Git bu yerlerden, durma git!

Almanca'dan çeviren: Güner Eliçin

EINE ERZÄHLUNG DIE NICHT GESCHRIEBEN WERDEN KONNTE

Von Tomris Uyar

Wie lange schon will ich versuchen, einen Beitrag (!) zu jener Integrations-Literatur in der Bundesrepublik zu leisten, die das Zusammenleben von Deutschen und Türken, das Zusammenwachsen beider Gesellschaften zu einer unzertrennlichen Einheit belegt. Ich sage versuchen, denn das ist durch und durch eine schwere Arbeit: Zum einen soll die Erzählung weder die Deutschen noch die Türken kränken, dann - soweit es möglich ist - soll sie von beiden Gruppen akzeptiert werden, noch dazu muß sie glaubwürdig sein. Als ich begriff, daß ich allein mit dieser Aufgabe nicht fertig werden würde, fragte ich meine türkischen und deutschen Freunde um Rat, die aber nichts von einem derartigen Geist der Verbundenheit gemerkt haben wollen; ihnen sei Dank, daß es mir doch gelungen ist, das Vorhaben richtig zu verwirklichen.

Nun es könnte ja sein, fürchte ich, daß ich die falschen Schritte unternehme, also wählte ich die Standardmethode: eine türkische Arbeiterfamilie; ihre Tochter geht in diesem Jahr zur Hauptschule, der Sohn ist ein Jahr alt. (Daraus wird klar, daß die Eltern Familienplanung praktizieren). Die Mutter, arbeitet seit einer Weile nicht, geht ab und zu in private Haushalte putzen. Was die Nächte betrifft, strickt sie bei "wackelndem Kerzenlicht" (auch wenn dieses Detail nicht realistisch ist, so spricht es doch die Gefühle des Lesers an, und ist wichtig, weil es die Hilflosigkeit der Frau demonstriert). Der Mann müßte wenigstens einen winzigen Fehler haben: ja, manchmal geht er mit seinem Arbeitskollegen in eine Kneipe, kehrt spät nach Hause zurück. Letztendlich aber leben alle Mitglieder der Familie, entgegen besonders schwierigen Lebensumstände glücklich (!), obwohl die seit Jahren

andauernden Vorbereitungen der Rückkehr eine Belastung darstellt, und sie äußerst spärlich leben, weil sie das Geld sparen und es in die Heimat schicken, dort anrufen, wenn es noch so teuer ist, und zu den Festen Geschenke in ihr Dorf schicken oder selbst mitbringen

Kommen wir nun zu der deutschen Familie, die den anderen Flügel der Integration bilden soll. Wahrlich, ein deutscher Arbeiter, der mit dem türkischen Arbeiter in der gleichen Fabrik arbeitet ist glaubwürdig, aber, entspricht nicht dem Zweck, weil das Klassenbewußtsein könnte den emotional ausgerichteten Geist unserer Erzählung ramponieren. Da wir ein breitangelegteres Zusammenwachsen anvisiert haben, wird der deutsche Vater am besten ein Lehrer, und um die sadomasochistischen Neigungen mancher türkischer und deutscher Leser zufriedenzustellen, soll er aus einer Familie mit nazistischer Tradition stammen und ein Ausländerfeind sein. Um der Erzählung eine Prise Extragavanz hinzuzufügen, müßten wir seine Frau, als eine ungewöhnliche Persönlichkeit skizzieren. Sie ist Feministin, achtet die Menschenrechte, und ist eine gebildete Frau; sie arbeitet in einem Amt, das sich um die Belange der Gastarbeiter kümmert. Ihr Name verheißt Geheimes: Ada. Der Name ihres Mannes hat nichts Geheimes: Hermann. Nun, um die beiden Familien, die aus verschiedenen gesellschaftlichen Schichten stammen, nebeneinander leben zu lassen, müssen wir einen Stadtteil finden, in dem sie im Supermarkt oder im Eiscafé aufeinandertreffen können. (Meine Freunde schlugen in Frankfurt und in Berlin jeweils eine Straße vor, sie wollten mir die Fotos der Straße zuschicken).

Bevor wir mit der Erzählung

beginnen, begegnet uns noch eine Schwierigkeit. Wie wollen wir die Friedenstauben, Olivenzweige, Luftballons, Feldblumen, die heiße Sonne, die in dieser Art Literatur oft vorkommen, im Winter von Frankfurt oder Berlin unterbringen? Denn wir müssen einen feierlichen Tag - zum Beispiel Weinachten - in den Mittelpunkt stellen. Richtig! Wir nehmen das Osterfest, so ist wenigstens Frühjahr.

Zuvor soll die "blonde, blauäugige, etwas unterkühlte" Tochter von Hermann und Ada, Pia, ihrer Klassenkameradin, der "schwarzhaarigen, schwarzäugigen, anmutigen" Zehra, Bleistiftspitzer und Radiergummi zu Weinachten geschenkt haben. Natürlich ist das in der Schule eine alte Gewohnheit, aber Zehra nimmt an, dies seien persönliche Geschenke an sie. (Die Türken sind großzügig und freundlich veranlagte Menschen, nur Deutsche haben es nötig, ihre Freundschaft durch Zwangsgeschenke zu demonstrieren).

Zehrachen (der Suffix "-chen" läßt offen, ob sie uns leid tut oder wir sie so nennen, weil sie noch klein ist) zeigt die Geschenke gleich ihrer Mutter, versteckt sie tagelang unter ihrem Kopfkissen. Auch die Mutter ist sehr gerührt und läßt alle Arbeit links liegen und strickt nachts aus Wollresten für Pia einen bunten Schal mit türkischen Motiven, wie es dieses Jahr Mode ist.

Der Schal wird gerade an Ostern fertig. Zehra hat vor Aufregung Herzklopfen. Während sie zum Haus das zwei Ecken weiter gelegen ist, läuft, ist sie beunruhigt. Sie weiß nicht, wie die Reaktion sei wird. (Wir haben am Anfang von der Harmonie der beiden Gruppen gesprochen, so müssen wir diese Aufregung der kleinen Zehra ihrem zarten Alter zuschrei-

ben! Zugleich befürchtet sie die Reaktion ihres Vaters, wenn er das Geschehene erfährt. Klar, ihr Vater schlägt sie zwar nicht - auch die Gesetze erlauben es nicht - aber er kann sich ärgern. Er könnte denken, daß sein Stolz auf dem Spiel steht.)

Gut, daß die Tür aufgeht. Zehra wirft durch den Spalt einen Blick hinein. Sie sieht eine Kaffeetafel, voller Kuchen. Aber, warum auch immer, ihr erscheint die Atmosphäre kalt und fremd. In diesem Moment will sie nur möglichst schnell nach Hause, in den warmen Schoß ihrer Familie. Sie reicht den liebevoll verpackten Schal Ada. Ada schießen plötzlich Tränen in die Augen.

- Komm herein mein Kind, sagt sie auf Deutsch. (Dieses "klug blickende Kind" erweckte bereits ihre Aufmerksamkeit, als sie ihre Tochter von der Schule abholte.)

- Ich möchte nicht stören, sagt Zehra. Ich habe das für Pia gebracht. (Ihr Deutsch ist fehlerfrei.)

- Wieso stören, meine Liebe? sagt Ada. (Wie man sieht, bewirkte die Liebe zu diesem Kind, daß ihr Türkisch auf einem Schlag fließend wurde!)

Nachdem Zehra ihre Schuhe ausgezogen hat, setzt sie sich ängstlich an die Ecke des Tisches. Pia kommt aus ihrem Zimmer heraus, läuft zu Zehra und küßt ihre Wangen, bedankt sich bei ihr. Ihre langen, blonden Haare und die lockigen, schwarzen Haare von Zehra - alles in Nahaufnahme - vermengen sich.

Hermann, kommst du mal! ruft Ada ihren Mann.

Hermann kommt, etwas verspätet. Erst ist er befremdet über die Fremde am Tisch, schaut sie böse an. Aber die Freundschaft der beiden Kinder, die tränenvollen Augen seiner Frau, die vor dem offenen Fenster herumfliegenden Luftballons, werden ihn in Kürze erweichen. Liebe erfüllt ihn zu diesem Kind, das diesen traditionellen Feiertag, den heutzutage nicht einmal deutsche Familien in alter Würde zu begehen pflegen, nicht vergessen hat. Sein Leben läuft ihm wie ein Film vor den Augen ab: Wie sehr hat er sich geirrt! Diese Menschen sind auch Menschen! Es ist diese Liebe, die sie aufrecht hält, die Familienbande, die Solidarität, und

nicht der Materialismus!

Am Ende der Geschichte ist es schwierig festzustellen, ob die beiden Familien sich in Zukunft des öfteren besuchen werden oder nicht. Am besten lassen wir diesen Punkt offen, wir wollen nicht übertreiben. Denn, nach meiner Ansicht, ist es, auch wenn es schwarzer Humor ist, eine kränkende Erzählung. Mir ist, als hörte ich solche, berechtigte Einwände:

"Gut, aber gibt es denn seit dem Anfang bis heute keine Verbesserungen, in den türkisch-deutschen Beziehungen? Hat die traditionelle Wärme der Mittelmeerkulturen die Deutschen überhaupt nicht beeinflusst? Haben sich unsere Landsleute nicht an das System des Westens, das eine strenge Arbeitsmoral hat, angepaßt? Können heute die Zehras nicht selbstverständlich ein fehlerfreies Deutsch sprechen? Und sogar schreiben? Können sie nicht selbstverständlich mit den Pia's befreundet sein?"

Natürlich können wir auf alle diese Fragen eine positive Antwort geben. Aber die Frage der türkischen Arbeiter in Deutschland wurde von Anfang an aus ideologischer Sicht bearbeitet. In den ersten Jahren wurden Klagelieder angestimmt, daß sie "den Müll der Ungläubigen wegputzen" müssen. Einige Jahre später, als sie zurückkamen, wurde ihre Kleidung, ihre vornehmen Autos kritisiert und sie wurden abschätzig unter dem Einheitsspottnamen "Deutschländer" vereint. In den letzten Jahren schienen sie vergessen, als lebten sie auf Atlantis, wir erhielten keine Nachricht. Und nun übernehmen sie die Mission, den Deutschen Menschlichkeit beizubringen, wie dies einige

Beispiele belegen wollen.

Die eigentliche Literatur, die ich meine, befördert jene Wahrheiten ans Tageslicht, die unter solchen oberflächlichen Betrachtungsweisen versteckt sind, die so einfach verallgemeinert werden und zeigt um welchen Preis Ergebnisse erzielt werden, führt nicht nur die Leiden und die Ausbeutung der Massen vor Augen, sondern auch die Spuren, die diese in den Einzelnen zurückgelassen haben. Aus zwei-drei untypischen Beispielen ein Ammenmärchen weben, um dadurch einen altbackenen und farblosen Humanismus zum Tagesordnungspunkt zu avancieren, kann niemals Teil dieser Literatur werden.

Ich habe keine Zweifel, daß diese Erzählung, die als Kritik gedacht ist, in gewissen Kreisen in Deutschland großen Gefallen finden würde. Nur für das Gleichgewicht von Unterwürfigkeit und Aggression muß ich sorgen, die jene Attribute in den Anführungsstrichen aufzwingen, die ich heimlich eingestreut habe.

Ende vorigen Jahres gab ich auf, dieses eigenartige Experiment durchzuführen. Ich las neulich den Roman von Füzün "Die Granatblüten von Berlin" und staunte nicht schlecht: in der Tat gelang diese Arbeit meiner Kollegin! Das Thema ähnelt zwar nicht aber Ergebnis ist gleich: eine alte Dame aus Berlin lernt von den Türken Menschlichkeit. Aus jeder Hinsicht ein bemerkenswertes Buch: insbesondere wenn man sich ausmalt, daß es Deutsch gedacht und Türkisch geschrieben worden sein könnte. ■

Übersetzt von: Beatrix Caner

IDEENFRIEDHOF

Werner Klöpper

Zwischen Wachen und Träumen
ein Ideenfriedhof
wie Skelette abgemagert
hocken und vegetieren Metaphern
Blumenteppeiche frech aufgerollt
erzählen: es war einmal

Aufgeplustert wie Truthähne
erheben sie sich
streben der Sonne zu
wenn man sie streichelt
mit Worten am Morgen

MÜNİRE DIRANAS'LA

Remzi İnanç

Sözleştiğimiz kitabevinin önünde bekliyordum onu. Öğleye doğru, saat 11.00 gibiydi. Bir ara dalmışım. Kapıdan bir hanımın girdiğini farkettim. Acaba o muydu? Dönüp baktım. Orta yaşlı, dik yürüyen zarif bir kadın.. Hemen arkasından yürüdüm. Çok yıllar sonra, bir ay önce bir kez görmüştüm kendisini. Yanına yaklaştım ABC'nin cafe'sine indik.

Beklediğim konuk, ünlü ozanımız Ahmet Muhip Dıranas'ın eşi Münire Hanım'dı. Dıranas'ın 10. ölüm yıldönümü yaklaşıyordu ve onu ABC kitabevinin küçük ama sevimli salonunda anmak için ön görüşme yapacaktık. Daha önce yine bu salonunda Cahit Külebi, Dıranas'la ilgili anılarını anlatmış ve şiirlerini okumuştum.

Münire Dıranas'la küçük bir masada oturmuş hem kahvelerimizi içiyor, hem de söyleşiyoruz. Ortayaşın üstünde, bakımlı, ama sade ve oldukça dikkatli bir hanımefendi. Daha çok kendisi konuşuyor. Sürekli anlatıyor. Ana eksen elbette ozanımız Dıranas. Daha önceki telefon görüşmelerimizde de söylemişti Münire Hanım. Kendi yaşamını, ama neredeyse yaşamının tamamını dolduran Dıranas'lı günlerini ve yıllarını yazıyordu şimdilerde. Sanki o coşkuyla yazı masasından hemen kalkıp gelmiş gibi; yazdıklarından, yaşadıklarından satır başları veriyor, özetler anlatıyordu. İçten ve açık yürekle konuşuyordu. Kimi zaman anlattıkları çocuksu ve saf bir havaya bürünüyordu.

Münire Hanım'ı ilk kez 1957 yılında, bir bayram günü ziyaret için gittiğim Yenişehir'deki evlerinde görmüştüm. Muhip Bey, o sıra çalıştığım Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi'nde ikinci başkandı. Otuz üç yıl geçmiş aradan.. Münire Hanım hala alımlı ve güzel bir kadın.

“Ben Muhip Bey'le evlendiğimde daha çok gençtim Ankara'da Ticaret Lisesinde öğrenciydim. Onunla Çocuk Esirgeme Kurumunda karşılaştık ilk kez. Teyzem burada çalışıyordu ve ben zaman zaman Kurum'a uğradım. Çıkmışsa 'Çocuk ve Yuva' dergisini alırdım. Bir gittiğimde, yayın müdürlüğünde uzun boylu, yakışıklı genç bir adamın gözlerini üzerinden ayırmadığını hissettim. Nasıl kurtulacağımı bilemiyordum. Bir başka zaman gittiğimde, bu yakışıklı adam daha da ileri giderek, ortaya çektiği bir iskemleye oturttu beni ve sorular sordu. İyice etkisi altında kalmıştım. Aynı yıl içinde bir dost evinde düzenlenen bir senaryo ve beni resmen eş olarak istemesi..Yaklaşık elli yıl geçmiş aradan.. Elbette bir

eşyalari.. Öte beri almak için hep cebinde taşıdığı fileyi gördüm geçen gün, bir tuhaf oldum. Evin her yanına sinmiş havası ve kokusuyla yaşıyorum sanki. Şiirlerini? Hepsini seviyorum. Bir çok yönden anlamlı bulduğum ve güzel okuduğumu sandığım büyük bir şiiri var Muhip Bey'in: *Ağrı*. Bu şiirini o da çok severdi ve gereğince ünlenmediği için de üzülürdü.”

Zaman zaman şiirler de yazmış ve yayımlamış olan Münire Hanım'ın etkileyici bir kişiliği var. Anlattıkları da o denli ilginç. Yaşamı bir çok yaşamlar gibi bir roman.. İstanbul'un Fatih semtinde, orta halli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gözlerini açmış. Kendisi ve erkek kardeşi henüz pek küçükken anne ve babaları ayrılmışlar. Annesi yeniden evlenmiş..

Soldan sağa: Remzi İnanç, Münire Dıranas, Ahmet Say

sanatçının, hele hele Ahmet Muhip gibi bir ozanın eşi olmak zordur.” Birlikte oldukları 21 Haziran 1980 tarihine dek sürmüş. “Onu hayatımın dışında düşünmek benim için olanaksız bir şey. Sanki o olmayınca ben de biteceğim. Evin her yanında onun kitapları, resimler, günlük

Sonra akraba evlerinde konukluklar.. Adana, Mersin, Gaziantep ve Ankara.. Ankara'da teyzesinin yanında ve henüz çiçeği burnunda bir lise öğrencisi iken, dönemin ünlü şairi tarafından yıldırım aşkına uğramış.. Elli yıllık ortak yaşamının çocuksuz geçtiğini bir şekilde seslice düşünüyor:

"Bir çocuğumuz olsaydı bari.." Muhip Bey hayatta iken de , daha sonra da Münire Hanım Sinop'ta, Erfelek'in Salı köyünde zaman zaman gidip kalıyor. Şimdi Sinop'ta yatan eşinin yanbaşında bir mezar yeri de kendisi için ayırtmış. İstanbul'un Fatih'inde başlayan yaşam serüvenini burada noktalayacak Münire Hanım.

Münire Hanım'ın anılarında herhalde çok ilginç olaylar okuyacağız. Kırklı yılların edebiyat ve sanat çevresi.. Çok partili döneme girerken ve sonraki yıllarda Dıranas'ın duyguları ve düşünceleri.. Gazete ve tiyatro yazarlığı, günlük yaşamı, son yılları.. Münire Hanım eşiyile, eşinin cümle yakınlarıyla ilgili bilgi veriyor. Bir de düzeltilmesini istediği, Muhip Bey'in doğum tarihleriyle ilgili bir yanlı: "Ansiklopedilerin ve sözlüklerin yazdıkları gibi Dıranas'ın doğum yeri Sinop, 1908 değil; İstanbul 1907'dir." Bir ara masamıza ozan Metin Altuok geldi. Metin, yıllarca Bingöl ve Karaman'da lise felsefe öğretmenliği yaptı ve yakınlarda emekli oldu. Şu sıra Ankara'ya yerleşme hazırlığı içinde. Münire Hanım'la tanıştırdım. İlgilendi Münire Hanım ve Metin Altuok'u ismen tanıdığını söyledi. Sanki Metin'i görmüş de aklına gelivermiş gibi:

-Çocuklar, dedi, dün gece biraz erken yatım, rahatsızdım. Nasıl bitti İtalya-Amerika maçı?

Pek ilgilenemediğim bir konuydu futbol. Oysa her gün, neredeyse bütün Türkiye TV'den bu maçları izliyordu. Bereket Metin vardı yanımızda; benden daha genç olduğu ve öyle de görüldüğü için, soruyu biraz ona yönelik saydım. Metin hemen yanıtladı:

- İtalya 1-0 kazandı efendim, dedi.

Rahatlamıştım. Münire Hanım, çocuksu, belki de genç bir sesle karşıladi:

- Ben de orada kalmıştım. Demek sonuç değişmemiş.

Metin'in bu işlerden haberli olduğunu öğrenince bir merakımı, ya da üzüntüsünü dile getiriyor Münire Hanım.

- Neden biz Dünya Kupası'na katılmadık acaba? Afrika devletleri katılıyor oysa..

Sağolsun Metin Altuok, teknik olarak açıklıyor, neden bizim değil de

onların Kupa'ya katıldıklarını ve ben kurtuluyorum.

Genç bir edebiyatçının, ya da sanat muhabiri bir gazetecinin şöyle bir çalışma yapmasını düşlerdim: Son on onbeş yıl içinde aramızdan ayrılan şair ve yazarlarımızın eşleri ne yapıyorlardı şimdi? Bildiğimiz kadarıyla kimileri ödül koymuştu eşleri adına; kimileri vakıf kurma girişiminde bulunmuşlardı. Bu sanatçı dostların son günleri, yarım kalan, gün ışığına çıkmayan ürünleri, kitapları, mektupları v.s. Münire Hanım'a bu düşüncemden söz ediyorum. Bildiğim bir kaç olayı anlatıyorum. Heyecanlanıyor. Örneğin Füzuran Toprak, eşi adına her yılın en iyi şiir kitabına yıllarca ödül dağıtmıştı. Sonra ödül verme işini bırakan Füzuran Hanım, geçen yıl eşi ozan ve yazar Ömer Faruk Toprak adına bir kitaplık kurmuştu. Bunu da anlattım. Rastlantı, 'Toprak Şiir Ödülü'nü ilk alan Metin Altuok da aramızda idi. Metin söze girdi:

- Ödüller artık önemini yitirdi bence hanimefendi, dedi. Başka şeyler yapmalı.

Konu vakıf girişimine geldi. Münire Hanım bu konuda yalnız bırakıldığını yakınlara anlattı. Köy evlerinde yıllarca korudukları kitapları Sinop'ta bir kitaplığa bağışlamış. Ama şimdi Ankara'da oturdukları dairedeki kitapları, resimleri, özeleşya ve mektupları ne yapmalıydı? Yalnızlıklar, toplumumuzun kendi değerlerine karşı duyarsızlığı dile getirildi.

Ünlü ozanımız Ahmet Muhip Dıranas 1974'e dek şiirlerini kitaplaştırmadı. O yıl T. İş Bankası, ozanımızın adına ve ününe yaraşır biçimde bastırdı: *Şiirler*. İkinci baskıdan sonra Kültür Bakanlığınca yayımlanan kitap, kaç zamandır piyasada yok, tükendi. 'Tahsisat yokluğu' nedeniyle Bakanlık yeniden basamıyor. Münire Hanım'a, özel yayınevlerinden biriyle anlaşmasını önerdim. Hem özenli bir bir kapakla çıkar, sürekli basılır ve geniş bir dağıtım görürdü. Aklına yatmıştı Münire Hanım'ın. Bakalım ne yapacaktı. Ne tuhaf, ne acı! Böylesine ünlü bir ozanımızın, üstelik tek kitapta toplanan şiirlerini okumak isteyenler hiç bir kitabevinde bulamıyorlardı.

Münire Hanım, 'Fahriye Abla'

şiiriyle ilgili şöyle bir anısını anlatıyor: "Bu şiir çıktığında kimi arkadaşlar sesli sessiz bana takıldılar. 'Kıskanmıyor musun bu Fahriye Abla'yı?' 'Neden kıskanayım?' dedim. 'Bir kez adı üstünde: Fahriye Abla. Yani benden de Muhip Beyden de büyük.. İkincisi, ters anlamıyla da bakılsa, benim onu değil, onun beni kıskanması gerekir. Çünkü ben onun üzerine kuma gittim.'" Birlikte gülüyoruz.

ABC Kitabevinin sorumlusu Ahmet Say yanımıza gelince, hep birlikte çalışma odasına geçtik. Gazetelere, anma günü için haber metni yazmak üzere Ahmet makineye kağıt geçirdi. Bir ara döndü hepimize: "Şair mi, yoksa ozan mı desek?" diye sordu. Münire Hanım atıldı hemen: "Ozan demeliyiz. Daha güzel, daha arı.."

Bu zarif, bu gün görmüş, günler görmüş Münire Hanım şimdilerde sevgili eşi, ünlü ozanımız ve edebiyatçımız Ahmet Muhip Dıranas'la ilgili anılarını yazma coşkusunun doyum noktasında. Belki de onu yaşama bu çalışması bağlıyor; ödevini eksiksiz bitirmek için sağlığına özeni ve titizliği de buradan geliyor. ■

Haziran, 90.

BİR ANININ GÜZELLİĞİ

Fehmi Uzal

güle bakmaktan usanırdı insan
sana bakmaya doyamazdı

bir güllüşün
bir duruşun vardı
dalarda insan
kendini alamazdı

bir fırçayı tutuşun vardı
bir çizgi çekişin tuvale
göğü değil sanki beni çizerdi
maviye

tırnakların kıl dolardı
sana yıkan diyemezdi insan
nede tatlı kokardın ebruli

bir dokunuşun
bir sarışın vardı boynumu
içi titlerde insan
seni öpmeye kıyamazdı

Haziran 1990

YORULMAZ SAVAŞÇI: Aziz Nesin

Aydın Karahasan

Ünlü kemancı Paganini'ye sormuşlar:

-Siz, demişler, çağımızın en büyük değeri, erişilmez bir değerisiniz. Birinci kemancısınız... Acaba ikinci kimdir?

Paganini büyük sanatçılara özgü nüktesiyle:

-İkincilik, üçüncülük, dördüncülük münhaldir... Beşinci ise falanca gelir! demiş.

Türk edebiyatında mizah yazıları da yazan epey yazar vardır: Ahmet Mithat, Ercüment Ekrem, Refik Halit, Mahmut Yesari gibi. Yusuf Ziya Ortaç'ın demesiyle hiçbirinde Aziz Nesin'in çapı yoktur, onun yeri başkadır. Aziz Nesin Türk ve Dünya Mizah Edebiyatı'nda birinci ise ikincilik, üçüncülük, dördüncülük münhaldir. Beşinci Ephraim Kishon gelir; kitapları yalnız Almanya'da 15 milyon satan Kishon...

İyi yazarlık, iyi ressamlık, iyi şairlik bir yetenek işidir. Doğaldır ki, bilgi kuramının da çok önemli yeri vardır yazarlıkta. "Şair ya da ressam olmak için doğmuş" sözü sıkça kullanılır. Tornacı, tesviyeci, marangoz, mühendis, hekim, hakim olunur ama şair, ressam, müzisyen, romancı olunmaz, doğulur. Sanat eğitimi veren okullarda var olan yeteneğin geliştirilmesi için sanat kuramlarıyla beraber daha çok uygulaması yapılır. Akademilerde resim yapmak öğretilmez, resim yaptırılır. Edebiyat fakültelerinde de roman, şiir, öykü yazmak öğretilmediği gibi. Bilgi kuramının en çok gereksinim duyduğu alanlardan biri de yazarlıktır. Resimde, müzikte harika çocuklara rastlarsınız ama yedi-sekiz yaşlarında harika bir romancıya rastladığınız oldu mu hiç?

Gerçi günümüzde özellikle resim sanatı için "Kunst kommt nicht vom Können" (sanat yetenekten gel-

mez) diye bir tartışma vardır ama ben pek inanmamışım o görüşün doğruluğuna. Fransızların "la critique est facile, mais l'art est difficile" (tenkit kolay, sanat güç) sözünü daha doğru bulurum.

Türkiye gibi ülkelerde yazarlık salt yetenek ve bilgi işi değil aynı zamanda bir yürek işidir de. Hani Eloğlu'nun "Çilingir Sofrası" adlı şiirinde geçer:

*Bu zıkkımın yanında
Arnavut çiğeri ister, bir
Çiroz salatası ister, iki
Cacık ister, üç
Adalet, müsavat, hürriyet demeye
Sadece yürek ister..*

İşte o yürekli nadir yazarlardan biridir Aziz Nesin. Dövüşe dövüşe yetmiş beş yılını geride bıraktı. Hiç de göstermiyorsun diyenleri ne güzel yanıtlamış: "Yetmiş beş değil, üç yirmi beş yaşımdayım" diye. Gene delikanlılığının yüreği, sonsuz yeteneğinin var gücüyle durmadan yazıyor bu üç yirmi beşlik delikanlı.

Aziz Nesin'in ilk okuduğum kitabı *İt Kuyruğu* idi. İtlerle çakalların bunca bol olduğu bir ülkede domuzları itlaf için çıkarılan bir emirnameyi gerçekleştirmeye zorlanan köylülerin it kuyruklarını domuz kuyruğu diye ilgililere yutturmasını anlatan tadına doyum olmaz bir öyküydü. Öykünün sonunda, aklımda kaldığı kadarıyla (kitabı kitaplığımda bulamadım, tekrar okumak isterdim, kim bilir kim aldı da bir daha getirmedim) "Ne var ne yok?" diye sorulan it kuyruğu avcısı köylünün "Ne olsun, itlerin sayesinde geçinip gidiyoruz işte!" deyişi hâlâ kulaklarımda çınlar. Daha sonra sırasıyla *Kazan Töreni*, *Yedek Parça*, *Bir Sürgünün Anıları*, *Damda Deli Var*, *Memleketin Birinde* (Koca Bebeklere Masallar), *Gol*

Kralı Sait Hopsait, *Deliler Boşaldı* ilh. Şimdi hepsini saymaya kalkışsam "Dergi"de bana ayrılan yere bile sığdıramam tüm eserlerinin adlarını. Bu büyük yazar üstüne de söylemek istediklerim içimde kalır.

Adı demokrat olup da demokratlıkla uzaktan yakından ilgisi olmayan DP 1950'de iktidara geldiğinde muhalefette söz verdiği af yasasını çıkartırken Nazım Hikmet'i af kapsamının dışında bırakmak istemişti. Dünya kamuoyunun tepkisi karşısında Nazım'ı af kapsamının dışında tutamadılar. DP'nin bu tavrı ile onun ne menem bir "demokrat" olduğunu birkaç gerçek aydının yanında ilk kavrayanlardan biri de Aziz Nesin'di. Toplum yapımızın neresinden tutsan dökülen hali pür melalini, birtakım kaypak, ödle, gölgesinden bile korkan ikiyüzlü aydınları, seviyesi düşük, çapsız, çıkarıcı politikacıları, sonradan görme, sanat ve kültürden nasipsiz hödük mü hödük, çaldığı düdüğü, dünyadaki itibarı kadük yerli yetme paralı sınıfı; saf, bilirsiz ve bilinçsiz köylü katmanlarını onun kaleminden okurken gülmekten gözlerimiz yaşarır. Gözyaşı genelde ağlamanın belirtisidir. İşte onun mizahı "güleriz ağlanacak halimize" sözündeki durumumuza ne de anlamlı yansır.

1950 ile 60 arası on yılını ne de güç koşullarda geçirdi. Zamanın iktidarının, peşine düşmediği aydın kalmamıştı; en çok da onun peşine düşmüştü. Bu yüzden kendi adıyla gazete ve dergilerde yazamıyor, takma adlarla yazarlığını sürdürüyordu. Dedik ya nereye dokunsan her şeyin döküldüğü bir ülkede onun takma adları da Dünya Mizah Edebiyatı'nın örnekleri arasına girdi. Hele takma adla yazdıkları içinde Vedia Nesin imzalı şiirleri vardır ki, bir zamanların değme edebiyat tarihçisi Nihat Sami

Banarlı'yı hayran bırakmış, Banarlı bu genç şair kadını tanışmak istemişti. Edebiyat uzmanı tanınan Banarlı'yı bir güzel işletmişti Aziz Nesin. Ne yapısın? Bilirdi ki, kendi gerçek adıyla gönderse şiirlerini yayınlamayacaktı. Ne garip değil mi? İleride güçlü yazar, değerli ressam olacakların bile gönderdikleri yazılar dergilerden geri çevrilir, genç yetenekler akademi giriş sınavlarından geri döndürülür, sergilere resimleri alınmazken kerametleri kendilerinden menkul yazar ya da ressam mükallikleri bazan ne kadar itibar görürler. Şair Baki Efendi geleceği sezmiş olacak ki *Eğerçi köhne metaiz revacımız yoktur Revaca da o kadar ihtiyacımız yoktur* demiş.

Artık öyle bir durum gelmişti ki, ülke içinde hangi konuya değinse tutuklanıp mahkemeye veriliyor, olur olmaz gözaltına alınıyordu. Ünlü 6/7 Eylül'de İstanbul'u yağmalatan Bayar/Menderes takımı bula bula suçlu olarak Aziz Nesin'le birkaç solcu aydını bulmuştu. İşte öyle bir demokrasi (!) idi o dönemler... Cezaevinden çıktıktan sonra ister istemez ülke dışı konuları ele almak zorunda kalmıştı. O dönemlerde Mısır'da Kral Faruk, İran'da Şah Pehlevi yönetimleri vardı. Onları eleştiren yazılar yazınca bu kez de "Ülkelerimiz arası iyi ilişkileri bozuyor" gerekçesiyle mahkemeye verildi. İşin garipliğine bakın ki, bizim ülkenin yöneticileri Şah Pehlevi ile Kral Faruk'tan yana tavır koyarlarken İran ile Mısır halkı

kralla şahı ülkelerinden kovuyorlardı. 27 Mayıs 1960 darbesi olunca hepimiz çok umutlanmıştık. Bu umutlananların başında da Aziz Nesin geliyordu. 27 Mayıs ertesi yazdığı yazılardan birinde Menderes için şöyle diyordu: "Duyduk ki, Ankara Kızılay'da yakana yapışanlara 'Kelle mi istiyorsunuz?' demişsin. Hayır, biz paçacı mıyız? Ne yapalım senin kelleni? Kendisine yarayan kelle bize hiç yaramaz!" Evet, 27 Mayıs'tan sonra hepimiz umutlanmıştık; öyle ya artık ülkeye özgürlük gelmişti. İnsan haklarına, düşünce özgürlüğüne dayalı bir düzen kurulacaktı. Eşine az rastlanır, çağdaş, insan onuruna yakışır bir de anayasa hazırlanmıştı. Sevinçler, umutlar uzun

da Aziz Nesin gelir sanırım. Bunca yıllık yazarlık yaşamında, gericiler, aşırı sağcıların her kanadı, ırkçılar, milliyetçiler kadar solcuların ya da solcu geçinenlerin saldırılarına da uğramıştır Aziz Nesin. Pir Sultan Abdal'ın "İlle dostun gülü yaralar beni" demesi gibi her halde solcu bir yazara solculardan saldırı gelmesi kadar ağır bir şey olamaz. Şimdi programının ANAP'la bütünleştiğini söyleyen sol bir siyasi partinin düntü yayın organı yurt dışı radyosunda Aziz Nesin'e saldırılar yapılrken dayanmamış "Yaptığınız bu ithamları kanıtlayacak belgeleriniz var mı elinizde?" diye bir Merkez Komitesi üyesine sormuştum. "Partinin enformasyon kaynakları güçlüdür" demekle yetinmişti. Tarih ve zaman şimdi onları "siyasi mevta" durumuna düşürürken Aziz Nesin yüz adede yaklaşan eseriyle bir anıt gibi yükseliyor. Zaman zaman yenilseler de sanatçıların gücünün politikacıların gücünden her zaman üstün ol duğuna inanmışım dır. Leonardo'ların, Rembrandt'ların, Corneille, Racine, Balzac, Voltaire, Hugo, Chopin, Tolstoy, Dosto-

sürmedi. Gene eski tas eski hamamdı, sadece tellaklar değişmişti. Ama başlangıçtaki coşku nedeniyle her şeyin hemen farkına varılamıyordu. Üstüste kazandığı uluslararası birincilik ödüllerinde altın palmyeyle altın kirpillerden birini 27 Mayıs'tan hemen sonra sıkıntıda olan devlet kasasına armağan etti. Armağan ettikten bir süre sonra da "devlet düşmanı" olarak yeniden tutuklandı. Şimdi elinde kalan öteki altın ödülü, Türkiye'de gönlüne göre bir devrim olursa (hayal bu ya) ona sakladığını söyler.

Dünyada en çok övülüp yerilen kişi Marx'tır. Hakkında yazılanlar toplansa birkaç kütüphaneye sığmaz. Bizde de en çok övülüp yerilen kişi Nazım Hikmet'tir. Nazım'dan sonra

yevski, van Gogh, Picasso'ların kendi çağdaşları yöneticilerden daha güçlü olduklarını sanat ve kültür tarihi göstermektedir. Vakta ki, o yönetici ve politikacıların bizdeki çapsızlarla karşılaştırıldıklarında çok daha nitelikli oldukları görülür.

Aziz Nesin'in sanatçı kişiliği bizdeki "edebiyat aleminde" uzun bir süre kabul edilmemişti. Daha çok mizahi hikâyeler yazan magazin yazarı olarak görüyorlardı onu. O güç dönemlerde önce Zekeriya Sertel Tan'da, daha sonra Yusuf Ziya Ortaç Akbaba'da sayfalarını açmışlardı ona. Bir değeri gerçekten zamanında keşfeden saygıdeğer insanlarmış ikisi de. Ne var ki, üstüste uluslararası birincilikler kazanınca onu sanatçı saymayanlar da ayrılmaya başladı. Edebi-

yat âlemimiz de kelimenin öteki eşsesli anlamıyla tam bir âlem. Bu âlemde klikler, grupçuklar, çelme takmalar, kıskançlık ve çekememezlikler pek sık rastlanan durumlar. Hele onun sınırlar ötesi ününden pay kapmak için olur olmaz bahanelerle bir meslekdaşı üç-beş kuruluş koparmak uğruna mahkemelere başvurması yazarlık onuruna yakışır mı? Aziz Nesin'in peşini sadece hükümetler, polis, jandarma, sıkıyönetim değil, bazı meslekdaşları da bırakmıyormuş demek!

Aziz Nesin bazılarının sandığı gibi salt gülmece yazarı değildir. O, köşe yazarlığından öyküye, tiyatro eserlerinden romana, şiirden denemeye, anı ve gezi yazılarından eleştiriye kadar yazın alanının her dalında kalem oynatabilecek kadar güçlü, yetenekli, bilgili ve yürekli bir yazardır. Dünya edebiyatında en verimli yazar olarak Balzac gösterilir. Ellibir yaşında ölen Balzac gerçekten de on-on iki yıllık yazarlık yaşamında doksan yedi roman yazmıştır. Günde ortalama on yedi, on dokuz saat yazan Balzac: "Ben yazarken dinlenir, dinlenirken de yazarım" dermiş. André Gide de sanatçıya günde yirmi dört saatin yetmediğini söyler. Hasta olmak özgürlüğü bile olmayan Aziz Nesin'in esin perileri değil ama kendi deyimiyle esin cadıları vardır. Bu esin cadıları onu durmadan yazmaya zorlar. Bu açıdan Aziz Nesin'i rahatlıkla Balzac'ın yanına koyabiliriz. Türk edebiyatında severek, ilgiyle okuduğum epey yazar vardır ama beni şu üçü Nurullah Ataç, Nazım Hikmet, Aziz Nesin kadar saran olmadı. Bu birbirine benzemez üç sanatçıya sevdiğen de öte büyük bir hayranlığım vardır. Rönesans'ın ünlü sanat tarihçisi Vasari, Tiziano'nun renkçiliğini anlatırken "Onun deseni de Michelangelo'nunki kadar sağlam olsaydı üstüne ressam olmazdı" der. Aziz Nesin Türkçe değil de İngilizce, Almanca, Fransızca, İspanyolca, İtalyanca veya Rusça dillerinden biriyle yazsaydı dünyada üstüne yazar olmazdı. Aziz Nesin tüm yazarlığı boyunca özgürlük için, gerçek demokrasi için savaştı. Bütün çilelere, acılara, baskı ve kahırlara karşın gülümseyerek, gülümseterek, güldürerek, ama daha çok düşündürerek savaştı. İnsanoğlunun düşünen bir varlık diye tanımlarlar;

yaradılışı gereği düşünmek gereksinimi duyar; ama pek sevmez düşünmeyi, çekinir, korkar düşünmekten. Yüzyıllar boyunca ileri sürülen birbirine karşıt düşüncelerin herbirinde doğru yanlar da, yanlış yanlar da olabilir. Düşünmesini bilen kişi "bu budur!" diye kestirip atamaz kolay kolay. Özgür kişi, Nurullah Ataç'a göre "köle olmayan, tutsak olmayan kişidir. Kimsenin kölesi, kimsenin tutsağı olmadığı gibi, kendi kendisinin, duygularının, çıkarlarının da kölesi, tutsağı değildir. 'Böyle işime geldiğinden böyle düşünüyorum' diyen kişiyi gerçekten özgür sayabilir miyiz? Düşündüklerinin doğru olduğuna inanarak, düşüncelerine birer tutku gücü verebilmiş kişi, düşündüklerini bir engelle karşılaşmadan söyleyebilmeyi ister. Onu durduramazsınız ki! Sus dersiniz, korkutmağa kalkarsınız, kellesini verir, gene söyler." Galilei'yi, Bruno'yu, Voltaire'i, Marx'ı, Nazım'ı susturabildiler mi? Bu insanları zindanlara atanlar onların hareket serbestliklerine engel oldular ama düşüncelerini, söylemelerini, yazmalarını engelliyebildiler mi? Kral Midas'ın kulaklarının eşek kulağı gibi olduğunu egemen güçler gizleyebildiler mi? Özgür olmak isteyen kişi "Bana önce özgürlük verin, sonra istediğimi söyleyeyim" demez. Düşünceleri birer tutku gücüne erişmiş kişiler, düşünceleri uğruna rahatını, çıkarlarını tepirler, gerekirse canlarını da verirler. Giordano Bruno dört yüz yıl önce: "Öte dünya yoktur, kâinat ötesi olmayacak kadar sonsuzdur" dediği için Roma'da Campo di Fiora meydanında engisizyonun kararıyla diri diri yakılarak canını vermedi mi?

Yazar bazen kendi özgürlüğünü ister istemez kendisi sınırlamak zorunda kalırsa o başka. **Görüş** Dergisinin (ne yazık ki şimdi kapandı. Bir derginin kapandığını duydum mu yüreğimden bir tel kopar sanki) Kasım 1990 sayısında Aziz Nesin'in naklettiğine göre, dostu rahmetli Mansur Tekin'in otuz beş yıl önce Yeditepe Dergisinde yazarın yazma özgürlüğü konusunda çok önemli bir yazısının çıktığını, o yazısında Mansur Tekin, evliliğin bile yazarın yazma özgürlüğünü sınırlayıp engellediğini söyler. Rahmetli dostunun bu görüşüne "Ne doğru" diye hak

verdikten sonra kendinden örnekler göstererek şöyle der: "Örneğin ben, evliliğimi, sürdürmüş olsaydım, son beş-on yılda yayımladığım öykü ve şiir kitaplarımın (*Yetmiş Yaşım Merhaba, Maçinli Kız İçin Ev, Rüyalarım Ziyat Olmasın, Sondan Başa, Seviye On - Ölüme Beş Kala, Kendini Yakalamak, Hoşça Kalın* vb.) hiçbirini yazamazdım. Yazarın kendi özgürlüğünü kendisinin bile sınırlamaması gerektiğini göstermesi bakımından Aziz Nesin'in kendinden verdiği örnek çok ilginç. Hele yazarın özgürlüğünü başkaları sınırlamaya kalktı mı o zaman yazar, sanatçı engel tanımaz. (Tabii yazar derken Gönül Yazar'la Mehmet Yazar'ı kastetmiyorum) Gerçekten de büyük sanatçıların evlilik kurumuyla araları pek hoş olmamıştır. Ya hiç evlenmemişler ya çok evlenmişlerdir. Türkçede "evlenmek" ev açmak, ev bark edinmek anlamına gelir, Türkçeye özgü bir deyiştir. Kocaya varmak, falanca kızı almak deyimleri gibi... Fransızcanın "se marier", Almancanın "heiraten" fiillerinin etimolojisinde "ev açmak, ev bark edinmek" anlamı yoktur. Her halde ev almanın, ev açmanın ucuz olduğu zamanlarda söylenmiş o deyim. Artık ev almak kolay mı ya? Şimdi yeni çiftler daire veya "kat" almak istediklerine göre "evlenmek" fiili yerine "katlanmak" dense nasıl olur? Anlamına daha uygun olmaz mı?

Geçenlerde Baviera Televizyonu Aziz Nesin'le ilgili bir saat süren Almanca bir program yayınladı. Hemen düğmeye basıp videoya aldım. İleride eş dost arasındaki sanat severler toplantılarında gereksinim duyulabilir. Ülkesinin radyosu, basın ve televizyonu, hükümet ve sıkıyönetimi, polisi, jandarması, sağcısı, solcusu kendisine olur olmaz zorluklar çıkarır, acılar çektirirken eserleri kırk dilde yayınlanan bir yazarı eoloğlu kendi televizyonunda özel programlarla anar.

Aziz Nesin bir derginin bir-iki sayfasına sığmayacak kadar büyük bir yazardır. O'nun için yaşamöyküsel romanlar yazılmalı, filmler çekilmeli, enstitüler kurulmalıdır. Kuşuk yok ileride bunlar da yapılacaktır. Eşyanın tabiatına aykırı ama dilerim Aziz Nesin aynı enerji, aynı verimlilikle bir yüz yıl daha yaşar. ■

GÜN SELLERİ

Feyza Hepçilingirler

Fotoğraf makinemi geçen yaz sattım, dedi. Banyosu falan çok masraflı oluyordu artık. Senin fotoğraflarını çekmişim, hatırlıyor musun? Yukarıda, burda, bahçede, Siret Hanım'la birlikte, yalnız...

Geçen yaz mı, yeni mi, ne zaman çekmişti?

- Ne zaman? Yeni mi?

- Yeni mi? Ne yeni mi?

- Fotoğrafları diyorum. Benim bildiğim çok eski fotoğraflar var.

File çoraplarla güllerden söz etmiyorum.

- Onları diyorum ben de...

Anladım. Artık o fotoğrafların kaç yıl önceye ait olduğunu hesaplamak gerekir mi? Neredeyse ortalama bir yaşam geçti üstünden. Koltukların üstünden kanapelelerin arkasına sıçrayan, koşan, düzelten, yetişen ve yakalayan, onların avcısı İhsan Bey. Uçarı, delişmen, çapkın İhsan Bey, şimdi bende fotoğraf günlerinin sevincini yakalamaya çalışan bu adam mı? Soylu, ölçülü, kibar bakıyor, eskiden ne çok fotoğrafını çektiği bu insan da ona gençliğinden çıkıp gelmiş. Ne çoktu gerçekten, söylediği gibi, bahçede, burda, yukarda ve bana hep, benim değil, sanki daha çok bacaklarımın resmini çekiyor gibi gelirdi. Korkardım. Adı konmayan bir kötülükten. Kibarca eteklerimi yukarı çekerek İhsan Bey, bacaklarıma dokunmazdı. (Kibarlığın bu olması gerektiğini mi düşünürdüm o zaman?) Siyah file çoraplar, avuca sığan, yumuşacık, ipek yumağı. Mavi, yünlü bir elbisem vardı, şapşal yakası, ilk kez dizimin ortalarını bulan etek boyu ve ilk kez göğüs pensleriyle.

BODRUM'DA

yaz tatili başkadır.

Ortakent Yalısı'nda ise bambaşkadır.

2 kişi 1 hafta yarım pansiyon 420.DM.

DERGİ abonelerine % 20 indirim.

Rezervasyon 0209/493067

File çoraplar, İhsan Bey'in bana giydirdiğinden çok sonra geldi Türkiye'ye ve çıplak bacaklara yapışık kaldı. Oysa İhsan Bey'in derdi çıplak bacak değildi. Neydi? Yelpaze Dergilerinde görmüştüm sonraları o file çoraplı, çorapsızdan daha çıplak bacakları, yine bu evde. Ne çok dergi vardı. Gazete, kitap; ama en çok dergi. Şu komodinun üstünde lambalı bir radyo dururdu. Siret Hanım, bardağa su koyarken yerlere dökmezdi suları o zaman ve sürahilerin asaleti vardı. Siret Hanım'ın da çok güzel bacakları, uzun ve dolgun. Yüksek topuklu terliklerle daha da gösterişli görünürdü bacakları; ama hiç file çorap giymedi. Mandifata gibi bir dergi daha vardı, burada, Yelpaze'lerle birlikte üç ayaklı bir sehpanın üstünde. O sehpa nerde peki? Siret Hanım'ın yüksek topuklu terlikleri? Ne terliği Siret Hanım terlik giymezdi ki, topuklu ayakkabılarla dolaşırdu evde, köylü işi bulurdu terlik giymeyi, hele konuklar kapıda ayakkabılarını çıkaracak olsalar, hakarete uğramış gibi davranırdı. Çok özel konukların dışında herkesi buraya alırdı. Sehpaların üstünde yerlere kadar uzayan, beşli çorap şişiyile örülmüş, püsküllü örtüler vardı. Bir keresinde o güzelim örtülerin yerinde ucuz naylon bir şeyler görünce çok korkmuştum. (Yitiriş başladı diye mi?) Yeniliğin her türlüüne tutkun Mehveş Abla'nın işiydi. Siret Hanım'ın kızı Mehveş Abla, genç kız o zamanlar. Çoaktan evlendi, boyunca çocukları var şimdi. Her gelişinde bu kanepenin köşesinde nakış işlerken buluyorum onu. Kasnakla. Elinin bir altta, biri üstte, kuşlar, çiçekler, sevgilisine şarkı söyleyen gitarlı adamlar resmediyor kumaşın üstüne. Zaman zaman da bana dans etmeyi öğretiyor: "Mağcup olmayasın günün birinde." Kendimi "prenses olarak yetiştirilen yoksul kız" hissediyorum; kim bilir hangi filmin etkisi? Kimselere anlatmıyorum; ama bayılıyorum prensesler gibi dans öğrenmeye.

Siret Hanım'ın kapısındaki zile (basılan değil, fiyonk gibi, çevrilen zile, eski kapı ziline) uzanmışken bunları aradığımı biliyordum. Bu iki yaşlı insandan çok, buralarda bir yerde olması gereken çocukluğumu. Korkuyla karışık bir tedirginlik duymam bundan. Bir kaçıp gitme isteği: Ya bulamazsam! Kaç yıl oldu bu eve gelmeyi? Uzun sürüyor ayak seslerinin kapıya yaklaşması. Kapıyı açan yaşlı, kamburca kadına neredeyse Siret Hanım'ı soracağım: Burada otururdu eskiden. O beni görür görmez tanıyor oysa. "Ah canım..." diyor. "Canım... İhsan Bey, bakın kim geldi." Hiç yadırgamıyorum, yadırgatmıyor Siret Hanım'ın kocasına "İhsan Bey" deyişi.

- İyi gördüm sizi, diyorum. Ne güzel böyle... Birlikte yaşanmak ne güzel.

- Yaşlanmıştık ama, değil mi? diyor Siret Hanım. İhsan Bey, pek çocuksu buluyor karısının sorusunu, alttan alan bir gülümsemeye bana bağışlatıyor: "Sen ona bakma."

Yine de:

- Hayır, diyorum. Ben onu demek istemedim. Birlikteliğiniz çok güzel. Birlikte yaşlanmanız ve yine ve hâlâ birbirinizi seviyor olmanız.

Suçlu çocuklar gibi gülümsüyorlar.

Siret Hanım'ın kimseleri sokmadığı üst kattaki konuk odasında arkalığı olmayan, yalnızca kıvrık kol dayama yerleri bulunan bir kanepeye oturtuyor beni İhsan Bey. Siret Hanım nerede? Belki aşağıda, belki bahçede, belki yok, bilmiyorum. Bacağımı, bedenimden bağımsız bir parçaymış gibi kaldırıyor, kıvrıyor, yerleştiriyor İhsan Bey, yerini beğenmiyor, tekrar eline alıyor, elinde unutup gidecek diye korkuyorum. Dümdüz uzattığı sağ bacağımın üstünden aşırıp ayak bileklerimi çaprazlıyor, yine olmadı. Sol bacağım elinde. Geriye itip dizim hizasında kanepeye bastırıyor ayağımı. Oluyor. Biraz daha öne alıp diz acısını genişletiyor. Şimdi bir de makinanin gözünden bakacak. İyiye tamam. Yıllar sonra bir adam tutup kaldıracak bu bacağı İhsan Bey'in yerleştirdiği yerden, gümüş işlemeli kristal bir çubukmuş gibi (olur mu böyle şey, kristalin üstüne gümüş işlenir mi?) (ama olurmuş ve o çubuk bir dünya haritasında dağları, dağları, kaçılları, özgürleşmeleri ve aşkları gösterecek bir çubukmuş gibi) dudaklarına götürecektir. Sonra parmağını incecik gezdirecek çubuğun üstünde.

"Gel sana bir ad bulalım." diyor İhsan Bey. Senin adın Dilşad olsun. Olmasın, diyemiyorum. Dilşad kim, diye soramıyorum. Güzel benim adım, nesi var, hiç diyemiyorum. Adımın Günseli olmasını istediğimi ise henüz bilmiyorum.

- Sana Dilşad derdim ben, hatırlıyor musun? diyor İhsan Bey.

Hatırlıyorum. Siret Hanım da çapkınca başını sallayıp... hatırlıyor. Siret Hanım gerçek Dilşad'ın kim olduğunu biliyor. Ben bilmiyorum ve artık öğrenmek istemiyorum.

Teninim altında birşeyler bulmaya çalışır gibi yüzüme dikkatle bakışını da hatırlıyorum. Parmağıyla kaşlarımı düzelttiğini, sonra saçımdan bir bukleyi gözümün üstüne indirip, sonra ağzıma bir gül verdiğini. Nerde o fotoğraflar? Sahi nerde? Hepsinin çekildiğini anımsıyorum; bir tekini bile görmedim.

İhsan Bey de beni hâlâ fotoğrafları çekilecek küçük kız sanıyor. Fotoğrafçı bakışlarını (eski ve hala amatör) yüzümde duyuyorum. Kırışıklıklarımı görmese, ikinci bir ten gibi yüzümü kaplayan hüznü.

- İyisin, diyor İhsan Bey. Çok güzel görünüyorsun. Aynı anda bir başka ses "Çok güzelsin." diyor. "Söylememi değil mi sana bunu?" Söylemiş miydi, anımsıyorum. İhsan Bey'in eskiden motosikleti vardı. İhsan Bey, fotoğraf makinesini alır, dağlara çıkardı. Yamaçların, körfezlerin, dağların, yalıların, koyların, günbatımlarının, çam ve zeytin ağaçlarının, patükaların, zeytin dallarına asılı sepetlerin, eşeğinin arkasından koşan çocukların, parmakları çıplak bırakan yarım eldivenli zeytin toplayıcısı kadınların fotoğraflarını çekirdi. Sonra gelir, ağzındaki

gülle çapkın bakışa ayarlanmış benim fotoğraflarımı çekirdi. Şimdi artık motosikleti yok. Motosiklete binmeyecek kadar yaşlandı İhsan Bey. Benim ağzıma gül vermiyor ve bakışımı öğretmiyor.

- Bahçeye çıkalım, diyor. Orda güneş var.

"Işık" demek istediğini biliyorum. Işığa tutkun, günışığına tutkun İhsan Bey, bahçeye değil, dağlara çıkalım. Dağlardaki görüntümü çek, kaybolmasın. Al beni ışık gözlü bir adamın kucığına yerleştir. Saçlarımı uzat, rüzgarda dağıt; ama saçlarımın ışık gözleri karartmasına izin verme.

- Ben kalkacağım şimdi, diyorum. Ama siz isterse-niz...

- Bizim ne işimiz var bahçede? diyor. Hangisi diyor?

Çocukluğumu bulmaya gelmiştim buraya. İhtiyacım vardı. Ne çok şey buldum. Gereğinden fazla kaldım burada. Yalnızca bir hatır sormaydı. Kırışan eteğimi düzeltirken ilk göğüs pensli elbisemi anımsıyorum yeniden. Annemle, köşedeki tek katlı evde oturan terziye götürmüştük ve kadın "Artık göğüs pensi yapmak gerek." demişti. Göz göze gülümsemişlerdi annemle. Ben kızarmıştım. Oysa bir kızın göğüslerinin büyümesi ayıp değildi. Şimdi biliyorum, o zaman bilmiyordum. Ne çok şeyi şimdi bildiğime, ancak şimdi bildiğime şaşıyorum. İhsan Bey'in motosiklete binemeyecek ve bu parlak günışığına rağmen fotoğraf çekemeyecek kadar yaşlanacağını da, o ışık gözlü adamın gözlerini ve ışığını alarak yaşamımdan çekilip gideceğini de o zaman bilmiyordum. Şimdi biliyorum. Ve artık yeter, fotoğraf istemiyorum. ■

Nostalji

Gümral Küçükada

Oturmuşum eskiden kalma bir taşta
Sabahın soğukluğu yüzümde
İnsanların konuşması, telaşı
Özlemişim Mağusayı.
Ariyorum tanıdık bir yüz, sima
Merhaba, diyecek bir arkadaş
Hızla geçen arabalar, bir telaş
Heyhat! Herkes bana yabancı
İçimde eskinin buruk acısı
Gözlerim ta ... eskilerde
Hala aynı güzel selvilerde
Koşmuşum, yürümüşüm bu yollarda
Acı, tatlı hatıralarda
Ben Mağusalı, Akdenizli
İçimde insanlara hep aynı sevgi
Yabancılaşmışım büyüdüğüm şehre
Oturduğum yere
Seyrettiğim şu eski bahçeye
Sabahın nemi yüzümde
Unutmuşum kendimi geçmişte
Ah! Nostalji, beceremedim unutmayı
Çok özlemişim eski Mağusayı!...

3 Ekim 90, Boğaz

“EN KÖTÜSÜ ARABESKİ DÜŞÜNCE VE DAVRANIŞLARDA YAŞAMAK”

Nur Deniz'le Söyleşi: Selmin Çalışkan

1955'te doğdu. Müziğe lise döneminde Muzaffer Arkan yönetimindeki “Ankara gençlik korusu”nda başladı. 1975’de Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik Bölümü Şan ve Piyano bölümünü bitirdi.

1979’akadar Ankara Anıttepe lisesinde müzik öğretmenliğinden sonra 1983’e kadar “TRT Ankara Radyosu çok sesli korusu”nda söyledi. 1983’ten beri Hamburg’da müzik çalışmalarını sürdürmektedir.

Eski ve çağdaş şairlerden besteler yapan Nur Deniz, aynı zamanda “Hamburg Türkiyeli Kadınlar Korusu”nu kurdu ve halen koronun yöneticisidir. Almanya’da ve Almanya dışındaki Avrupa ülkelerinden bazılarında solo konserler verdi.

Alman seyircilere türkülerin Almancalarını sunarak yaptığı konserler ve okuma akşamlarındaki müziklendirmeleri çok beğenilmektedir.

Müziğe ne zaman ve nasıl başladınız?

Gerçek anlamda, yani bilinçli bir şekilde lise döneminde başladım. Ankara’da Muzaffer Arkan’ın yönettiği ve çalıştırdığı “Ankara Gençlik Korusu”nda düzenli ve yoğun bir ses ve nota eğitimi görenek. Amatör bir koroydu ama profesyonel düzeyde bir çalışma yapılıyordu. Şarkı söylemek orada bende bir tutku haline geldi diyebilirim. Şarkı söylemenin ya da başka bir deyimle müziğin aslında ne kadar uluslararası düzeyde bir sanat dalı olduğunu, olabileceğini o dönemde koro ile değişik ülkelere yaptığımız turnelerle (koro yarışmaları, festivaller, vs.) daha da iyi kavradım Kendi içimde yaptığım (o yaşımda) bir devrimdi benim için. Daha başka şeyler yapmak gerekli di-yordum. Bunun doğal sonucu olarak da liseden sonra “Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü”nde ağırlıklı ses ve piyano eğitimi olmak üzere 1976’da müzik öğrenimimi tamamladım. Ankara Anıttepe Lisesi’ndeki iki yıllık müzik öğretmenliğimden sonra açılan bir sınav sonucunda “TRT Ankara Radyo Çoksesli Korusu”na katıldım. Almanya’ya gelinceye kadarki dört yıllık bir sürede de orada söyledim.

Almanya’daki müzik yaşamınızdan bahsedebilir misiniz?

Türkiye’deiken de özel olarak halk müziği ile ilgilenmiş ve söylemişim. Ama Almanya’ya geldikten sonra benim için müzikteki ağırlıklı noktasının halk müziğimiz olduğunu kavradım. Özellikle bir Yunus Emre’yi ya da Pir Sultan’ı söylerken kendimden geçiyorum diyebilirim. Gerçekten büyük değerler. Halk müziğimizi yorumluyorum. Amakendi öz karakterini bozmamaya çalışarak

biraz çağdaş ölçülerde.

Halk müziğimizi piyano eşliğinde yorumluyoruz. Yalnız orada ilk planda, grup olarak birlikte dayanışma duygusunu tadararak, birşeyler ortaya çıkarma durumu geçerli. Özellikle yabancı bir ülkede yaşayan insanlar olarak kendi öz kültürümüzde buluşma, beraberce onu yaşama çok önemli bir konu bence. Son günlerde de bir çocuk kasetinin çalışmaları içindeyim.

Hangi tür müzik yapıyorsunuz, neden?

Yaptığım tür müzik belli gruplar altında toplanan müzik türlerinden hiç birine girmiyor aslında. Ama kısaca şöyle anlatabilirim belki; halk türkülerimizi genellikle gitar, bazen de piyano eşliğinde kendime özgü bir şekilde yorumluyorum. Nedenine gelince; önce büyük zevk aldığım için. Halk türkülerimiz bizim insanımızın duygularını, düşüncelerini, en iyi ortaya koyabilen kültür verileri bence. Büyük birikimlerin ürünleri. Ben de bu birikimleri değişik kuşaklara aktarmakla görevli bir araç olarak görüyorum kendimi. Özellikle Almanya’da ikinci ve hatta üçüncü kuşakların

halk türkülerimizin tadına varmalarına yardımcı olmak. Başarabilir miyim bunu zaman gösterecek. Öte yanda Alman dinleyicisine de halk müziğimizi tanıtmada da köprü olabilmek. Programlarımda parçaların içeriğini, şiirsel bir biçimde Almanca okuyorum.

Çocuk kaseti dediniz. Niçin çocuk kaseti? İçeriği nedir?

Ben aynı zamanda müzik öğretmeni olduğum için eğitimci yönüm ağır basıyor sanıyorum. Çok açık bir konu var. Kültürü zengin olan bir toplum istiyorsak çocukluktan bu işe ağırlık vermek gerekiyor. Her halde bu böyle ama özellikle sanatın her kolunda ve de müzikte daha da önemli. Bazı insanlarda şöyle bir kanı var:

“Kültürü zengin olan bir toplum istiyorsak çocukluktan bu işe ağırlık vermek gerekiyor”

“Sesim iyi ama işitme yeteneğim iyi değil”. Yanlış. Bu tamamen bir eğitim sorunu. İşitme yeteneği eğitilerek sürekli gelişebilecek bir durum. Bu amaçla çocukların müzik eğitimine büyük ağırlık vermeliyiz. Bir başka neden de, bu konuda Türkiye’de doğru dürüst hiçbir çalışma yok. Tatilde bir tane çocuk kaseti zor bulabildim örneğin. Oysa Almanya’da neredeyse ayrı bir müzik türü diyebilirim. O kadar zengin. Bizim çocuklarımız bu alanda genellikle büyüklerin dünyasında yaşıyorlar. Bu amaçla ilk kasetim bir çocuk kaseti olsun istedim.

Hamburg’da “Kadınlar Korosu”nu yönetiyorsunuz. Biraz anlatır mısınız?

Yaklaşık üç yıldır bir kadınlar korumuz var. Orada da yine halk türkülerimizi piyano eşliğinde söylüyoruz. Korumuz 12 kadından oluşmaktadır. Şimdiye değin birçok kültür etkinliklerine katıldık. Haftada bir gün düzenli olarak çalışıyoruz.

Nerelerde müzik yapıyorsunuz, kimler bu tür etkinlikleri organize ediyor? Hangi tür sorunlar çıkıyor?

Kültür içeriği ağırlıklı olan etkinliklerde müzik yapıyorum. Değişik dernek ve kuruluşlar düzenliyorlar bu tür etkinlikleri. Organizasyon

bozukluğu en başta gelen sorunun benim. Programın tanıtılması, ses düzeninin kuruluşundan tutun da, programın akışına kadar her şey iyi düşünülmeden yapılıyor. Maalesef genelde Türkiyelilerin düzenlediği etkinliklerde daha da belirgin bir şekilde hissediyorum bunu. Örneğin, özellikle Almanya’da her türlü olanak var. Bu olanakları gereğince değerlendirip, önceden planlayıp, hazırlanmak yerine “en kısa zamanda, en ucuz şekilde, en gösterişliyi nasıl yapabiliriz,” anlayışı ile yapılıyor bir çok şey. Sonuçta karmakarışık ve kalitesiz şeyler çıkıyor ortaya. Ne düzenleyenler, ne izleyenler ne de sanatçılar hoşnut kalıyorlar. Kanımca bu tür etkinliklerin önce ne amaçla yapıldığını iyi saptamak gerekiyor. Sonra bu amaca en uygun kişi ya da grubun seçilmesi. Bir çok kuruluştan bir etkinlik için öneri aldığımızda hemen arkasından ekliyorlar...“Paramız çok ama...” Gereğinde dayanışma olarak söylenebilir, söyledim de, ama prensip olarak bunu yanlış buluyorum. Bu işi gereğinden az parayla ya da ücretsiz çalıştırmak isteyen işverenin tutumundan farklı değil kanımca. Emeğe bir saygısızlık olarak görüyorum.

Arabesk müzik en çok dinlenen müzik türü deniyor, doğru mu? Sizce neden?

Arabesk müzik Türkiye’nin bugün içinde bulunduğu sosyal, politik ve ekonomik kargaşanın bir uzantısı bence. Bir müzik parçası piyasada tutluyorsa bunu hemen her türün sanatçısı kendi stilinde söylüyor. Böyle bir şey mümkün değil. Her şeyin bir stili olmalı bence. Bu daha çok arabesk anlayıştan kaynaklanıyor. Yani en kötüsü arabeski düşünce ve davranışlarda yaşamak. Az önce

“Arabesk müzik Türkiye’nin bugün içinde bulunduğu sosyal, politik ve ekonomik kargaşanın bir uzantısı bence”

kuruluşların düzenledikleri etkinliklerden söz ederken bunu anlatmak istemişim. Yani özgün bir sanat etkiliği yapıyoruz diyorlar ama yaptıkları arabeskten başka bir şey olmuyor. Yalnız şunu da hemen

ekleyeyim; dernek ve kuruluşların bu konuda yaptıkları her türlü kültürel etkinlikler kültürümüzün özellikle içinde yaşadığımız ülkede tanınmasını sağlayan tek araç. Bu bağlamda bence derneklerin işlevi çok büyük.

Müzik öğretmeni olduğunuzu söylediniz. Okurlarımıza çocukların müzik eğitimi ile ilgili neler önerirsiniz?

Daha önce çocuk kasetimle ilgili bir soruda bu konuya biraz değinmişim. Sanatın bütün dallarında ve hatta yaşamın her dalındaki “öğrenme” olgusunun daha verimli olabilmesi için, çocuk yaşta eğitim çok önemli insan yaşamında. Ama özellikle müzikte bu konu daha da ağırlıkta. Türkiye’de öğretmenlik yaptığım dönemden çok iyi anımsıyorum ve yazık ki, müziğin insan yaşamındaki önemi gerçekten hiç bilinmiyor bizim toplumumuzda. Bir yığın sorunların arasında ona zaman yok deniyor. Oysa çok basit bir şekilde bazen bu sorunlara anahtar olabiliyor müzik. Yahu ekonomik güçlüklerden söz ediliyor. Kitap okumama konusunda da olduğu gibi, parasal yetersizlikleri bahane edenlerin binlerce liralarını milli piyango ya da benzeri şans oyunlarına yatırdıkları biliniyor. Almanya’da yaşayan göçmenlerde de benzeri durumları gözlemliyoruz. Bir de dinin baskısı girince işin içine iyice güçleşiyor durum. İnsanların inançlarına saygım var ama, hele de çocukların gelişmesini, öğrenmesini engelleyen her türlü şeyin karşısındayım. Benim burada anne ve babalara önerebileceğim şey, olanakları ölçüsünde çocuklarına müzik eğitimi sağlamaları, özellikle de çocuk istiyorsa en azından kesinlikle karşı çıkmamaları doğrultusundadır. Bu bir çocuk korosunda söylemesi, ya da bir çalgı aletini çalması olabilir.

Parasal sorun olmasa müzik konusunda ne yapardınız?

Çoğu kez yapmak istediğim çok şeyi yetiştiremiyorum gibi bir duygu oluşuyor içimde. Bu nedenle de zamanın akışını durdurmak istiyorum bazen. Yani gerçekleştirmek istediğim çok şey var. Daha çok ürün vermek ve kaliteliyi yapmak.

Müzik çalışmalarınızda başarılar diliyor ve teşekkür ediyoruz.

Ben de teşekkür ederim. ■

UMUTLU BİR GELECEĞİN SOLUĞU

Yücel Feyzioğlu

Uçağımız martı gibi süzülüp, kanatlarını deniz dalgalarına vura vura Atina havaalanına iniyor. Bizi karşılayan seyahat bürosunun memuru:

- Evia adasına, diyor, sizi Eretria'da ağırlıyacağız.

Seviniyorum. Sokrates'in sürdürümcüleri M.Ö. 3. yüzyılda bir felsefe okulunu da Eretria'da açmışlar. Okulun izlerini bulabilecek miyiz acaba?

Otobüsle araba vapuruna ulaşıp Eretria'ya geçiyoruz. Büyükçe bir köy görünümünde. Otele yerleşince kitapları başucuma diziyorum. Tatil, benim için iki kat daha çok okumak demektir. Deniz kıyısında kendime rahat bir yer edindim mi, - arada güzellere bakarak- akşama dek kitap okuyabilirim. Geçen tatilde Türkiye'de yayınlanmış 23 telif romandan 11'ini okumuştum. Şimdi de Almanya'da yaşayan yazar ve şairlerimizin okumadığım kitaplarını toplayıp geldim. Hepsini okuyup, teker teker hepsine değinmek istiyorum.

"AŞK VE MİNYATÜRLER"

Şiirleri önce sessiz okumaya başlıyorum. Hay allah, sarmıyorlar beni. "Şiir sessiz okunur mu?" diyorum kendime.

- Dinleyin çocuklar, size Gültekin Emre'den şiirler okuyacağım.

İkisi benim, biri arkadaşımın çocuğu; üç kedi gibi dizlerime turmanıyorlar, gözlerini kocaman kocaman açarak merakla dinliyorlar.

"Vasiyetim, dedi sesini bulamayan Kadın, kesilmeye hazır bir kavak Ağacı gibi upuzun dikiliyordu Gölgesinin ardında..."

Şiirler sesimde akıp giderken, yukarıda kullandığı biçim oyunları ile acıklılığımın önüne taş yuvarlıyor

şair. Ama bu örnekler az, hemen bitiyor, sesim yine çoşuyor. Türkçemizi ne güzel kullanmış, bize ne içli duyarlıklar taşımış Gültekin Emre. Okudukça tadına varıyorum.

"...

Yolumu neden uzatıyorum aşksız evlere doğru

Bizimkilerin tarihi niye düştü aklıma yine.

Sarık ve kılıç yüklü sağrıları terli atlarla gelmişler..."

- Tay gibi at mı baba? diyor oğlum.

- Sesini kesme Ekin! diye kızıyor Demet ile Fırat.

Yarım saat boyunca merakla dinliyorlar. Sonra alta üstüste boğuşuyoruz.

- Gene şiir oku, diyor çocuklar. Emre'nin şiirini birlikte seviyoruz.

"Aşk ve Minyatürler" Cem Yayınları arasında yayınlanmış.

ESKİ İLE YENİ

Eski Eretria'nın yolunu tutuyoruz.

Müzedeki M.Ö.'ki yediyüz yıl boyunca yapılmış heykel, duvar süslemeleri, seramik çalışmaları, mozaikler, sütun ve küvet buluntuları var. Ayrıca görülmeye değer kaptan evleri. Batılı insanlar bu sıcakta doldurmuşlar müzeyi. Çocuklarımız heykelden heykele koşuyorlar. Oğlum, aslanın önünden ayrılmıyor bir türlü:

- Bunun sıytına bineyim mi baba?

Şehrin kalıntılarını geziyoruz. Eski ile yeni yanyana, içiçe. Eski saray bir dere yatağının üstünde. Altından sular akıyormuş. Köprüsü, kanalı, temel duvarları ile hâlâ ayakta. Tepenin dibinde 4-5 bin kişilik tiyatro, çanak gibi yükseliyor. Sanatçıların

yeraltından sahneye çıkışları tarihte ilk kez bu tiyatrodaki sağlanmış. Tiyatro yazarları, şairler, felsefeciler burada da kümelenmişler 2300 yıl önce canlı tartışmalar oluyormuş burada.

Caddeleri, pazar yeri, tapınağı ile şehir son derece düzenli kurulmuş. Ne yazık ki hepsi onarım bekliyor.

- Acaba felsefe okulu, öğretimini hangi binada sürdürüyor muş? diyorum. Bilen çıkmıyor. Felsefe tartışmaları, tiyatro, şiir de yok şimdi. Hepsinin yerini turizm doldurmuş. Ama o geleneğin izlerini birçok Yunanlıda bulmak olanaklı. İnsancıl, uzak görüşlü, dost, hemen kaynaşveriyeceksiniz. Arada Türk karşıtlarına rastlasanız da.

Kaldığımız otelin aşçıbaşısı Gregor her fırsatta ağız dolusu gülerek Türkçe konuşuyor bizimle:

- Bir liste verin, yemekleri ona göre yapayım, diyor.

- Gregor, şehir kalıntılarını gezdin mi hiç? diye soruyorum.

Hemen anlıyor bu soruda bir serzeniş olduğunu. Tüm oteli dolduran bir kahkaha patlatarak:

- Çok zaman var daha be hoca, gezeriz, diyor.

Kitabımı açıp uzanıyorum.

"ŞİİRİSTAN MERHABA"

Orhan Bahçivan'ın ilk kitabı: "Şiiristan Merhaba" demiş engin şiir dünyasına. Daha önce de dergilerden izliyordum yazdıklarını. Dikkatimi çekiyordu.

"...

Kokmuş suvari beyleri, o yahşi atlarıyla

Talan etti bu güzelim yoncalığı Talan etti be ustam...."

Orhan Bahçivan'ın ne güzel bir deyişi. Ama tüm şiirlerinde bu olgunluğu tutturduğunu söyleyemem. Kendisi birçok kültürlerin kaynağı

karıştığı bir bölgeden, Kars'tan geldiği halde oradan kaçmayı yeğlemiş sanki. Bölgeselliği savunmuyorum elbette. "Her horoz kendi küllüğünde öter"se sesi daha gür çıkar diye düşünüyorum. Tıpkı Ahmet Arif'in, Yaşar Miraç ve öteki özgün şairlerimizin sesi gibi.

Orhan Bahçivan'ın kitabı "Memleket Yayınları" arasında çıkmış. Adı; "Şiiristan Merhaba". Hoş geldin dünyamıza.

Daha önce de Molla Demirel'in "Dünyam İki Değirmen Taşı", Halit Ünal'ın "Beni İki Gözünle Gör", Fevzi Karadeniz'in "Dayan", Kemal Erdoğan'ın "Sürgün Mavi" ve Ayhan Can'ın "Umut Şarkıları" adlı şiir kitaplarını okumuştum. Belegimde çok güzel dizeler kalmıştır:

"....
*Yunanlılar güzel insanlar sevdiceğim
hele kadınları
tuhaf bir şey var seslerinde, tarifi zor
sanki sevişiyormuş gibi konuşuyorlar
davetkâr, pervasız, içten
ve sanki çıplak...."*

Yüzyıllar boyunca tanrıçası Athena olan bir ulusun kadınına ne güzel betimlemiyor mu Kemal Erdoğan?...

"UZUN BEKLEYİŞ"

Ertunç Barın'ın öykü kitabını açıyorum. "Bilim Yayınları" arasında çıkmış: "Uzun Bekleyiş". İlk öyküler şarmıyor beni. "Öykü" demek de olanaksız. Bir dizi olay ve yakınma. Oysa Almanya'da bir kaç ödül de almış yazar. Nasıl vermişler diyorum.. Beşinci öykü "Kel Ağaç" öykü kılıfına bürünüyor. Hele o "Frau Ross'un Çalışma Defteri" adlı uzun öykü yok mu, alıp götürüyor beni. Bir solukta okuyorum. Bilinmeyen bir nedenle kendine kıyan güzel bir Alman öğretmeninin not defterini eksen alan yazar, başarılı bir tip çiziyor. Onun kalemiyle biz de Frau Ross'un iç dünyasına girebiliyoruz. Artık "Kötü Alman, çaresiz, zavallı Türk" yok bu öyküde. Canlı kanlı insan var. Sonsuz maddi varsılığın içinde yalnızlaşarak sırf kendine dönen, yararlı olduğunu sandığı bir anda ise, ailesi tarafından Türkiye'ye gönderilmek istenen bir öğrencisini randevusuz evine geldiği için dinlemeyerek intiharına neden olan bir

insanın dramı. Sonunda kendisini bağışlamayarak aynı yolu seçiyor Frau Ross. Daha ilk sayfalarda Frau Ross'un intihar ettiğini bildiğiniz halde, öyküyü merakla sürdürerek sarılıyorsunuz. Zor bir yöntemi denemiş Ertunç Barın. Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza"ında da böyledir. Raskolnikov romanın 86. sayfasında cinayeti işler, ama siz 730 sayfayı soluğunuzla tutarak okursunuz.

Bir de "Andreas'ın Ali'ye geldiği gün" adlı öyküyü anmak gerek. Bu öykülerde insan psikolojisi ile yakından ilgilendiği belli oluyor Barın'ın. Kuşkusuz yetenekli yazarlar insanı tüm karmaşıklığı ile anlatarak psikologlara ummadıkları kadar yeni araştırma-inceleme alanları açabilirler. Ama yazarlar da psikoloji kitaplarını didiklemeden başarılı yapıtlar veremezler. Psikolojiye ilgisinden ötürü daha da seviyorum Ertunç Barın'ı. Ama kitaptaki son öykülerini beğenmiyorum.

"DÜŞLER ÜLKESİ" VE "HÜRRİYET TEPESİ"

Bol bol yüzüp kitaplara dalıyorum yine. Terleyince yine deniz. İki kitabı arka arkaya okuyorum. İkisi de "Günışığı Yayınları" arasında çıkmış. Biri Murat Karaaslan'ın "Düşler Ülkesi" öteki "Hürriyet Tepesi", Hüseyin Akdemir'in.

Murat Karaaslan işçi bir arkadaş, daha işin başında. Gördüklerini, izlediklerini yazıyor. Elbette her izlenen öykü olamıyor. Yeniden bir yaratım gerekiyor. Bir kanaldan öyküye girilmişse, aynı kanaldan bitmesi öyküyü başarılı kılıyor. Oysa Karaaslan hem haber niteliğindeki çok yinelenen konuları seçmiş, hem de her öyküde çok kanallara dalmış. Romanın işlevi kısa bir öyküye yüklenmiş mi, öykü öykü olmaktan çıkıyor. Ancak Murat Karaaslan Almanyalı işçilerimizi iyi tanıyor. Büyük çoğunluğu paradan, kişisel çıkardan başka pek bir değer tanımayan, o dar çemberde kaldıkça da boşuna devinen, sığlaşan işçilerimiz. "Zühtü" öyküsüyle aynı odayı paylaşan üç işçimizin birbirine nasıl kazık attıklarını ne güzel yakalamış yazar. Sadık tipi akılda kalıyor, bu öykü daha da işlenebilirdi diye düşünüyorum.

"Hürriyet Tepesi"ne gelince, üç öykü sardı beni: "Herşey Kiralık", "Hürriyet Tepesi" ve "Hayat Şarkısı". Birinci öyküdeki ironik anlatım hemen ilgimi çekti. Öyküler boyunca yazarın alçak gönüllülüğünü duyumsuyorsunuz. İroniye sık sık başvuruyor. "Hürriyet Tepesi" sahte Atatürkçüleri alaya alan bir öykü; daha çok emek verebilirdi Hüseyin Akdemir. En başarılı öyküsü ise "Hayat Şarkısı". Psikolojik yöntemle sağaltımı deneyen bir hemşire ile hastasını anlatıyor. Öteki öyküleri daha öyküleşmemiş bence. Zayıf kalmışlar.

Tatile gelmeden önce de Sami Sülük'ün "Bir Kır Çiçeği Gibi", Ali Özenç Çağlar'ın "Korkunun Ötesi", Muammer Bilge'nin "Beyaz Zenciler", Gülseren Engin'in "Yorgun Konak", Selma Ceylan'ın "Kaçış", Vehpi Bardakçı'nın "Yüreğin Burkulmasını" adlı öykü kitaplarını okumuştum. Özgen Ergin'in akılda kalan "Şarlo Kemal" öyküsünü de anlamak gerekir. Son iki yıldır öykü dalında bir patlama oldu yurtdışında. Bir de öyküleri kitaplaşmamış bir dizi yazarımız var. Kimileri dergilerde yayınlanıyor, kimileri dosya halinde gönderiyor, okuyoruz. Gülhanım Budak'ın masalları ilgimi çekiyor. Sarsıcı öyküler daha çıkaramadık yurtdışından. Ama bunlar gelecek için umut veriyor, iyi bir çıkışın soluğunu duyuruyorlar. Herkes yerine yeni yeni ısınıyor. Çok gelişmiş bir toplumun değişime uğrattığı insanlarımızı birdenbire kavramak kolay mı? Yılların geçmesi gerek. Bekleyelim, göreceğiz.

"DEVİRİMDEN KONUŞUYORDUK" VE "YOLUN SONU"

Biri "Gerçek Sanat", öteki "İlyada" yayınları arasında çıkmış bu iki romanı birlikte anlatmak isteyişimin nedeni; ikisi de 1980 darbesinden sonrasını, aynı veya benzer "Devrimci" örgütleri ve militanları anlatmalarındandır.

Şakir Bilgin'in "Devrimden Konuşuyorduk" adlı romanındaki baş kişi Fırat, bir örgütün sorumlu yöneticisidir. Darbeden sonra yakalanarak içeri düşmüştür. Ergin Erkiner'in "Yolun Sonu"ndaki Selçuk ve Yusuf sorumlu kişiler, yurtdışına

kaçmışlardır. Bir de yurtdışı sorumlusu Tamer var. Kuru sıkı atan, davul gibi fazla gürültülü, içi boş. Kerim de aynı örgütten, yurtdışına çıkabilmiş eli silahlı militan. Romanın akılda kalan tek kişisi. Selçuk'a hiçbir zaman güven duymamış. Selçuk akıl veren, zor eylemde köşeyi kıran biridir. Kerim ise: "Yüregim ve silahım vardı" diyor, "sayısız eyleme katıldım."

1980 öncesinde düştüğü hapis-hane tanıdığı yeraltı dünyası kabadaylarından birisinin yardımı ile yurtdışına çıkar. Çıkar çıkmaz da iri memeli bir Alman arkadaş edinir. Üç beş sözcük Almanca öğrenip günlük sorunlarını çözer. Yusuf'la karşılaşınca "Devrimci mücadelenin bir değerlendirmesini" yapar. Çarpıcı konuşur. Silaha sarılmadıkları için özellikle yöneticileri suçlar. Artık kendi yolunu çizmiştir: Avrupa'nın varsıl yaşamında akıntıya kürek çekmek. Ancak eli kana bulaştığı için mülteciliğe başvuramaz, adı suçlu işlemi göreceğini bilmektedir. Tek düşüncesi, evlenebilecek birini bulmalıdır bir an önce.

Şakir Bilgin'in romanında ise Fırat'ın annesi akılda kalır. Kadın üzülür, ağlar, endişelenir, dini inançları zayıf olduğu halde Fırat'ın kurtulması için namaza başlar, dua eder, haphane önünde kızır bağırır, korkar. İnsana özgü davranışların tümünü onda izlersiniz. Her iki romanda da önceki roman kişileri robot gibi, tek ray üzerinde gider gelirler. Sanki başka bir el onları programlamış gibidir. İnsanca hiç bir belirti göstermezler. "Yolun Sonu"ndaki Yusuf'un niyetten öteye geçmeyen -bir postacı kızı karşı ilgisinden başka- kadın sevmez, çocuk sevmezler. Tiyatroya, sinemaya gitmezler. Sanatsal kültürel tek tartışmaları yoktur. Hatta Fırat haphane "Gerçekten karısını çocuğunu özlemez". Yalnızca kuramsal tartışma ve düşünceler egemen olmuştur kendilerine. "Yolun Sonu"nda, Mustafa'nın çocuksu bir tutkusu vardır, şekeri sever, cebinde şeker taşır, ikide bir çıkarıp ağzına atar. Alay edeceklerini bildiği için arkadaşlarından gizli yapar bunu. Polis kurşunlarıyla vurulup caddeye düştüğü zaman, kağıt içinde bir avuç şekerden başka birşey çıkmaz cebinden. Yüreginiz sıkışır.

Öte yandan her iki romanda da kişiler devrime kalkışmışlardır. Niçin? Hangi çelişkiden ötürü ve hangi adalet duyguları için? Neye, kime karşı? Belli değil.

Roman kişileri bir üretimin içinde de değiller. Erkiner'in romanındaki Çetin'den başka. O da sendikacıdır, üretimde olanların yöneticisi, sevilen canlı bir kişidir. Romana şöyle bir girip çıkar. Ama konuşma hastasıdır o da Kaçma göçme sürecinde "Kendi derdine düşeceğinden" korkulur.

Peki neyle geçinir önceki roman kişileri? Aileleri ile de ilişkilerini kesmişler, ne yer, ne içerler?

Her iki roman da hapiste ve ta-kipte bireysel olarak insanların kahramanca direniş gösterdiklerini anlatıyor. Örgütsel olarak dağılmayı, çözülmeyi, güvensizliği, bunca yaşanana karşı hala kimsenin akıllanmadığını, kendi görüşlerinden olmayanların küçük görüldüğünü başarıyla söylüyor.

Hele Şakir Bilgin'in anlattığı o işkenceler insanı ürpertiyor.

İki romanı da iki günde okuyup bitirdim. Şakir Bilgin ilk bölümde alıp beni romanın içine soktu. Engin Erkiner bilinen o kuramsal ayrıntı ve tartışmalara o kadar çok yer vermiş ki, bazı sayfaları atlasanız da kopukluk olmuyor. Ama yer yer çok güzel tümceler kurmuş.

Kitapları bitirdikten sonra kapatıp Ege'nin mavi sularına bakarak, susarak yarım gün düşündüm. Bir sayfa yazı yazmak için tam yarım gün. Bu devrimci tipler eğer böyle iseler, yaşamdan, insani olan her şeyden kopuksalar, yazarlar bunu bilerek işlemişeler çok başarılılar. Düşündükçe ürktüm. Bu insanlar "devrimi" yapıp, var olan devlet aparatını ellerine geçirselerdi, aynı aparatı sayın generaller gibi bireyin tepesine musallat etmeyecekler miydi? Çar'ın yerine Stalin'in geçmesi gibi. Eğer roman kişileri böyle değilse, başarısızlık yazarlara aittir.

DEMOSTHENES

Gemimiz Poros adasına doğru yol alıyor. Çıplak kayalar, masmavi sular, yeşil adalar olağanüstü bir güzellikle içiçe geçmişler. Döne dolana ilerliyoruz. Unutulmaz görüntüler

belleğimize iz salıyor.

Ünlü hatip, dünyanın ilk savunmanı Demosthenes, Atina, Mckadonyalılara yenilince M.Ö. 322 yılında bu adaya sığınmış, yakalanmamak için Poseidon tapınağında zehir içerek canına kıymış. Bu tapınağı görmek, Demosthenes için bir çiçek koymak geliyor içimden. Ne yazık ki zaman yok, gemi kalkacak. Merdivenler çekilirken zor yetiştiriyoruz.

Server Tanilli hocayı dinlerken hep Demosthenes'i anımsarım nedense. Günümüze 60 kadar söylevi kalmış bu ünlü hatibin. Korkusuz, beğenilme kaygısı taşımadan, uyanık bir mantık sırasıyla, delillendirerek savunmalarını yapmış hep.

Ölümünden 40 yıl sonra yeğeni Demokhares'in önerisiyle Atina'da bir heykelinin dikilmesine karar verilmiş. Ve bronzdan yapılmış bu heykel. Ancak sonraki yüzyıllarda bulunamamış, yitik. Ondan esinlenerek birçok Demosthenes haykeli yapılmış. Bunlardan birini Paris Louvre'de görmüştüm, birini Münih'te.

"BEN ARANIYOR" VE "HAMRİYANIM"

Kaç gündür Yüksel Pazarkaya'nın romanı elimde. Önce adını tutmuyorum. Türkçeyi yeni öğrenmiş bir yabancı'nın bozuk Türkçesi gibi: "Ben Araniyor". Eğer "ben" işlenmek isteniyorsa, romanın adıyla romanı özetlemeye ne gerek vardı. Romanı okuduktan sonra bu romana "Gül Yorgunu" adı nasıl da yaraşır diyorum. Orhan Barutçu Gül'den bile yorgun düşecek kadar yorgun. Uzun yıllar yurtdışında yaşadıkten sonra 1980 öncesinde Türkiye'ye dönüyor. Her şey bir kargaşa içinde. Anarşik bir değişim egemen. Şehirde kendi çocukluğunu buluyor. O çocukluk, başka bir kişilik gibi Orhan'a adım adım şehri gezdirerek kimliğini aramasına yardım ediyor. İlginç, beni etkileyen güzel bir kurgu. Orhan'ın kimlik arayışında küçük Orhan'a tutunuyor. Çocuk ile Gül akılda kalan, canlı, yaşayan birer tip olarak çıkıyorlar. Orhan ise soğuk, silik. Yüksel Pazarkaya, Orhan'ın bunalımını, benlik arayışını sayısız tabloların önünden geçirerek çizmeye çalışıyor. Bir sergide birçok resime hızla bakıp geçiyoruz sanki. Oysa re-

simlerin sayısı az olsaydı da, tüm ayrıntısıyla görseydik diyorsunuz. Yazar, "ben"liğini bulması için Orhan'ı çok fazla sahnede gezdirirken Berber Ali'ye musallat olan "Kara kargış suratlı tüysüz oğlan"ın "ben"ini kanıtlamaya çalışmasını es geçiyor. Hatta onu yazar olarak aşağılıyor. Neden böyle yanlış bir kişilik çıktı? Kimler, hangi koşullar onu o anarşinin içine itti? O güzel Abuzer, Berber Ali ne oldu? Roman boyunca boşuna bekleyip duruyorsunuz. Yaşar bir daha onlara dönmüyor. Üstüste gelen bol resimlerle yoruyor sizi. Ama her resimde bir şiir kuruyor, şiire önem veriyor Pazarkaya. Açın bu sayfayı, bir şiir okuyup kapatın diyor sanki. Nihat Behram'ın "Gurbet"inde de o kadar çok güzel sayfalar var ki, şiir, çıkarıp atın onları (ya da ayrı bir kipte şiir diye yayınlayın) roman hiç bir şey yitirmiyor. Şairlerin romanlarında şiir ağır basıyor. Şiirsellik demiyorum, şiir ağır basıyor. Habib Bektaş da şair kökenli olduğu halde roman öğelerine daha çok özen göstermiş "Hamriyanım"da. 1980 Milliyet roman ödülünü Bekir Yıldız'ın romanı ile paylaştı "Hamriyanım". Hapishanede Kemal'i betimleyen üç bölümü yazar çıkarıp atacak olsa, "Hamriyanım" hiç bir şey yitirmeyecek. Habib dışarıyı anlatırken, okur içeriye zaten iliklerinde duyumsuyor. O üç bölüm bir fazlalık gibi romanın yakasına yapışmıştır. Bunun ötesinde canlı, yürüyen bir romandır.

Buarada Y. Ziya Bahadın'ın "Açılın Kapılar" romanını da anmak zorundayım. 1989'da yayınlanan roman yurtiçinde ve dışıda görmezden gelinerek, haksızlık edilmiş, düşünülen bir romandır. Ali Arslan'ın "Serçe" adlı romanı da ufak tefek eksikleriyle çok iyi bir başlangıçtır. Ama kimse anlamamıştır. Ayrıca Ali Arslan'ın "Bahçedeki Kuşlar" çocuk öykülerinin yayınlanması -bu alanın kısır olduğu göz önünde tutulursa- çok sevindirici bir adımdır. Öykülere yazarın yer yer zoraki müdahalesi olmasa, buluşları oldukça sevimli.

Dursun Akçam'ın "General-ler Birleşin" adlı öyküleri, "Dağların Sultanı" romanının tadına ulaşmamıştır. Ama "Dağların Sultanı" (Keşke adı Şito olsaydı) bir solukta okunan, insan sıcaklığı bir romandır.

Fakir Baykurt'un Almanya üçlemesi romanlarından son ikisini okumadığım için birşey diyemiyorum.

SON DURAK

İdra adasına ayak basıyoruz. Sanki tandıra sokulmuş gibiyiz, ada yanıyor. Ne iyi ki çok beklemiyoruz. Gemiye dönmemiz gerekli. Böylece Yunanistan'da son turumuzu tamamıyoruz, gemimiz körfezden süzülüp Mavi Egemize açılırken orada tanıştığımız İstanbul göçmeni Anton'a el sallıyoruz. Bu Ege, bu adalar kardeş evi olsun, kimsenin kıskırtmasına aldırılmayalım, ne siz ne de biz.

Homeros'u düşünüyorum. Ege'nin iki yakasında büyük değerler yaratmış, büyük insanları, onların

torunlarını, bugününü, yarınını düşünüyorum.

Tatilimiz bitiyor. Belleğimde olanlar, gördüklerim, öğrendiklerim, arkadaşlarımla büyük emek vererek yarattıkları yapıtlar, ben de unutulması olanaksız izler bırakıyor, zenginleşerek dönüyorum. Zenginliğimi okurlarla paylaşmak istiyorum. (Sayın Demir Özlü gibi "BEN"i anlatacak çok şey yok) Okurlar, insanları gözümde tutuyor, Türkiye'yi özlüyorum. Ömer Polat ile sözümüz var. Hele sınır kapıları bize bir açılın, ülkemizi bir uçtan bir uca dolaşacağız. Ege'de denize girip, Kars yaylalarına çıkacağız. Gözümüze ışık, kalemimize güç gelecek, buna inanıyorum. ■

Temmuz 1990

DÜŞ

(Mecit Ünal'a)

Halit Ünal

dün
seni gördüm düşümde
geçiyordun evimizin önünden
geceyanısı
elinde fener

bağırdım
haykırdım
çırpındım var gücümle ardından
yırtıldı pencerede perdeler
kardeş kardeş
yıkıldı duvarları gecenin
sen geçiyordun
kapımızın önünden
elinde fener

sen geçiyordun geceyanısı
bizim sokaktan

gece susukundu
sen susukundun
ben susukun
seni gördüm düşümde
dün gece
elinde fener
geçiyordun bizim sokaktan.

Detmold, 13.11.1988

OKUYUCU GÖZÜYLE ALMANYA'DAN YENİ KİTAPLAR

Mevlüt ASAR

Almanya'da türkçe yazan yazarların yakındıkları konulardan biri de seslerini duyuramamak, görmezlikten gelinmek. Burada hatta giderek Türkiye'de isim yapmış yayın evlerinde kitaplar çıkıyor, ama ne orada ne burada bir yankı, bir ses çıkmıyor. Bir başka deyişle yurtdışı Türk Yazın yazarlarıyla, kitap sayısı ile giderek zenginleşir, azımsanmayacak bir okur kitlesi bulurken henüz kendi eleştirmenlerini ortaya çıkarmış değil. Bu boşluğu doldurmak şimdilik yazınseverlere, dikkatli okuyuculara düşüyor. Böyle bir işe soyunmak şüphesiz, "zülfü yar" dokunmayı, yanlış ve tepkileri göze almayı da birlikte getiriyor. Buna rağmen denemeye değer diye düşünerek girişim işe...

Yüksel Pazarkaya'nın ilk romanı **Ben Aranıyor**: (Cem Yayınevi/İstanbul 1989/315 s.)

Y. Pazarkaya, Almanya'daki Türkçe Yazın'ın öncülerinden. Şiirden tiyatroya uzanan yazın yelpazesini "Ben Aranıyor" ile romana da açtı. Ben Aranıyor, Türkiye kökenli bir akademikerin (elektronik mühendisinin) bir başka kültürde, bir başka dilde süren yaşamına nokta koyarak, geçmişini yitirmek üzere olduğu "ben"ini aramaya çıkışının romanı. Bu izleğiyle de roman (hele onu okuduktan sonra, insan başka bir isim verilemez miydi, romana diye soruyor, "kan aranıyor"u çağrıştıran "Ben Aranıyor" yerine, örneğin "Dünya Bir Gül" yakışmaz mıydı?) bir "öncü" yapıtı.

Yaşam öyküsel, tarihsel, sosyal, kültürel ve herşeyden önce düşünsel boyutları olan roman, kahramanı Orhan Barutçu'nun (Barutçu soyadını pek sevimli bulmadığım gibi, kahramanın kişiliğine de aykırı gibi geldi bana) kısa süreli askerlik görevini yapmak için yurda dönüşüyle

başlıyor.

Orhan, ilkin "akıl hastanesinde" yatan Almanya'dan arkadaşı, bilim adamı Süleyman'ı ziyaret eder. Süleyman'da ben'in yitirilmiş, örse- lenmiş, toplum ve yaşam dışına düşmüş halini sezinler. Süleyman "ben" in bir diğer "yüzü"dür sanki. Orhan ondan ayrıldıktan sonra "yeniden doğmak" tutkusu ile geçmiş yaşamını aramaya koyulur.

Ancak en büyük sorun "dil"dir, dilini unutmuştur. Onu bir çocuk gibi yeniden öğrenecek, yani işe ta çocuklukta başlayacaktır. Çocukluğuna varan ipin ucunu, bir büyük kent garında karşılaştığı simitçi Orhan'da yakalar. Arayış süreci birden hızlanır, eski yaşamdan anılar yeniden biçim kazanırlar. Ancak geçmişin arandığı mekan ve zaman kesiti (70'li yılların ikinci yarısında, İzmir) toz duman içindedir: Vurgunculuk, terör kol gezmekte, toplum kaynamakta, "büyük yanlışlar" yaşanmaktadır. Orhan da bu ortamdan payını fazlasıyla alır.

Umudunu yitireceksen, hep onun peşinden koşmuş, ama yaşam çizgisini onunla bir türlü kestirememiş Gül ile karşılaşır. Artık "Dünya bir Gül"dür, Gül sevgidir, yaşamdır, direniştir. Orhan'ın yeniden doğumunu, ben'i bulmasını artık hiç birşey engellemez, ne aile ne toplum ne de onların değer yargıları ve terör. Gül, Orhan'ın geçmişinin ve geleceğinin ayrılmaz bir parçasıdır. (Belki de Gül gerçek bir kişi değildir, yalnız düşsel bir gerçektir: "Bazen bir erkeğin kalıbına bir kadın ruhu, bir kadının kalıbına da bir erkeğin ruhu yerleşebilirmiş. Hermafrodit denilen insanlar..." S. 272) Orhan Çocukluğu ile vedalaşırken "dil"i de çözümler. Artık konuşmadan önce düşünmesi gerekmez. Belki de "oluşma"nın "ben"i bulmanın bir sonucudur bu...

Kısa sayılacak bir zaman kesi-

tinde yoğunlaşan olaylar dizisi, yer yer gerilimi düşüren "bilgi verici" pasajlar bir yana bırakılırsa, okuyucuyu çekiyor, romanı bir solukta okumaya itiyor. Roman'daki dil de tekdüze değil şiirsel anlatımdan günlük dile, yalnız bir anlatıma geçişler var. Y. Pazarkaya öztürkçe sözlükleri yeğliyor, ama bir zorlama yok. Almanca'nın olanaklarını yer yer Türkçe'de deniyor. Bu daha çok sözdizimi'nde beliginleşiyor. (S. 154, 172-174) Bir de bir paragrafta bir kaç çeşit zaman kipi kullanılıyor. (S. 204)

Roman'daki düşünceler, yer yer "yargı"ya varan görüşler, okuyucuyu tartışmaya çekiyor. Okuyucu tavır almaya, kendi görüşlerini gözden geçirmeye zorlanıyor. Varoluş'tan, sevgiye, kim'lik sorunundan, "dil" kavramına, çevre kirlenmesinden, teknolojiye, topluma, kültüre, politikaya, "devrimcilik" e ilişkin; kimi kez inançlı, kimi kez şüpheli, kimi kez yadsıyıcı, kimi kez ergin kimi kez "arrogant" tonlar içeren zengin bir düşün yağmuru.

Pazarkaya'nın şair "ben"i, yalnız romanın diline değil kurgusuna da yansıyor. Roman bir çok imge(simge) içeriyor. Bu da okuyucuyu romanı çok yönlü, derinlemesine okumaya iterken, estetiksel, entelektüel doyumlar veriyor. "Gül" simgesi türk yazınındaki anlatımların ötesine taşınıyor. "Ateş", "kül" gibi eski imgeler yeni kontekslere başarıyla uyarlanıyor. Roman kişileri, "Süleyman", "Maria", "Mütahit Muzaffer" rastgele seçilmiş isimler değil, herbiri çağrışımlar yaratan, düşünsel, kültürel simgeler.

Pazarkaya'nın "Ben Aranıyor"u hem yurtdışında, hem yurtiçinde gündemde olan "kimlik arayışı" olgusunu yazınsal ve düşünsel düzeyde irdeleyen, tartışan bir roman. Bu bağlamda hem içeride hem dışarda

okunması gereken bir kitap.

Özgen Ergin'in 2. öykü kitabı **Derin Sularda** (Cem Yayınevi/İstanbul 1990/85 s.)

Bir dostun yeni yapıtına duyulan sevgiyi, sevinci yüreğinde duyarak, eleştirel bir gözle okudum **Derin Sularda'yı**, ben şiirlerimi gün ışığına çıkarmakta çekimser kaldığımız sıralarda cesaret veriyorduk birbirimize. Söyleyecek sözümüz vardı, öyküye, şiire döken. Herkes kendi türküsünü söyleyecekti, söyleyebilirdi. İlk edebi çocuğuna "Şarlo Kemal" adını verdi Özgen. Olumlu, yüreklendirici hak edilmiş tepkiler aldı. Daha bir tutkuyla sarıldı yazına, öyküye. Sığ sular açmaz oldu onu, emek, düşünce, zaman tırünü kulaçları ata ata "derin sular" a doğru açıldı.

Özgen "Derin Sularda"ya 1985-1989 arasında yazdığı değişik uzunluklarda tam on dört öyküsünü almış. Dizgiciler, en küçük puntoyu seçerek 85 sayfaya sığdırmış onları. İç kapakta öyküler'in altına ayrıca içinde "roman uçları" ibaresini koymuş Özgen. Roman'a hazırlanıyorum der gibi. Yoksa "Bunlar roman olacaktır ama..." gibi bir dipnot mu? İkinci anlamda ister istemez hangi öyküler bir romana uç verebilir? sorusu akla geliyor. "Yeşil Ekinler İçinde Kankırmızı Gelincikler" (Özgen, kusura bakmasın ama, hem uzun hem de "folklor" kokan bir başlık) mı, yoksa "Willinger" adlı öykü mü? Belki.

Özgen'in öyküleri, izlekleri, geçtikleri uzam (mekan) ve kişileri yönünden bir "birlik" içermiyor. Yaşamın, gerçekliğin değişik yönlerini, kesitlerini işliyor Özgen. Hem yaşanan ülke Almanya, hem bağların sürdüğü kök ülke Türkiye sahne olarak var. Kişiler de öyle Türkler, Almanlar, değişik ulus, kültür ve sosyal kesimden insanlar tanıtıyor. Bu bir "yönsüzlük" ya da "dağınıklık" değil. Özgen kendini belli "konular"a, belli bir grubun insanlarına, belli bir mekana bağlamak istemiyor. Bu biliçli tutum yurtdışı türkçe yazın'da az görülen bir eğilim.

Öyküler'in kurgusu, öyküleme yöntemleri de yeknesak değil. Özgen değişik kurgu ve anlatım yöntemlerini deniyor, Birzenginlik, yoksa bir arayış mı, bunu gelecek gösterecek sanırım.

Özgen Ergin öykülerini daha çok günlük yaşamdan, duyarlı iç ve dış gözlemlerden damıtıyor. Onları yer yer "düşsel" öğelerle zenginleştiriyor. Klasik anlamda "olay" a dayalı öykü çok az. Daha çok bir "insanlık durumu"ndan yola çıkıyorlar. Öykü kişileri yapmacık değil, çoğu derinliği (iç ve dış dünyaları) olan kişiler. Yazar onları bize, betimlemelerden çok, eylem ve düşünceleri ile vermeye çalışıyor. Ancak "nedensellik" in zayıf kaldığı yerlerde, kişilerin davranışlarını anlamak, anlamlandırmak güçleşiyor, "spontanlık" ağır basıyor.

Özgen, öykülerini "üçüncü" kişiye anlatılmayı yeğliyor. Bu yöntem yazara özgürlük sağlarken, okuyucunun kişilerle sıcak ilişkiler kurmasını yer yer engelliyor. Bazen de yazarı öykünün dışında bırakabiliyor. Özgen'in yalın, süsle önem vermeyen bir anlatımı var. Özentiden uzak, kısa tümceleri tercih ediyor. Bu eğilimi terk ettiği, ya da "özgün" olmak istediği yerlerde az da olsa "dil sürçmeleri" dikkati çekiyor.

Kısaca söylemek gerekirse, "Derin Sularda" yüzeyselliği çoktan aşmış, derinliklere doğru yol alan bir kitap. Okuyanlar onu da en az "Şarlo Kemal" kadar sevecekler.

"İki Yüzlü Gerçek" Sami Sülük'ün ikinci kitabı (Roman, Cem Yayınevi, 1990/168 s.)

1962, Zonguldak doğumlu Sami Sülük Almanya'daki Genç Türk Yazını'nın temsilcilerinden. 1988'de yayınladığı "Bir KırÇiçeği Gibi" öykü kitabı ile başladığı yazınsal yolculuğun ikinci kilometre taşını roman ile dikti.

"İki Yüzlü Gerçek", "tutunamayan" bir öğretmeni konu ediniyor. Roman kahramanı Osman Hoca, Türkiye'deki eğitim düzenine, öğretmen çevresine uyum sağlayamaz, mesleğini bırakır. Almanya'ya işçi olarak yazılır. İşçilikte de dikiş tutturamaz. Çıkan bir fırsatı zorlayarak yeniden eski mesleğine döner, gençler için açılan bir "mesleğe hazırlama kursu"nda öğretmen olur. Başarılı olmayacağı önceden bellidir sanki...

Yazar, Osman Hoca'nın başından geçenleri zamansız (kronolojik) olarak okuyucuya sunuyor. Nedensellik ve bağlantılar oldukça

başarılı, romanda mantıksal yanıtlar yok. Ama, romanlara ayrı bir tad veren, gerilim sağlayan gizler (okuyucudan saklananlar) eksik. Buna karşılık Sami Sülük romanın alışılmış çizgisini aşan bir yöntem izlemek istememiş; "yazar-kahraman ilişkisi" ile "gerçekliğin göreliliği" gibi (romanın adıyla da bu vurgulanıyor) yazınla ilgili iki temel sorunsalı bir başka boyut olarak romana katmaya çalışmış. (Bir "ilk roman" için oldukça cesur bir girişim!) Bu romanın kurgusuna yansıyor. Yazarla, kahramanı arasında diyaloglar, (bu diyaloglar anlamayı zorlaştırıcı bir biçimde sürüyor!) Osman Hoca'nın "gerçeği"ni yansıtmada tanıklığına başvuru kişilerin konuşmaları bölüm aralarında "monte" edilerek veriliyor. Bu "tanık ifadeleri" bence romana "çeşni" dışında nesnel bir katkıda bulunmuyor. Romanın izlediği "zamansız" çizgi romanın kumaşına yakışmayan bir elbise gibi geldi bana. Oysa roman "geri dönüşler" ve "iç diyaloglar"la daha da ilginçleşebilirdi.

Osman Hoca'ya gelince başarısızlıklarına karşın kendini koymeyen, ama az düşünen, düşünsel boyutu olmayan bir öğretmen. Neredeyse içgüdüsel bir insan. Tüm roman boyunca başkalarının çizilen yollarından yürüyor. Ama romanın sonunda yazarın kendisini bir "tutunamayan" konumuna düşürdüğünü anlayacak kadar da "zeki" biri. Ne ki bulduğu çözüm yine ilkel, çünkü kahramanımız yazarı öldürmekten başka bir yol düşünmüyor.

Yazarın, gelişimine yer yer müdahalelerde bulunduğu Osman Hoca sonuçta hatları keskinleşmeyen bir "karakter" olarak kalıyor, okuyucunun belleğinde. Oysa o yazarın okuyucuya anımsattığı, "Murteza" gibi bir "tip" olabilmenin önkoşullarını taşıyor. Ama onu "tip"leştirircek çok baskın bir niteliği ve doruk noktasına çıkmış bir yönemesi yok. Murteza gibi inandığını, doğru bildiğini sonuna kadar sürdüren biri değil Osman Hoca. O, dış etkilere açık, neye inanacağını, ne yapacağını bilmeyen bir kişi. Sadece "aptallığı", "saflığı" (dünyayı kavramadaki beceriksizliği) öne çıkan bir karakter. Yazar onu bize toplumsal ve ruhsal yapısı ile değil daha çok konuşmaları ve davranışları ile dolaylı yoldan tanıtıyor.

Kahramanın bedensel, fiziki tanıtımına yönelik betimlemeler de hemen hiç yok. Onu gözümüzün önünde pek canlandıramıyoruz. Yoksa Osman Hoca bir "görünmez adam" (fantom) mı?

Osman Hoca, (yazarın da söylediği gibi) "gerçekten" yaşanmış bir bireysel tarihe dayandırılıyor, ama "yazgısı" baştan kesilmiş bir kahraman. Yaşadıklarıyla bizi şaşkırtan dönüşümler yok. Zorla kahramanı olduğu romana nasıl girdiyse, öylece (pardön, yazarı öldürüp onun yerini alarak) çıkıyor. Yani değişen bir kahraman değil. Bu bağlamda Almanya'daki Türkiyeli öğretmen gerçeğinin bir yüzünü doğru bir biçimde yansıtıyor.

Sami Sülük genellikle "düz anlatım"ı seçiyor. Romanın özüne uygun düşecek betimlemeler, açıklamalar iç-tartışma ve iç-söyleşiler oldukça sınırlı, üslup bir anlamda sözcükleri seçme ve kullanma sanatı ise, romanda bir üslub arayışının izleri görülüyor. Yazar somut sözcükler, kısa tümceler kullanıyor. Ancak bunu yaparken yeterince titiz değil, yer yer dilde takılmalar, sürçmeler gözden kaçmıyor. Bir de günlük dile yerleşmiş hatta eskimiş, yıpranmış deyişlere, deyimlere fazlaca yer veriliyor gibi. Hem de değiştirilerek.

Sami Sülük'ün dünyaya bakışı bir "işçi yazar"dan beklenilenden farklı. Bunun da olağan karşılanması gerekiyor. Dünyaya ancak belli bir "ideolojik" gözlükle bakıldığında iyi edebiyat yapılır diye bir kural yok. Yazarın yargılayıcı değil, hümanist bir yaklaşımı var. İnsanlarla yer yer alay etmesine, onları eleştirmesine karşın onlardan, örneğin bir Osman Hoca'dan nefret etmiyor, ironik bir üsluba yöneliyor.

Özellikle romanda yer, doğal ve sosyal çevre betimlemeleri karakteri belirleyen önemli öğelerdendir. İki Yüzlü Gerçek'te yer ve çevre betimlemeleri de hemen hemen hiç yok. İnsanların yaşadığı çevre silik bir fon olarak kalıyor. Aynı şeyi zaman ögesi için de söylemek olası sanırım. Anlatı zamanı ile gerçek tarihsel süreç arasındaki bağlantılar zayıf.

Ancak roman, Almanya'daki "Türkiyeli öğretmen" gerçeğini başarılı bir biçimde yansıtıyor, ayna tutuyor. Osman Hoca'nın kişiliğinde

buradaki öğretmenlerimizin çoğunu kapsayacak ortak çizgiler var. Çevremizdeki öğretmenlere bakarsak Osman Hocaların az olmadığını göreceğiz. Bir iki aykırı örnek dışında türk yazınında "öğretmen" hep yüceltilmiş, idealize edilmiştir. Öğretmenin de "başarısız" olabileceğini, mesleğini sevmeyebileceğini kimse düşünmek istememiştir. İki Yüzlü Gerçek'in olumlu yanlarından biri de bu önyargıyı cesaretle aşması. Almanya'daki Türkiyeli öğretmenlerin çoğu Osman Hoca gibi çıkmazda, başarısız. Osman Hoca gibi onlar da bunu kabullenip mesleği bırakma cesaretini göstermiyor; ezilmeyi, horlanmayı, kendine saygıyı yitirmeyi sineye çekerek, hergün kişiliklerinden birşeyler kaybederek sürdürüyorlar. Belki acımasız gelecek ama, Osman Hoca'nın yazardan "intikam" alması

gibi onlar da öğrencilerinin kişiliklerini yok ederek "intikam" alıyorlar. Bu bağlamda roman "gerçeği"n öteki yüzünü iyi yakalamış. Ancak, Osman Hoca başarısız olduğu bu mesleği bırakarak, onurlu bir insan olarak kalınabileceği mesajını veremez miydi? diye düşünüyor insan. Ama Sami Sülük etkisinde kaldığı anlaşılan Oğuz Atay'ın "Tutunamayanlar" romanına "öykünmek"ten çekinmiş; Osman Hoca'ya "Tutunamayanlar"daki "Turgut Özben"ın gösterdiği onurlu davranışı göstermek istememiş.

"İki Yüzlü Gerçek" ilk romanlarda rastlanılan deneyimsizlik ve eksikliklere karşın, başarılı bir roman; Sami'nin gelişen yazımsal çizgisinde önemli bir kilometre taşı. Okunması, özellikle de öğretmenlerce okunması dileğiyle. ■

YARINA GİDEN

Nizam Kaya

Çirkefler dolaşırken en mustusuz yerimde
Bir seldir içime dolan sevda buketi.
Eski bir çocuklukta kaybettim sevinçleri
Bugün ne ki?
gözyaşım, alınterim, günyüzlüm
Biriktilmemiş bir hayattır zemheride
yaşadığım.
Yağmurlar yağdırsam da her sonbahar
akşamları gözlerimden
Küskünlüğüm sana değil,
gözyaşım, alınterim, günyüzlüm
Haykırışım bitmeyenin üstüne
Erişemediğim yıldızların türküsüdür ses
veren bana
Uzansa kollarım, tutunur sarmaşıklarım.
Yeşile bürünmeliyken yeryüzü
Bilsen;
ne çok maviliklere hasret bırakılmış
benim yurdum.

“AMAÇ ÇOK RENKLİ KÜLTÜRE VARMAKTIR”

Aydın Yeşilyurt'la Söyleşi: Aydın Karahasan

Bilindiği gibi uzun zamandır yurtdışında gerek öğrenci, gerekse diğer katmanlardan niceliği oldukça kabarık, Türkiye'den gelen insanlar yaşamaktadır. Başlangıçta salt işgücü olarak düşünülen bu insanların arasında zamanla sanat ve edebiyata, kültür hareketlerine de yönelenler çıktı. Öyle ki içlerinden şiir, öykü, roman dallarında eserler verenler, kitap yayımlayanlar oldu. Bu hareket bir tartışmada beraberinde getirdi. Bunu ciddiye alanlarla almayanlar çıktı. 'Göçmen sanatı, Göçmen edebiyatı' diye yeni bir kavram doğdu. Bu hareketi ciddiye almayanların yanında gelecekte umutlu olanlar da var. Bu konuda senin görüşün nedir?

Senin de bildiğin gibi kültür ve sanat alanında kalıcı eserler vermek ancak yerleşik toplumlara özgü bir olaydır. Bizler buraya yerleşmek için gelmemiştik. Amacımız biraz para biriktirmek, bununla ülkemizde projeler gerçekleştirmek ve hemen geri dönmektir. Ama bu düşünüldüğü gibi olmadı. Bir iki yıl otuz yıllara ulaştı. Otuz yıl toplum tarihinde çok küçük bir dilim olmakla birlikte insan yaşamı açısından önemli bir kesittir. Birinci kuşağın yavaş yavaş ortadan kaybolduğu, yerini ikinci, üçüncü kuşaklara devrettiği bir süreci yaşıyoruz. Böyle bir süreçte insanların kendilerini ifade etmeye olan ihtiyaçları açıktır. Hem yerleşik yaşama geçiş, hem de varolmanın bir yolu olan kültür ve sanat mutlak kendini hissettirecekti. Olan budur. Ama bunu "Göçmen Edebiyatı, Göçmen Kültürü" olarak adlandırmak kanımca yanlış. Bu adlandırma hangi niyetle yapılıyor bilmiyorum ama, hem kategorik olarak, hem de bilimsel olarak yanlış. Eğer yapılanları 'mazur' göstermeye yönelikse daha da tehlikelidir. Taleplerimiz açısından, poli-

tik sавlar olarak göçmenliğimizi öne sürüyor olsak ta hem psikolojik, hem de toplumsal olarak henüz göçmenlik statüsünde olduğumuz inancında değilim. Bu açıdan bakıldığında burada yapılan edebiyatı Türk Edebiyatı kapsamında düşünmek gerek. Diğer sanat dallarından farklı olarak edebiyat dil'le yapılan iştir. Öyle olunca onun adını ve niteliğini yapılan dilin kendisi belirler. Yani burada ölçü yazarın ulusal kimliği değil, edebiyat dilinin kendi kimliğidir.

Türk kökenli olup da Konya'da yerleşen Mevlana'nın Farsça yazdığı için onun eserlerinin Fars Edebiyatı'nın örneklerinden sayılması gibi. Bir de şu var: Edebiyat tarihinde tasnifler yapılırken ister istemez zaman ve zemine göre bir takım adlar kullanılıyor. Klasik edebiyat, romantik edebiyat Rönesans sanatı vb. gibi. Bu açıdan ele alırsak burada yapılan edebiyatın ilerde kalıcı örneklerine rastlanabilir mi?

Bu konuda şimdiden yargıya varabilmek henüz çok erken. Bunu zaman gösterecektir. Şimdiden nitelikli eserler olup olmadığına, bunlardan yarına hangilerinin kalacağına edebiyat araştırmacıları karar verecektir. Benim öyle bir niteliğim yok. Yapacağımız değerlendirmelerde şu veya bu şekilde ister istemez subjektif olacaktır. Şöyle bir gözlemim var: Son yıllarda real politik etkinliklerin azalmasıyla birlikte sanat ve edebiyat çalışmalarında gözle görünür bir biçimde artış var. Bu durumu ben "olumsuzluğun olumlanması" olarak değerlendiriyorum. Kısır politik çekişmelerin dışında kalan insanlar kültür ve sanat faaliyetlerinin içine girmekte kendilerini şimdilerde daha rahat hissediyorlar. Şiir, romana, öyküye kısaca sanatın çeşitli alanlarına rahatlıkla yönelebiliyorlar. "Dergi" aracılığıyla bizim onlardan onların da

bizden haberleri oluyor. Şiir öykü denemelerini bize gönderiyorlar. Yazılanların çoğu deneme düzeyinde. Deneme düzeyinde dedimse, bundan bir edebiyat türü olarak denemeyi kastetmiyorum. Çoğu edebiyatı tanımaya, öğrenmeye çalışıyor. Önemli ölçüde dil sorunları var. Dil edebiyatın "olmazsa olmaz" koşuludur ama bu, dili iyi kullanarak güzel eserler verileceği anlamına gelmez. Öyle olsaydı dil bilimcilerinin tümünün edebiyatçı olmaları gerekirdi. Burada bilgi birikiminden ve yetenek dediğimiz kişinin doğuştan getirdiği kimi özelliklerinden söz ediyorum. Pek çoğunun yeterince Türk Edebiyatı ve Dünya Edebiyatı'na ilişkin bilgileri yeterli değil. Gelişmeleri yeterince izleyemiyorlar. Bunda buradaki çalışma koşullarının da payı var zannediyorum. Hemen tamamı bu işi amatörcü yapıyor. Geçimlerini bir başka işte çalışarak sağlıyorlar. Bu durum onların üretkenliklerini, kendilerini geliştirmelerini sınırlıyor. Onların bu alana tümüyle yoğunlaşmalarının önünü tıkiyor.

Bir de Türkiye'den buraya sanatçı, yazar olarak gelenler var. Orada resim, heykel, müzik, edebiyat alanında önemli eserler vermişler; kişilikleri, saygınlıkları olan sanatçılar bunlar. Gerçi sanatlarının dışında geçimleri için başka iş yapmak zorundalar, ama sanatçı yanları gene de ağır basıyor. Leonardo'nun dediği gibi resim yapan başka iş yapamaz, başka iş yapan resim yapamaz. Bu durumda olan sanatçıların buradaki konumları nedir?

Esasen yurtdışındaki edebiyatımızı ve sanat yaşamımızı değerlendirirken belli kategoriler koymak zorundayız. Türkiye'de ürün vermiş, bu alanda kendilerini kabul ettirmiş yazarlarımız ve sanat-

çılarımızla burada yetişen yada sanat yaşamına burada başlamış olanları ayırmak zorundayız. Bu edebiyatta bir ayırım değil. Konu yurtdışı Türk Edebiyatı olduğu için bu ayrımı yapmak zorundayız. Türkiye'den buraya gelmiş yazarlarımız şimdiye kadar verdikleri ürünlerle Türk Edebiyatının değerleri arasındadırlar. Bizim konumuz onlar değil. Yada en azından bu konuşmanın kapsamı içinde değiller. Elbette onlar da burada yaşıyorlar ve üretiyorlar. Bundan dolayı ürünleri bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır, ancak ben, konu yurtdışında gelişen Türk Edebiyatı olunca onları ayrı değerlendirmek ihtiyacı duyuyorum. Ancak şu da bilinmesi gereken bir şey, bu kategorideki yazarlarımız da geçimlerini başka bir iş yaparak sağlamak durumundadırlar.

Peki sanatçımız var mı, ressam ya da müzisyen, yani yan iş yapmadan sanatıyla yaşayan?

Resim ve müzik alanında var sanıyorum. Yazarlarımız ise mutlaka başka iş yapmak zorunda. Ya öğretmenlik yapıyor, yada başka bir kuruluşta çalışıyorlar. Kimi başka ülkelerde örnekleri olduğu gibi henüz serbest yazar olarak var olamıyorlar. Bence bu arkadaşların önemli bir şansları var. Yılların birikim ve deney üzerine geldikleri Batı kültürünün değerlerini de katabilirlerse ortaya gerçekten güzel sanat yapıtları çıkabilir. İki farklı toplumun has kültür değerlerinden oluşan yeni, mozaik sentez bir edebiyat mutlaka kendini hissettirir. Türkiye'den gelenlerde henüz değil ama bu özlenen sonuca gitme başarısını gösteren, burada yetişen kimi yazarlarımızı örnek olarak gösterebilirim.

Akıf Pırınççı ile Habib Bektaş gibi mi?

Tabii. Daha başkalarını da. Örneğin Zafer Şenocak, Gültekin Emre, Levent Aktoprak, Neffel

Cumart, Özgen Ergin, Gönül Özgül ve daha başkaları. Bu arkadaşların çalışmalarının mutlaka bir yerlere varacağına inanıyorum. Bu arada Yüksel Pazarkaya'yı da anmak isterim.

Türk edebiyatının yurtdışında tanıtılmasındaki katkılarında dolayı değil mi?

Evet, onun bu çalışmalarının gözardı edilemeyeceği kanısındayım. Biliyorsun pek çok sevilen şair ve yazarlarımızı Almancaya çevirerek tanınmasını sağladı. Kendisi de edebiyatın çeşitli alanlarında ürünler veriyor. Edebiyatı ciddiye alanların başında geliyor. Daha da değer-

ziyorlar. Yani kendi kökleri ile olan bağları, sonradan filiz veren dallardan daha güçlü. Bu da çok normal.

Her zaman tartışılan sık sık gündeme gelen bir konu var. Sanatın, edebiyatın evrenselliği, bizim sanatın, edebiyatın bu çemberi kıramayışı, kendi içinde kalışı...

Doğru. Bu konu tartışılıyor. Bildiğin gibi bir ülkenin ekonomisi, politikası, sanayisi, kısaca gelişmişliğiyle dünyadaki yeri ne ise, sanat ve kültür alanındaki yeri de o kadardır. Yani sanatımız, edebiyatımız, kültürümüz çok gelişkin ama gelişmemişiz. Ben böyle bir sava inanmıyorum. Bugün Avrupa sanayi-

de, teknolojiye ilerde ise diğer alanlarda da ilerde olacaktır. Elbette batının kitle iletişim araçlarının kişinin ünlenmesinde, eserinin yaygınlaşması ve tanınmasındaki negatif etkisini bu savın dışında tutuyorum. Ama, bilirsin bir eserin kalitesini onun üni her zaman belirlemez. Kısa zamanda sağlanan ünler sabun köpüğü gibidir, söner gider.

Örneğin bir Mario Puzzo'yu bilirsin. Bir ara kitapları "Bestseller" yaptı. Sonra ne oldu? Böyle durumlar dünya kültür hareketinde sık sık oluyor. Bunlar geçici şeyler gibime geliyor.

Bir zamanların Françoise Sagan'ı gibi...

Evet, başka örnekler de var. Bu yüzden yazar, sanatçı eserlerini verirken geçici başarılarından çok kalıcı eserler vermenin yollarını bulmalıdır.

Bazı kimselerde şöyle bir görüş var: efendim biz doğuluyuz, bize karşı önyargı var. Biz ağzımızla kuş tutsak bizim eserlerimiz burada yeterince değerlendirilmez.

Hiç katılmadığım bir görüş. Yabancı sanatçı da burada destek görüyor. Okuma akşamları, sergiler, çeşitli aktivitelerle kendilerini tanıtmaya olanaklarına sahipler. Bu burada yaşayanlar için böyle. Diğerleri için de hak eden yerini alıyor diye

Aydın Karahasan Aydın Yeşilyurt'la

foto: Hüseyin Ceylan

lendirileceğine inandığım "Ben Aranıyor" romanı otuz yıllık göç yaşamımızın kimlik sorununu irdeliyor. Orient kültür ile Batı kültürünü yakından tanımış olması onun edebiyatını zenginleştiren öğeler. Aras Ören'in "Gündoğduların Yükselişi" adlı romanını da anmalıyım. "Gündoğduların Yükselişi" yurtdışında yazılan ilk önemli roman bence.

Türkiye'den gelen yazarları nasıl değerlendiriyorsun?

Sayısı çok olmamakla beraber okunan, saygınlığı olan yazarlar. Fakir Baykurt, Yusuf Ziya Bahadınlı, Dursun Akçam, Ömer Polat gibi arkadaşlar yazarlık yaşamını yurtdışında sürdüren yazılarımız. Onların roman, öykü alanındaki ürünlerini Türkiye'de yazdıklarının uzantısı olarak görüyorum. Anadolu insanının Almanya dramını ya-

düşünüyorum. Dünyanın çeşitli ülkelerinin sanatsal ürünlerini Almandada izlemek olanağı oldukça yüksek. Örneğin Latin Amerika Edebiyatı burada büyük bir ilgi ile izleniyor. Bir tavrı sözkonusu ise bu niçin illa Türklere karşı olsun? Bu olsa olsa bizim kuruntumuz. Ben böyle bir ayrıma tabi tutulduğumuz kanaatini taşımıyorum. Özellikle Almanya kendi geçmişindeki kara lekeyi temizlemek için elinden geleni yapıyor. Bazen tersini düşündüğüm bile oluyor. Hiç hak etmediği halde Alman yayın organları ve televizyonu olanaklarını yabancılarla sonuna kadar açıyor. Bundan edebiyatımızı küçümsediğim anlamı çıkmaz umarım. Ama insafla düşünelim. Bizim bu alanda tarihimiz nedir? Romanın bize Batıdan geldiği biliniyor. Roman geleneğinin batıda 500 yıllık bir geçmişi var. Bizde ise topu topu 150 yılı aşmıyor. Aradık zaman farkını kapatmak o kadar kolay olmasa gerek. Diğer alanlarda da öyle. Alın çok sesli müziği, heykel ve resmi. Daha düne kadar bırakın heykel yapmayı, heykelle bakmak bile günah sayılırdı.

Biraz da "Dergi"nin çalışmalarını üstüne bilgi verir misin?

Biliyorsun beş yılı aştı, "Dergi"nin yayın yaşamına girişi. Başlangıçta pek çok sorunumuz oldu. Hâlâ da var. Burada yaşayan yazar ve sanatçılarımıza yer vermek, onları desteklemek amaçlarımız arasında. Bunda ne kadar başarılıyız bilemiyorum. Bu arkadaşlarımızın Türkiye'de yayınlanan dergilerde yer almasını hemen hemen olanaksız. Çoğu yayın evleri ve dergilerin zarfların dışındaki Almanya damgasını gördükten sonra içindikileri okuma ihtiyacı dahi duymadıklarını tahmin edebiliyorum. Bu durum sanıyorum burada yaşayanlara ve üreticilere Türkiye'den bakışın genel bir yansıması. Durum böyle olunca bizlere daha büyük görevler düştüğünü görüyoruz. Olanaklarımızın çok sınırlı olmasına karşın "Dergi"yi ayakta tutmaya kararlıyız. Buna hem dergiyi çıkaran bizim, hem de burada yaşayan yoğunluğun gereksinimi var. Ayrıca Türkiye'de yaşayan yazarlarımızın ürünlerine yer vererek karşılıklı bir iletişimi hedefliyoruz. ■

FREIHEIT

Hasan İzzettin Dinamo

Wenn ich ein Dichter geworden bin, Du Freiheit
Ich sage es ohne Lüge und ohne Heuchelei
Ist es Dir zuliebe gewesen
Von Kindesbeinen an
Bin ich mit jenem schrecklichen Gift
Der unerträglichen Abenteuer gefüllt
Deren Ursache ständig Schweigsamkeit war
Mein letztes Lied wird über Dich sein.

Wenn mein Dichterherz
Durch einen Panzer der Imperialisten überfahren
Oder am schönsten Morgen der Erde
Vor einer Wand erschossen wird
Sollen dann die bürgerlichen Dichter
Auf dem Asphalt der Stadt Reifen spielen
Und die kleingeistigen Intellektuellen
Im Paradiesgarten Eis essen ...

Wenn Du besiegt wirst, Du Freiheit
Vorbei dann die freien Zeiten
Mit den Meeresliedern
Unsere Dichtung wird von allen Seiten eingezaunt
Mit dem Stacheldraht-Markenzeichen: Hakenkreuz ...

Vorbei dann auch das Laufen
Auf den Bürgersteigen der Stadt lachend und spielend
Abschied nehmen heißt das dann also.
Die liebste Nahrung ist Freiheit.
Was soll ich mit dieser Welt machen
Ohne Liebe, ohne Freunde und ohne Freiheit
Vorbei die Schönheit der Meere und Berge
Während die Rebhühner aus "Goldener Berg"
Von den Gaunern mit den eisernen Stiefeln verspeist werden
Was soll ich, ach Dichter mit diesen Gedichten machen?
In solchen Zeiten ...
Die von Holzpferden und Drachen sprechen ...

Wartet nur:
Wir haben noch Wasser in unseren Feldflaschen
Ihr - die Helden der heiligen Freiheit
Die mit den roten Klatschmohnkränzen geschmückt
Nun ist jener Tag gekommen
An dem wir die Lieder singen
Indem wir Erde und Himmel noch ein Mal schüttele
Mit Panzern, mit Kanonen, mit Kugeln
Solange unser Herz in unserer Brust schlägt
Werden wir mit der Sonne, mit der Luft und mit dem Menschen
Die schönste Sache verteidigen,
Die uns unser Herz gelehrt hat
Nämlich: die Heimat
Und wenn der letzte Tyrann auf der Welt
Vernichtet wird
Werde ich mich wie ein Lilienstrauß
Aus meinen letzten freien Gedichten im Westen
Unter die Füße eines Pferdes der Befreiungsarmee werfen
Und dann vielleicht werde ich da
Mit meinem großen Glück ewig liegen bleiben.

*aus dem Türkischen übertragen von
Mevlüt Asar*

SUÇÜSTÜ

Ali Özenç Çağlar

Suçüstüyüm yolu yok benliğim
duvara dayadı beni, iki el iki ayak
filistin askısı kıp kırmızı yüzüm
tenim limon sarısı, suçüstüyüm

ırkçı kan içmesin diye, çiçekler
ekili bahçeye girmesin demir
ökçeliler ne gezer, turuncu çocuk
gülüşleri çiğnenirken suçüstüyüm.

sıcak gülüşü yüzümde aniden buz
gibi sürgünüm kendime, suçüstü
karıma suçüstüyüm anıların
yüreğime akıyor ellerimde suçüstü

suçüstü tüm işlevsiz şiirler kirli bir
şalın örtüsünde diller sevilerim
tekbaşınahğa gebe, türkülerim
ne derim, insanlığım suçüstü

ölüme suçüstü dirime yorgun
bungun ayrıntıları kılcallığım deri
aldarımda sızım sızım, tarih
günsüz şafakların moruna suçüstü.

seni serin sulara saldım sabahım
muştular mı diye gandinin çocuk
ölülerini bir vuruşu kompüterin
ellerim koynumdaki gözlerimle suçüstü

yortusuz çekili kepenkler yomalar
sarılı bedenim bensiz yoradan aşağı
karanlık labirentler önlümüz eyvah
lar için çığlık çığlığa suçüstüyüz.

yüz yona dokunur kıl mı
kırık tezgahlarım atlaslara
saramam taşar pınarlarım
pusudaki sevilerim suçüstü

ırmaklar durgun denizler akar
vah kara kan düştü geceyi
soyular korkularım, huçkırıklar
hesaplanır sevişmelerimiz suçüstü

haspalar palazlanır perçemleri
dökülür ıslak yağmurla tellenir
gergefelerde iplik iplik renkleri
düşselliği yedi ilmek suçüstü

çalkalanır yedi düvel, ne yedisi
erir sular çürür eski yaşlarım
çürük toprak tohum için, fidem
sele dayanır çiçekleri suçüstü

erimişim esrik koruda dudak
larım çatlar kuş ötüşlerine
eyvah ilkyazlarım güzle yer mi
değişti, değişenim suçüstü

sırtlarımız sunaaklara gerili
suokları delmiş döşümüz sizler
biryerlerimiz çıkarken yolculuğa
çınarlarım nacaklara suçüstü

alı oltam yedi sudak çekiyor
subitleri kırılırken koylarda
kırılırken yedi rengi güneşin
işin işim yakalanmak suçüstü

kablolar elektrolar manyetolar
gizli antlaşmaları namuların
kurşun gözlerine dökülürken
çucukların, onlar suçüstü

biz suçüstüyüz susan
senfonilerin ardına saklanırken
itliklerimiz çiftliklerimiz siz
sukamışları suda suçüstü

ütüstü pantolonlarımız benim
okul defterlerim, okul şiirlerim
kır gezilerim müsamerelerim
annemin elimden tutuşları suçüstü

dağılışı tuz buz son sözcüklerim
gurbetlerim hazin acı çanevim
coğrafyam hayatbilgim fiziğim
dağıldı sayfaları felsefem suçüstü

köprüaltlarımız hasıraldığımız nev
yorklarımız bon, berlin ellerim
dokunurum duygularıma çarpar
çağırma insanlığım yine suçüstü

gezgin göllerime crincim
sığmaz sulusepken sellerim
vurur ha yüzüme arınırım
günahlarım nesnelere suçüstü

ter ter ör, terör
nerden gelir kime gelir
kimden gelir kim gönderir
ölülerim yüzlerime suçüstü

çeken parmak düşen tetik
ağlar vın ha vın ha vın
hayın kimdir örselenir mut
umut kanar suçüstü

hak denir zalıma zulüm
düşer arkadan bağlı elliler
namlu düşer kurşun düşer
kan düşer kurtuluşum suçüstü

ozan düşer sözcük sözcük
dize dize şiir düşer belenir
acılanır ağulanır ağırken
lacivert sular da gece suçüstü

PIZZERIA

RESTAURANT

MOZA

ARNHEM

AYRILIKLARDA FİLİZLENEN SEVDALARA...

VOOR DE VERLANGENS DIE BIJ DE SCHEIDING ONTKIEMEN...

RUITERSTRAAT 43 6811CP ARNHEM 085-515565